UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Bartoli Consilia, Quæstiones, & Tractatus

Bartolus

Lugduni, 1567

Tractatus do. Nelli de Sancto Geminiano, de testibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-96124

Visual Library

poteſt,cum eius propria cauſa videatur,⁊ omnibus in ſua cauſa principaliter et ſecũdario dicendi teſtimoniũ facultas interdicenda eſt.C.de teſtib.l.in omnibus.⁊ C.qui accu.non poſ.l.ſenatuſconſulto permiſſum non eſt,vbi eſt optimus tex.⁊ no.cõferẽs ad hãc qõ.Preterea,ſi fratri meo vel vlteriori cõſanguineo inferatur iniuria,de illa non poſſum cognoſcere vel iudicare.ff.de iniurijs.l.lex Cornelia.in prin.Et ratio eſt,vt ibi dicit glo.qꝛ toti generi iniuria videtur illata.Hoc probant tres leges,ff.ad le.Corne.de ſica.l.j.§.ſi.ibi,eũ qui ſtuprũ ſibi,vel ſuis.⁊c.⁊ l.lancimus.C.de agri.⁊ cenſi.li.xj.⁊ C.qui accuſ.non poſ.l.ſenatuſcõſulto.in apparatu.argu.ff.de lib.cau.l.j.ij.⁊ iij. Accedit ergo ad predicta,ꝙ pariter conceditur mihi a iure impune propulſare vim neceſſarijs meis illatam,ſicut et que mihi infertur,vt d.l.j.in prin.ff.de ſic.⁊ not.C.vnde vi.l.j.Preterea,cum per mediam perſonam fratris videar offenſus,ſum inimicus,et inimicus teſtis eſſe non poteſt,ff.de teſtib.l.teſtiũ.in prin. et in auth.de teſtib.§.ſi vero odioſus.Et rõ eſt,qꝛ inimicꝰ de inimico facile mẽtitur.ff.de queſtioni.l.j.§.queſtioni fidẽ.Preterea,nedum de inimico ſuſpicantur legis authores,ſed de amico inimici mei.ff.de teſt.l.ſi eundem.§.ſi accuſatio. Preterea,vt tactum eſt in contrarijs allegationibus,edictũ de teſtibꝰ eſt ꝓhibitoriũ,⁊ prohibiti repelluntur,l.j.§.j ff.de teſti.Sꝫ pꝫ ꝙ frater teſtificari in cã criminali fratris prohibetur,et a verbis et authoritate legis minime eſt,⁊c. Nam dicit author legis, quod iſti demum ſunt ad teſtimonium admittendi,qui ſuſpicione carent.ff.de teſtib.l.ob carmen.ad ſi.eo.ti.l.iij.§.j.ibi,ſuſpicione careãt.⁊ in auth.de teſt.§.ſancimus.⁊ fratres ⁊ vlteriores ſuſpicione nõ carent:qꝛ conſanguinitas inducit ſuſpicionẽ.ff.de appel. l.etiã ſi pluſorio.lex quippe in cõſanguinitate tantã preſumit ſuſpicionem,quod repellit tutorem,⁊ remouet a tutela,⁊ procuratorẽ a procuratione,et iudicem a iudicando.C.de excu.tu.l.humanitatis.ff.de ꝓcu.l.aut affinitate.⁊ ff.de iniur.l.lex Corn.ij.reſp. Idem dicimus vt fratres repellantur a teſtificando,multo magis,cũ de ſimilibus idem debeat eſſe iudiciũ,vt ff.de conſti.pec.l.j.§.de pupillo.⁊ C.eo.l.ſi.Conformis eſt enĩ argumentatio de teſtibus ad tutores,⁊ ad iudices,qꝛ quorũlibet eſt offiñ ſeu munus ciuile pſonale,⁊ publicum.ff.de mu.⁊ ho.l.munerũ.ij.reſp.⁊ ff.quemadmodum teſta.ap.l.ſi quis ex ſignatoribus.Et ſi opponatur,teſtis iurat,⁊ ſic non eſt preſumẽdũ ꝙ deieret affectione cõſanguinitatis. Rñ.non obſtat talis obiectio,qꝛ tutor ⁊ iudex iurãt,vt in auth.vt iud.ſine quoquo ſuf.§.ſic igitur.⁊ in auth. iuſiurandũ quod preſtatur ab his.in prin.⁊ §.j.nihilominus iurĳurãdo prepon derat ſuſpicio conſanguinitatis,ꝙ ꝓpterea iudex a iudicando prohibetur in cauſa conſanguinei.d.l.lex Cornelia.et tutor ab adminiſtrãdo,ſeu tutelam gerẽdo,cũ habeat tutor litigare cum ſuo conſanguineo pupillo cauſa ipſius tutoris,vt d.l. humanitatis cũ diuerſum in reddendo teſtimonio in cauſa conſanguinei non video.Cum igitur fratris teſtimoniũ nõ careat ſuſpicione,⁊ teſtes ſuſpicione nõ carentes improbati ſunt,⁊ fratres merito repelluntur.Preterea ꝯſtat,ad probãda crimina exigũtur probationes luce meridiana clariores,et teſtes idonei omni ſuſpicione carentes,et omni exceptione maiores.l.ſciãt cuncti.C.de proba.⁊ C.de ꝯtrah.⁊ ꝯmit.ſtip.l.optimam.ad fin.ibi,per teſtes itaqꝫ idoneos.⁊ ff.de teſtib.l.hoc carmẽ.⁊ ĩ auth. de teſtib.§.ſancimus.que perfectio ⁊ idoneitas non cadit in perſona fratris volentis deponere,adeo in obiecto flagitio lucide conuinci reum oportet,vt vix ẽt ipſe negare audeat q̃ ꝯmiſit.C.de penis.l.qui ſñiam.Quid plura:Caſus eſt in iure,conſanguinei offenſi teſtes eſſe nõ poſſunt.iij.q.v.can.ꝯſanguinei,vbi ꝯſanguinei accuſatoris aduerſus extraneos teſtimoniũ non dicãt.c.accuſatores.⁊ extra,de accu.c.cum oporteat.Nec ob.ff.de teſt l.lege Iulia.⁊ l.ſeq.⁊ ff.de qõ.l.j.§.ſꝫ nec libertũ.ibi,nec quidẽ frẽꝫ. Ex quibus legibus dicũt quidam,potius ſuperficialiter quam medulliter iura intelligentes,ꝙ cõſanguinei et affines vſqꝫ ad duodecimum gradum volentes,poſſunt eſſe teſtes.ſed leges ille certe nõ id dicũt,imo dicũt ꝙ nõ cogant̃ inuiti.Vñ arguunt,⁊ dicũt a cõtrario ſenſu legis admittunt̃,⁊ ſic intelligẽtes erant. Sic arguo prout do. N.qꝛ ponit duo brochardа adinuicem dependentia.Vnum eſt tale.Fortiſſimũ eſt argumentũ a ꝯtrario legis ſumptũ.ff.de offi.eius cui mãd eſt iuriſd.l.j.et ff.de teſtib.l.ex eo.ff.de libe.⁊ poſthu.l.Gallus.j.reſp.extra,de his que fiũt a prela.c.cum apoſtolica.Et ad poſitum brochardũ,ꝙ lꝫ a contrario ſenſu legis arguere facit l.cõuenticulã.C.de epiſ.et cleri.C.de iuriſd.om.iud.l.nemo.⁊ C.de condi.inſer.l.ij.Vera ſolutio huius brochardi eſt duplex.ambe tñ in idem recidunt.Primo,ꝙ quotieſcunqꝫ ex electione argumentationis cõtrarij ſenſus reſultat prauus,intellectꝰ cõtrarius conſtitutioni legis,tunc non eſt licitum ſumere arg. a ꝯtrario ſenſu legis. et ita intellige iura pro ſecũdo brochardo allegata. Et eſt rõ qꝛ iniquus et prauus intellectus ſubaudiendus nõ eſt.ff.de verb.obli.l.Titia.§.idem reſpondit.et l.cum patrem. C.de conditionib.inſer. Vel aliter, quod in idem quo ad effectum recidit cũ primo, quotieſcunque a contrario ſenſu electio eſt circa ꝓbationes,ratio que ineſt expreſſe a lege poſita,tunc non licet ſumere argumentũ a contrario ſenſu legis.alias ſic:verbi gratia,quilibet inuitus poteſt cogi ad teſtimonium perhibendum. Et ratio eſt,qꝛ officium teſtis eſt munus ciuile ⁊ publicum mere perſonale, ad quod ẽt inuiti coguntur.ff.de mune.⁊ ho.l.magiſtratus. et d.l.ſi quis ex ſignatoribus.et C.de teſtib.l.ſi qñ.in prin.Hoc fallit in fratre,nepote,⁊ alĳs conſanguineis vſque ad gradum duodecimum,vt non cogantur inuiti in cauſa conſanguinei teſtimonium dicere,et ita loquuntur iura bene intelligentibus, in contrarium allegata, et conſimilia,ſ.de.l.lege Iulia.cũ ſeq.ff.de teſtibus.et ff. de queſt. l.j.§.ſed nec libertum.ibi,nec quidem fratrem. Et eſt ratio defectus fidei propter ſuſpicionem parentele, qꝛ cum occaſione conſanguinitatis ſuſpicione nõ careant.tales teſtes fruſtra coguntur teſtimonium dicere:⁊ eadem ſuſpicionis ratio ſibi vendicat locum in fratre,ſeu alio conſanguineo ſponte teſtificante,que in coacto ⁊ inuito:ſpõte ergo talis cõtrarius ſenſus ſubaudiri non dꝫ,cum eadẽ ſit ſuſpicio,et probationis ratio,et vbi eſt eadẽ rõ, ibi idem ius ſtatui dꝫ,l.a Titio,ff.de verb.obli. Et accedunt ad iſta que gloſſantur C.ad Turpil.l.ſi femina.vbi eſt gloſſ. ordi. q̃ predicta dicit,⁊ eſt glo.ordi.in cap.tranſlato. extra de conſtitu. denuo quis dicetur in cauſa criminali contra fratrem idoneus teſtis cum iniuriam illatam fratri tanquam propriam vindicare teneatur.C.de his quibus vt indig.l.fratrem. ⁊ l.ſororem. et C. qui accuſa.non poſ.l.ſenatuſcõſulto.Solu.Dico fratrem nõ eſſe idoneum teſtem in cauſa criminali fratris,ſed ſuſpicioſum:ideo non admittendum.Quid autẽ ſi iudex eum admiſit,⁊ examinauit? Reſpondeo non valet dictũ eius,nec fidem facit, qꝛ factũ iudicis non poteſt tollere iura naturalia,vt conſanguinitatis ⁊ ſanguinis.ff.de ferĳs.l.j §.ſin vero.⁊ ff.de reg.iur.l.factum a iudice.Et hec omnia vera ſunt,ſi non ſunt in eiuſdem patris poteſtate,multo magis ſi ſunt in eiuſdem patris poteſtate. Quid in conſobrino? Reſpondeo idem, quia eadem eſt ratio, ergo et idem ius.Preterea ſola affinitas videtur repellere poſſe teſtẽ, vt in aut.de teſtib.§.quia vero.in gl.magna. in verb. non habebit.que incipit,imo videtur ꝙ affinitas inducit ſuſpicionẽ. ff. de ꝓcur.l aut affinitate.⁊ C.de excuſa. tut. l. humanitatis.⁊ teſtes debent omni ſuſpicione carere.l.teſtiũ fides.in prin.ff.de teſtib.

Tractatus do. Nelli de

Sancto Geminiano,de teſtibus.

1 Omnes poſſunt eſſe teſtes qui non prohibentur.
2 A teſtificando repellitur,qui prohibetur a iudicando.
3 Inimicus etiam recõciliatus de recenti repellitur a teſtimonio.
4 Inimicitia an ſit parua,vel magna,arbitrio iudicis relinquitur.
5 Amicus nõ oĩno a teſtimonio repellitur,ſed ei minus creditur,
6 Coniurator,ſeu conſpirator repellitur a teſtimonio,
7 Teſtes inſtrumeti vel ſcripture nõ repellunt̃ propter amicitiã.
Pater vel mater pro filio,vel filius pro patre vel matre,quando poſſit eſſe teſtis.
8 Conſanguineo in contradictorio iudicio minus creditur, ſed in non contradictorio magis.
Pater pro fratre ⁊ contra fratrem in cauſa ciuili admittitur ſecus in cauſa criminali.
9 Collaterales ⁊ conſanguinei volentes inter ſe admittuntur etiã in criminali.Et quando inter extraneos in cauſa ciuili.
10 Socius pro ſocio teſtificat̃,ſi emolumẽtum ad ipſum nõ ſpectat.
11 Domeſtici quando admittuntur.
Clientulus ⁊ mercenarius domeſtici ſunt.
12 Vaſallus teſtificatur pro domino, ⁊ contra dominum, libertus contra patronum non teſtificatur.
13 Teſtis de vniuerſitate quando poſſit eſſe in cauſa vniuerſitatis
14 Prelatus vel rector eccleſie in cauſa eccleſie poteſt eſſe teſtis.
15 Criminoſus in crimine perſeuerans non admittitur ad teſtificandum.
Si ex quatuor exiſtentibus in vna domo,vnus occiditur,an alĳ poterunt examinari.
16 Particeps criminis non admittitur etiam ad iudicium, preterquam in cauſa, hereſis ⁊ ſimonie.
Infamis,⁊ legibus odioſus teſtificans,cõuincidꝫ per idoneos.
17 Homicida admittitur de iure ciuili,ſecus de iure canonico.
Teſtis qui interrogatus dicit ſe homicidam non poteſt puniri.
18 Fur,raptor.⁊ adulter manifeſtus,vel quilibet exiſtens in peccato mortali non admittitur.

Mutum feciſſe contractum,quomodo ⁊ qualiter probetur.
189 Intereſſe ſingulare qualiter probetur per teſtes.
Unus teſtis ſi deponit de decem,alter de quindecim an ſint cō-trarij.
190 Teſtis ſuper identitate rei deponens an probet.
Teſtis qualiter deponat,vt imponat fidem inſtrumento,quod legi non poteſt.
191 Arbitrio iudicis committitur an ſit fides teſtibus adhibenda.
192 Neceſſaria ad fidem teſtis vt periurus non ſit.
193 Teſti pro vna parte deponēti, ſi interrogatus pro alia noluit reſpondere non creditur.
194 Teſtibus ſimul examinatis licet probent,tamen non creditur.
195 Teſtes deponentes per eundem premediatumque ſermonem, dicuntur ſubornati:in arbitrio tamen eſt iudicis eis credere.
196 Teſtis qui dicit teſtamentum falſum,ſed de tenore non recordatur,non impedit aditionem ex teſtamento.
197 Teſtis qui dicit notarium erraſſe, puta nō audiuit hec verba, probat errorem,ſed non qualiter.
198 Teſtis ſemel inductus,ſi ſuper eodem ſecundo inducatur , et dicat nō recordari qualiť depoſuerit,⁊ aliť deponat, an probet.
199 Teſti non plene factum narranti non creditur.
200 Teſti plus perito creditur,etiam ſi negatiue loquatur.
201 Teſtis deponens ſuper eo, quod eſt remotum a natura contractus,non probat.
202 Teſtis qui non accepit pecuniam ad deponendum in preiudicium eius,a quo accepit pecuniam.
203 Teſtis recipiens pecuniam,vt dicat teſtimonium verum, punitur de falſo.
Dans pecuniam teſti vt verum teſtimonium dicat punitur.
204 Teſtes non pereunt inſtantia perempta.
205 Teſtium dicta an faciant fidem in alia inſtantia, an contra ipſoſmet teſtes.
206 Teſtes recepti ad excipiendum quando faciant fidem ad agendum.
407 Teſtis deponens ſuper alio quam fuerit inductus an probet.
208 Teſtes non recte examinati probant in lōginquis partibus.
209 Teſtis non tenetur recordari de tempore.
Nec vitiatur dictum,ſi non deponit de loco ⁊ menſe.
Tenetur tamen habere notitiam diei quando eſt ſubſtantia.
Melius debet recordari de loco quam de tempore.
In criminali non tenetur de die deponere.
210 Teſtis ſi non recordatur de tempore, valet teſtimonium eius in interdicto,vnde vi.
Errantes in tempore tamen probant ſpoliationem.
211 Negatiua qualiter poſſit per teſtes probari.
212 Teſtis examinatus qui non debuit examinari non facit indicium,⁊ quando ⁊ qualequale preiudicium.
213 Teſtes ſingulares non probant cōtractum vſurarium,nec certum crimen hereſis.
214 Teſtes dicuntur ſingulares in actu diſtinctiuo.
Teſtes dicuntur varij ⁊ ſingulares,quādo vnus de vna, alius de alia probat.
215 Teſtibus contrarijs,⁊ inter ſe repugnantibus abſolute,et ſimpliciter non adhibetur fides.
216 Teſtes adinuicem repugnantes non ſimpliciter, ſed ſecūdum quid,quia vnus de maiori,alter de minori.
Teſtis qui varius,qui contrarius ⁊ qui vacillans.
217 Teſtis ſibijpſi contrarius per dolum punitur.
218 Teſtis,qui habet conſimilem cauſam eſt ſuſpectus.
219 Iudex non tenetur facere ſcribi in actis quare non adhibet fidem teſtibus.
220 Acta iudicij valent licet in eis non ſint ſcripta nomina teſtiū.
221 Actus celebratus coram populo vel populum repreſentante, non requirit preſentiam teſtium.
222 Teſtes aliqui dicunt filium in maiore quantitate inſtitutum,filiam in minore,alij dixerunt eos inſtitutos equaliter,intelligitur equaliter,ſcilicet eodem tempore.
223 Confeſſionem factam motu proprio non probatur teſtibus.
224 Proteſtans contra teſtes poteſt vti eorum dictis ad excludēdas probationes aduerſarij non ad fundandam intentionem.
Et ſi petit pro ſe examinare,videtur a proteſtatione recedere.
Solus conſenſus partium non ſufficit ad cōualidanda dicta teſtium,que non valent.
225 Teſtis,qui primo depoſuit , poſtea ſuper vltimo interrogatus dixit ſe neſcire,intelligitur niſi vt ſupra dixit.
226 Teſtis interrogatus de aliqua re,ſi dicit ſe obliuioni tradidiſſe propter infirmitatem,iuſte allegat.
227 Teſtis examinatus in loco,vbi quis paſſus fuit caſum, facit fidem alibi.
228 Inſtrumentum qualiter reprobetur per teſtes.
229 Iuſtra ⁊ teſtes an poſſint ꝓ parte acceptari et pro parte non.

230 Contrarietas teſtium vel varietas qualiter ſit concludentiani vt probent. Iudex habet arbitrium quando dicta teſtium ſunt contraria.
231 Teſtis falſus,varians,qualiter puniatur.
Cautela pro teſte quando torquetur.
232 Iudex nō admittens defenſionem iuris punitur,ac ſi non admitteret defenſiones innocentie,ſupra in l.preſbyteri.nu. 4.
233 Teſtis qui dicit falſum in circunſtantijs,tenetur de falſo.
Iuramentum preſtitum ſuper principali,trahitur ad omnes circunſtantias.
234 Teſtis ſtudioſe nō reddēs cauſam ſui dicti,tenetur pena falſi.
Teſtis qui dicit,non recordor,tenetur pena falſi,quādo certum eſt quod recordatur.
235 Teſtis non debet aſſerere,niſi quod vidit ⁊ ſenſit,alias eſt falſus.
236 Teſtis non dicitur falſus, ſi dixit ad ſe non ſpectare commodum,⁊ tamē ſpectat tanquā cuilibet de populo vel vniuerſitate.
237 Teſtis,qui falſum dixit coram iudice,preſente parte punitur de falſo ſine citatione ſupra in l.preſbyteri.nu.15.
238 Teſtis inutilis producenti , et aduerſario non nocens, poteſt accuſari de falſo.
239 Teſtis falſum dicens preter cōſcientiam domini domino non preiudicat.
Teſti falſum dicenti ſuper vno non creditur in alio.
240 Teſtis qui in ſua teſtificatione aliquid falſi inſerit, vel addit, aut vera detrahit tota teſtificatio vitiatur.
241 Teſtis in articulo mortis conſtitutus , ſi dicit ſe falſum depoſuiſſe,non nocet victori.
242 Producens falſos teſtes , producti ⁊ mandator poſſunt omnes vno libello accuſari.
243 Teſtis occultans veritatem punitur,ac ſi falſum diceret.
Iudex ex officio poteſt fuſtigare teſtem falſum dicentē coram ſe.
244 Teſtis falſum dicens corā iudice non ſuo poteſt ab eo puniri.
245 Teſtis deponens falſum coram arbitro,remittitur puniendus ad ſuum iudicem.
246 Teſtis receptus a notario in iudicis abſentia ſi dicit aliter depoſuiſſe quā ſcriptū reperiatur,cui magis credatur.nu.25.⁊ 210.
247 Teſtes teſtamenti non preſumuntur rogati,⁊ quibus caſibus debeant eſſe rogati.
248 Teſtes debent cognoſcere contrahentes,ſi agitur de probando actu,ſecus ſi de ſolennitate.
249 Teſtes ſuper lite coram arbitro pendente poſſunt coram iudice examinari,nec requiritur litis conteſtatio.
250 Arbiter num poterit examinare an teſtes examinati coram iudice dixerint veritatem.
251 Notario magis creditur,quam teſti dicenti aliter fuiſſe ſcriptū, quam depoſuerit.

Uia teſtium materia ampliſſime eſt diffuſa, et per multos doctores tractatur diffuſe,et maxime p Spe.decreui ſub cōpēdio verbū, oia quecunque inueniā breuiſſime per concluſiones colligere,ſequēdo in quibuſdam ordinem Spec.omnia eius dicta concluſiue recitabo,ego Nellus de ſctō Gemi.iuris vtriuſque doctor precibus aliquorum ſociorum meorum humiliter cōdeſcendi ad hoc opus compilandum,ſuſcipiant igitur lucidum ⁊ fauorabile munus,quod longo meo tempore inſtantiſſime petierunt.
1 ¶ Sciendum primo † eſt quod omnes poſſunt eſſe teſtes,qui non prohibentur, vnde edictum de teſti. eſt prohibitorium,vt ff.de teſtib.l. j. §.j. Cuncta enim licita ſunt, niſi decreto aut lege prohibeantur.ff.ex quib.cau.ma.l.nec non ⁊ ſi quis, que clauſula. et extra de deſponſa. impube. c.ad diſſoluendum. Sic ergo quicunque non prohibetur a teſtimonio, poteſt teſtificari.
2 ¶ Videamus † ergo nunc qui prohibentur. Et generaliter nota,quod omnes qui prohibentur accuſare per ti. C.qui accuſ. non poſ.prohibentur teſtificari in cauſa criminali, vt notatur in rub.C.qui accuſ.non poſ,⁊ in cap.teſtes.iiij. q.iij. ⁊ qui non admittitur in cauſa principali, nō admittitur in cauſa appellationis vt in c. Romana. de appella.in vj. et qui repellantur, vide gloſſam in verbo,mediator.j.q.j.c.ſi quis epiſcopus.

INimicus a † teſtimonio repellitur. Idem ſi cū inimico habitat, ſi eſt inimicus propter litem criminalem , illa durante non admittitur, ſed tempore diſputationis diſcutietur an ei ſit fides adhibēda.inimicus ergo magna inimicitia repellitur a teſtimonio:ſecus , ſi parua ſit,in Specul.de teſte.§.j.vſi. inimicus ergo. Sed Innocentius in c,cum oporteat.verſicu.et non

106 Teſtes repeti quando poſſint.
107 Teſtes quando poſſint dictum ſuum declarare, corrigere, vel interpretari.
108 Iudex poſt concluſum in cauſa an interroget teſtes.
109 Teſtis etiam ex interuallo declarat dictum ſuum quādo fungitur officio iudicis, ꝛ teſtis.
110 Teſtis, qui variat, an probet, ꝛ ſi dicit primo quod non recordatur, poſtea ſic, ſtatur ſecundo dicto.
Dicto teſtis facto ī iudicio ſtatur, lꝫ ꝯriū extra iudiciū dixerit.
111 Teſtis ſi dixit ſic, imo ſic, ſtatur ſecundo.
Teſtis ſi dixit hodie neſcio, poteſt cras dicere ſcio, ꝛ ſtatur ſecundo, ſi dicat antequam ſit locutus cum parte.
112 Teſtis deponens ambigue quando poterit interpretari ꝓ quo depoſuerit.
113 Teſtes magis idonei requiruntur in criminalib. quā in ciuilib.
Iuramentum in ſupplementum probationis non defertur in cauſa criminali ciuiliter mota.
114 Teſtes in cauſa criminali torquentur, ꝛ quid in ciuili.
115 Teſte vacillante, notarius ſcribit vacillationem de mandato iudicis: idem ſi trepidat, vel mutat colorem in facie.
116 Teſtis deponens de viſu, poteſt reprobari ratione naturali.
117 Teſtis deponens ſuper inquiſitione ſi dicit occidentem ſe cognouiſſe, ſed non occiſum non probat.
118 Teſtis deponens ſuper inceſtu, ſi deponit coniunctioneꝫ carnalem ꝛ non conſanguinitatem, an probet.
119 Teſtes, quoꝝ vnus deponit de veritate, alius de fama ꝓbant.
120 Publicatio teſtium qualiter fiat, ꝛ in ſcriptis redigatur.
121 Publicatio teſtium licet omittatur, iudicium tamen valet.
122 Publicatio facta poteſt ꝯtra teſtes cōſenſu partium opponi.
123 Publicatis teſtibus, nouendecim caſibus poſt didicita teſtificata poſſunt teſtes produci.
124 Teſtes poſt didicita teſtificata non poſſunt ſuper eiſdem articulis examinari, ſuper aliis ſic.
125 Teſtes ſi recte culpa iudicis non fuerunt examinati publicato proceſſu poterunt iterato examinari.
126 Teſtes etiam de voluntate partium, non admittuntur poſt didicita teſtificata.
127 Teſtes examinantur poſt didicita teſtificata, quādo primi dixerunt ſe nihil ſcire vel non recordari.
128 Teſtes publicato proceſſu poſſunt admitti ad probandam exceptionem, ſi terminus ſtatutus ad probādum non ſit lapſus.
129 Teſtes vt probent, neceſſario concludere debent, ꝛ aſſignare rationem dicti concludentem.
130 Teſtis debet reddere rationem per eum ſenſum, de quo percipitur id, de quo teſtificatur.
131 Viſus quomodo pro omni ſenſu corporeo accipiatur.
132 Viſus proprie et ſtricte, eſt actus videntis oculo corporali et intellectuali.
133 Poſſeſſio probatur per viſum.
134 Teſtis ſi deponit aliquem dominum, quia vidit, non probat.
135 Teſtis deponens ſuper his que percipiuntur iudicio intellectus non probat, niſi reddat rationem dicti.
136 Ratio teſtis bona facit dictum bonum, ꝛ mala malum, et dictum adaptatur ei ad quod ratio.
137 Teſtis dꝫ a iudice interrogari de cauſa ſcientie, ꝛ ſi non interrogat preſumitur in eo malitia. Et an de circunſtantiis interrogari debeat.
138 Teſtis ſemel reddens cauſam dicti, non debet vlterius interrogari, ſed de circunſtantiis ſic ad veritatem inueſtigandam.
139 Teſtis non reſpondēs de cā ſciētie ſtāte ſtatuto, ꝙ de cā ſciētie īterrogari debeat, alias nō valeat depoſitio, qđ non ꝓbat.
140 Teſtis aſſignans inepte rationem dicti non ꝓbat etiā ſtante ſtatuto quod teſtibus credatur, lꝫ non reddant bonā rationem.
141 Teſtis nō rñdens de cauſa, qꝛ non fuit interrogatus, probat.
142 Teſtis ſi in reddendo cauſam rationis dicat ſic, quia ſic reperio in meo memoriali quod de hoc feci, probat.
143 Teſtis dicens quia preſens fui, probat viſum ꝛ auditum.
144 Teſtis deponens per verbum, credo, in iis que ſunt de peritia artis an probet.
145 Teſtis deponēs per verbū neſcio nō dꝫ vlterius interrogari.
146 Ratio in teſte ſuper filiatione, emancipatione, vel communi opinione qualis eſſe debeat.
147 Teſtes deponentes ſuper dominio debent de facto, ꝛ non de iure deponere.
148 Teſtis ſi dicit vidi quem ſanum, an probet, ſi dicit, vidi publicum inſtrumentum.
149 Teſtis ſi dicit qđ vidit furari cappaꝫ Martino ꝓbat furtum.
150 Teſtis ſi dicit ſe vidiſſe quod loquebatur probat.
151 Teſtis ſi dicit quod talis dixit verba diſplicibilia probat, ꝛ inductus ad probandam defenſionem probat ſi dicit, quod vidi.
152 Teſtis deponens de cauſa viſus idonea, licet loquatur groſſomodo, probat etiam auditum.
Senſus exteriores ſunt quinque.
Senſus interior, qui communis dicitur.
153 Baldi laus.
154 Verbum principale libelli dicitur ſubſtantia libelli.
155 Adiectiua libelli ſunt, conditio, modus, demōſtratio, qualitas, locus, tempus quantitas, ꝛc.
156 Agens quod promiſiſti pure, et probat quod ſub conditione, an dicatur probata intentio.
157 Agens quod mutuaui ſub conditione, ꝛ probans quod mutuaui pure, non probo contractum.
158 Teſtes deponentes circa demōſtrationem quomodo debeāt concludere.
159 Accuſans Titium ꝛ Seium, quod intulerunt in Petrum duo vulnera, ex quibus mortuus eſt, ſi non probo de Seio, ſed de Titio, an Titius condemnetur.
160 Teſtis reprobationis ſi interrogatus non reddit cauſam, non probat ita perfecte ſicut ille qui reddit bonam.
161 Teſtes quando ſunt contrarii, illi qui preualent reddunt meliorem cauſam.
162 Notarius et teſtes tenentur ad intereſſe partis, etiam ratione erroris.
163 Teſtis deponens de auditu, regulariter non probat.
164 Teſtis qui dicit ſe credere vel ſibi videri, non probat, ꝛ quid, ſi dicit, ſic mihi videtur.
165 Teſtis interrogatus de diffinitione rei, debet reſpondere.
Diffinitiones que ſunt iuris, pertinent ad doctores.
166 Teſtis dicens quod vidit Titium tenere et poſſidere, probat, licet interrogatus quid ſit poſſeſſio, reſpondeat neſcio.
Teſtis poteſt interrogari, quomodo intelligat verba iuris, ꝛ an teneatur ſcire iura.
167 Ius pro facti qualitate interdum interponitur.
168 Teſtis dꝫ habere notitiā ſenſus non impreſſionē intellectus.
169 Teſtes ꝯtrarii concordant in numero pari, ꝛ ad euitandā penam.
170 Atteſtationes que ſunt interpretande in meliorem partem.
171 Teſtis, quia vicinus, probat quem bonum ꝛ malum.
Teſtis qui dicit ſcio quia ſcio, an probet.
172 Teſtis interrogatus de fama, licet dicat vera in capitulo contenta, non probat, niſi dicat cauſam, et a quibus habuit ortum, etiam non interrogatus.
173 Famam non probat teſtis qui dicit publice dicitur.
174 Teſtis interrogatus de veritate, ſi dicit ſe nihil ſcire, intelligitur de veritate, non fama.
175 Famam probat teſtis non ſolum de his, de quibus rationem reddit, ſed etiam eorum de quibus non reddit.
176 Teſti in infamia alicuius non creditur, niſi reddat rationem, ꝛ quando ſufficiat deponere in genere.
177 Teſtis deponens de fama in cauſa appellationis, debet probare per id, quod incidit ante litem motam.
178 Credulitas in teſte non excuſat a calumnia in iudicio.
179 Ruſticus deponēs ſuper poſſeſſione ſi dixit quia vidit quod poſſedit tanto tempore, probat.
180 Teſtis, qui dicit Titium poſſediſſe decem annis, et non dicit de quibus ſingulariter non probat. Et ſi dicit poſſedit decem annis ꝛ plus nihil operatur.
181 Teſtis dicens Titium poſſediſſe per annum patiente Seio, non probat.
182 Teſtis inductus ad probandum mutuum, vt probet quomodo deponat.
183 Unus ex teſtibus ſi deponit de quinque, alius de decem non probatur contractus in quinque.
Decime receptio, et iuriſdictionis exercitium, probatur per teſtes ſingulares.
184 Teſtibus diſcordantibus de valore, ſeu eſtimatione rei quibus ſtetur, ꝛ quomodo magis duobus affirmantibus, quā mille negantibus credatur.
185 Teſtis examinatus in palatio poteſtatis, ſi dixit contractum celebratuꝫ in palatio epiſcopi, ꝛ ſuper alio articulo dixit in hoc palatio ſaluatur eius dictum ad penam euitandam.
186 Unus teſtis ſi dicit de ſe ꝛ ſocio, ꝛ ſimiliter alter, an probent, vel dicantur ſingulares.
187 Simul dicitur fieri quod ſit ſucceſſiue.
Adulterium probatur per teſtes, qui viderunt adulter autem per rimulam, vnus poſt alium.
Uſurarum aliquem eſſe probatur per teſtes ſingulares.
188 Ciuitatem habere ciues, aliquem eſſe filium filii, Cecum eſſe, teſtes qualiter probent.
Aliquos eſſe fratres, ſtipulationem interueniſſe.
Aliquem ſe exercuiſſe iuriſdictionem.

Aſſocians aliquem ad committendum adulterium, an admittatur in cauſa adulterij.
19 Infamis quando admittatur in teſtem.
Infamia teſtis poterit etiam poſt mortem probari.
20 Excommunicatus ⁊ ſuſpenſus a teſtimonio repellitur, et an ꝓ excommunicato, vel contra excommunicatum.
Accuſator non poteſt eſſe teſtis.
Hermaphroditus non admittitur.
Iudeus vel paganus, vel hereticus contra Chriſtianum, pro Chriſtiano ſic.
21 Impubes quibus cauſis teſtificetur, ⁊ factus pubes poteſt teſtificari de eo quod vidit in pupillari etate.
22 Monachus et canonicus irregularis non teſtificantur ſine licentia ſuperioris in cauſa ſue eccleſie ſic.
Clericus in cauſa ſue eccleſie admittitur.
Adminiſtrator eccleſie admittitur ſuper contractu quem celebrauit.
23 Seruus quando poſſit eſſe teſtis.
24 Teſtis inteſtabilis, qui communi opinione reputatur teſtabilis, quando admittatur.
25 Conditio teſtis inſpicitur tempore teſtimonij, quando teſtes ſunt de ſubſtantia rei.
26 In probanda inhabilitate teſtis, ſufficiunt duo teſtes.
27 Dictum teſtis trahitur ad tempus iuramenti.
28 Teſtamentum qui non poteſt facere, non poteſt ferre teſtimonium.
29 Cecus teſtificatur de auditu, quando habet voces notas, et de his que vidit ante cecitatem.
30 Pauper quando admittatur ad teſtimonium, et de his qui portant crucem.
31 Iudex aduocatus, procurator, actor, ⁊ aſſeſſor quando poſſint eſſe teſtes.
32 Mulier in criminalibus non admittitur, in ciuilibus ſic, ⁊ in codicillis.
Mulieri inſpicienti aliquam, ⁊ aſſerenti non eſſe cognitam, an credatur.
33 Fideiuſſor pro debitore qui ſoluendo eſt, teſtificatur.
Cedens pro ceſſionario an poſſit eſſe.
34 Creditor pro debitore non teſtificatur.
Non teſtificatur quis contra eum, quem in ius vocare non poteſt.
Legatarius quando, tutor, familia officialis.
35 Frater pro vxore fratris teſtificatur.
Magiſter pro diſcipulo, compater pro compatre quando.
36 Maior lxx. annis non compellitur eſſe teſtis.
37 Iudex dat ſaluum conductum teſtibus.
Teſtes non vocantur a longe, quando plus expenderetur quam eſſet valor cauſe.
Teſtibus debent expenſe fieri.
38 Teſtes ſi ſunt citati, ⁊ non comparent, et quid ſi tardant deponere de remedio remiſſiue.
39 Teſtis, qui non vult comparere, vt veritas occultetur, punitur crimine ſtellionatus.
40 Teſtis quibus caſibus cogatur teſtificari.
41 Teſtis qui venit ad iudicium, ⁊ iurauit non recedere ſine licentia iudicis quod non poſſit teneri vltra xv. dies.
42 Teſtis, qui non fuit citatus nec monitus ſi deponit cum iuramento, probat.
43 Teſtium receptio contra non citatum non valet.
44 Iudex debet inquirere de conditione teſtis, et ſi non inquirit, dictum valet.
45 Dilatio quarta ad producendos teſtes quando detur, et quando quinta.
46 Ante publicationem idem teſtis ſepe non ꝓducitur, niſi ex cauſa.
47 Teſtes poſſunt produci publicatis teſtibus, etiam ſi eſt renunciatum productioni teſtium.
Renunciatio facta ſpecialiter de non producendo teſtes ſuper aliquo capitulo tenet.
48 Iudex inquirens publicatis teſtibus poteſt teſtes inducere.
49 Iudex ex officio poteſt recipere teſtes, in cauſa poſt aperturam teſtium etiam ad coadiuuandum.
50 Procurator non inducit teſtes, ſtante ſtatuto quod non poſſunt induci niſi a principali.
51 Teſtes ſi ſunt recepti parte abſente, intelligitur parti exceptio reſeruata.
52 Teſtes ſi ſunt preſentes examinantur per iudicem.
53 Iudex quando poſſit mittere notarium ad examinandum.
54 Teſtis ſi dicit non dixiſſe prout ſcripſit notarius, creditur magis notario, ſi iudex fuit preſens. ⁊ nu. 246. ⁊ 251.
55 Teſtibus productis poteſt opponi contra eorum perſonas.
Exceptio ſi obſtat vni non retardat proceſſum, ſi adſunt alij.
56 Exceptio contra teſtes quando ſit proponenda.
57 Producens teſtes opponit contra eius perſonam, ſi cauſa de nouo emerſerit.
58 Proteſtatio facta contra perſonam teſtis contra me producti ſi pro me deponit, mihi non nocet, niſi fuerit talis proteſtatio ratificata per partem.
Publicatione facta non poteſt obijci contra perſonas teſtium, niſi proteſtatio fuerit a principio facta.
59 Teſtis iuramentum quid continere debeat.
60 Teſtis qui depoſuit non iuratus, ſi poſtea iurat, non probat.
61 Iurare de credulitate quis poſſit.
62 Eccleſia vt poſſit arma ſpiritualia exercere, ſufficit quod habeat iuſtitiam veritatis indubitanter, licet non probatam.
63 Teſtis, qui iurat dicere puram, ⁊ meram veritatem, deponendo de fama non probat.
64 Teſtis, qui non iurat tactis ſcripturis, ſi deponit falſum poteſt puniri.
65 Dies depoſitionis teſtis qui vna die iurauit, ⁊ altera depoſuit, editur.
66 Teſtis compellitur per ordinarium, vt iuret coram eo.
67 Teſtis qui iurat dicere veritatem ſuper articulis, ſi deponit extra articulos quando probet.
68 Iuramentum teſtis poteſt conſenſu partium remitti.
69 Teſtis iurans dicere veritatem ſuper tota cauſa principali intelligitur etiam ſuper emergentibus.
70 Terminum habens ad probandum, non dicitur probaſſe ſi ſufficit teſtes in termino iurare.
71 Teſtis, qui iurauit in termino, licet extra terminum deponat, dicitur in termino depoſuiſſe.
Citatio partis quod requiratur in iuramento teſtium.
72 Teſtes non preſumuntur iurati, niſi de iuramento in actis appareat.
73 Teſtes poſt litem conteſtatam non ante recipiuntur: fallit in vigintaquatuor caſibus.
74 Teſtes recepti ante litem conteſtatam quia ſenes vel infirmi non publicantur. et quando publicentur reo preſente in iudicio ⁊ actore abſente. infra nu. 78.
75 Teſtes quando dicunt ſe nihil ſcire, poſſunt alijs publicatis teſtibus ſuper eiſdem capitulis produci.
76 Teſtes examinandi ad eternam rei memoriam, coram quo iudice examinentur.
77 Teſtes ad eternam rei memoriam pro reo publicatis eidem proſunt ſaluo iure opponendi contra perſonas eorum.
79 Citatio perſonalis an requiratur quando teſtes extra ordinem examinantur.
80 Preſentia partium non eſt neceſſaria quando teſtes publicantur.
81 Atteſtationes non publicate non faciunt fidem.
82 Poſſidens poteſt petere examinari teſtes ad eternam rei memoriam. ſecus ſi non poſſidet.
83 Duo teſtes regulariter ſufficiunt, ſed in caſibus plures requiruntur. ⁊ nu. 4. ⁊ 87.
85 Dicto vnius teſtis quando credatur vbi ponuntur xxix. caſus.
86 Producere xl. teſtes volens ⁊ iudex non vult recipere niſi xx, poterit appellare.
88 Tabellio qui confecit inſtrumentum connumeratur in numero teſtium.
89 Teſtes non Latini per notarium Latinum quomodo examinandi.
90 Teſtis non poteſt dictum ſuum in ſcriptis deponere, maxime in criminalibus.
91 Teſtis non examinatur ſuper articulo, ſuper quo non eſt inductus, ⁊ quando iurat ſuper eo, ſuper quo non fuit inductus.
92 Teſtis deponens ſuper dependentijs, ⁊ connexis non dicitur deponere extra articulum.
93 Articulus quis non eſt de ſubſtantia probationis.
94 Dictum teſtis verum in articulo non vitiatur, ſi teſtis dicit ſuum extra articulum.
95 Iudex cogit teſtem in iudicio ad dicendum veritatem, licet extra iudicium dixerit ſe nihil ſcire.
96 Teſtes, qui compelli poſſunt quando deponunt ſponte debet in actis redigi.
97 Expenſis producentis mittitur notarius ad egregias perſonas.
Teſtis de longinquo producens, facit expenſas.
98 Teſtium dicta ſcribi debent.
99 Teſtes debent ſecundum interrogatorium examinari, vt ſi pro ſint producenti alias habentur pro vno receptis.
100 Teſtimonia iudiciaria duobus modis dicuntur.
101 Teſtes ſeniores preferuntur iunioribus.
102 Inſtituere teſtes, qui interfuerunt negotio vt plene dicant licet.
103 Teſtis ſuſpectus interrogatur de circunſtantijs.
104 Teſtis an poſſit de ſuo facto teſtificari.
105 Teſtis ſentiens commodum, etiam in conſequentiam, quando poſſit teſtificari.

Teſtes

non ſolum qui nunc. de accuſa. dixit quod inimicus recõciliatus non admittitur ad teſtimonium, ſi reconciliatio erat recens, ſecꝰ in antiqua, quia ex antiquitate temporis preſumitur obliuio. vide gloſſam in verbo, heſternum. iij. q. v. c. accuſatores, et teſtes. que eſt not. ad hoc facit ff. de acqui. poſ. l. peregre. et quod not. in c. per tuas. j. de ſimon. in gl. verbo. inimicitias capitales. et ff. de excuſa. tut. l. Athlete, §. dat remiſſionem. Inſtit. de inutili. ſtipu. in ſi. et dixit Innocentius. vbi ſ. quod inimicitia repellit, ſi erat capitalis inimicitia vel magna: vbi tamen erat parua, non repellitur, ſed ei adhibetur fides. ⁊ vide C. de teſtibus. in auth. ſi teſtis productus. verſi. ſi vero. An † autẽ inimicitia ſit magna
4 vel parua, iudicis arbitrio relinquitur, ſecundum Innocen. in c. cum oporteat. de accuſationib. ⁊ vide per Bar. in l. j. §. cũ quis. verſi. ego vidi in ciuitate. ff. de queſtionibus. et in glo. d. c. accuſatores. iij. q. v. que probat ſ. dictam diſtinctionẽ, ⁊ dixit Inno. extra de re iudi. c. j. quod inimicus, qui habet iuſtam cauſam inimicandi, non repellitur a teſtimonio, vt ibi not. per eum.

5 **AMicus** †maxima amicitia adſtrictus, a teſtimonio repellitur, ſecus ſi leuis ſit. vt ff. de verbo. ſignifi. l. late culpe. §. amicos. Specul. de teſte. in prin. ⁊ nota. in gl. l. ſciendum. ff. de vſuris. non ergo in totum repellitur amicus a teſtimonio pro amico, ſed ei minus fidei adhibetur, vt eſt textus in auth. de mona. §. cogitandum vero eſt. quod eſt verum, niſi inter eos eſſet tanta amicitia quod in eis ſit vnum velle, ⁊ etiam vnum nolle, l. etiam. C. de teſtib. ⁊ l. iiij. ff. eod. ⁊ per Ang. in d. §. cogitandum. qui dixit per illum textum quod ſi ſunt plures cohabitantes in eadem domo, vnus poteſt teſtificari pro alio, ſicut ⁊ monachi, nec repellitur ratione cohabitationis, ſicut nec monachi, niſi alia de cauſa repellantur. quod eſt not. ad multa.

6 **COnſpirator** ſeu † coniurator a teſtimonio repellitur, vt in Spec. de teſt. §. j. i ꝓnc. i ver. itẽ quod eſt cõſpirator. Teſtes inſtrumenti vel ſcripture nõ repelluntur ꝓpter amicitiam, vt not. C. qui pot. in pign. hab. l. ſcripturas.

7 **PAter ⁊ mater** †regulariter pro filio, vel cõtra filiũ nõ teſtificantur, nec filius ꝓ eis nec contra eos. Itẽ in aſcẽdentibus ⁊ deſcendentibus vtriuſqꝫ ſexus in infinitum, vt in Spe de teſte §. j. in princ. verſi. item ꝙ eſt parens, ſeu pater. ⁊ Inſti. de teſte. §. pater. ⁊ vide. Bar. ff de teſt. l. qui teſtamento, §. per contrarium. ⁊ in §. que autem. vbi tractatur noſtra materia. Dicta regula fallit, quia pater poteſt eſſe teſtis in teſtamento filij teſtantis de caſtrenſi peculio, d. §. per contrarium. Item pater teſtificatur pro filio in cauſa religionis. Item mater cum queritur de etate, genere, ſeu cognatione filij. Quarto fallit in cauſis matrimonialibus, ſcꝫ cum queritur an matrimonium poſſit ſubſiſtere cum eis propter conſanguinitatem, vel affinitatem. Sed ſi queritur, an matrimonium ſit contractum vel non, ſponſa dicente contrarium, ⁊ ſponſo negante, ⁊ ſi ipſe ſit ditior vel potentior vel honorabilior pater vel mater ſponſe non admittitur. Si vero pater vel mater inferior ſit vel fauore matrimonij ſi ſunt pares, videtur ſuſpecti, vnde iudex arbitrabitur. Sed ſi vir, ⁊ vxor ſe habẽt vt excedentia ⁊ exceſſa, vt quia vir eſt ditior, illa nobilior, vel econtra, etiam iudex arbitrabitur: pater autem ⁊ filius, qui eſt in eius poteſtate, in eodem teſtamẽto, vel extranei ſimul eſſe teſtes poſſunt. In patris vero teſtamento filius eſſe teſtis non poteſt, nec pater, vel qui in eius poteſtate eſt niſi filius teſtator ſit miles, ſeu de caſtrenſi teſtetur, quia tunc ſi ante miſſionem facit teſtamentum, pater põt teſtis adhiberi. ſecus ſi poſt. Spe. in ti. de teſte §. j. in prin. ver. itẽ ꝙ eſt parẽs ſeu pater. De materia vide, ꝙ not. ff. de proba. l. etiam matris ⁊ ibi etiam notatur an pater poſſit eſſe teſtis pro filio emancipato, ⁊ etiam ibi not. an ſocer pro genero, vel econtra frater pro fratre: ⁊ de viro, ⁊ vxore, ⁊ an vnꝰ canonicus poſſit eſſe teſtis in cã capituli, vide ꝙ no. C. de teſti. l. parẽtes. vbi ponit̃ de filio adoptiuo.

8 **COnſanguineo** †minus credit̃ in contradictorio iudicio. l. magis puto. §. in primis. ff. de rebus eorum. ⁊ Bal. in concluſionibus tenet. ſed in non contradictorio magis creditur, nec eſt ſemper ſtandum confeſſioni eorum.

FRater pro fratre, ⁊ contra fratrem admittitur in cauſa ciuili, cum non prohibeatur, niſi habeant omnia bona communia pro indiuiſo, minor tamen fides ei adhibetur. In criminali vero non admittuntur, preterquã in cauſa hereſis, nec etiam in criminali
9 †affines admittunt̃: ſed etiã collaterales, ⁊ conſanguinei volentes inter ſe admittũtur etiam in criminali poſt tertium gradum quia vſqꝫ ad illũ non cogunt̃ teſtificari: ſi tñ teſtes in pari gradu attinent producenti, ⁊ ei contra quem producuntur, admittentur: quia par cauſa affectionis prohibitionem tollit, in ciuili autem remoti ⁊ propinqui, conſanguinei inter ſe pro ⁊ contra et inter extraneos admittuntur Arg. tamen contra, quia ſunt domeſtice perſone. Spec. de teſte. in §. j. ver. ſed nunquid frater. Et an frater admittatur, vide Bart. not in l. qui teſtamento. §. que autem. verſic. quero quid in fratre. Et quando coniunctus pro coniuncto admittatur, vide quod no. etiam in d. l. etiam matris. ff. de proba. ⁊ ibi dixi ſi conſanguinei in cauſa matrimonij, ⁊ in cauſa eccleſie. Si domeſtici interdum admittuntur ad teſtificandum vide iij. q. v. ca. j. ⁊ ij. in glo. Et an coniuncti ſint idonei vide iij. queſt. v. c. j. in glo. in verbo, parentes.

10 **SOcius** † admittitur pro ſocio ꝓ parte ſocij nõ ꝓ ſua, ꝑ Inn. i c. j. de teſti. Idem ſi incidẽter ſine ſocietate ſit res cõmunis. ſecus ſi eſſent ſocij omnium bonorũ, vel illius rei que petitur que cõis eſt. Sic ergo ſolũ cõſiderat̃ an ad ſocium teſtificantem aliquo caſu emolumentũ pertineat, vt tunc non admittatur. Vide Spe in tit. de teſte. §. j. verſic. ſed nunquid ſocius. ⁊ vide Angel. ff. ſi quis caut. l. ſi duo rei. in ꝓnc.

11 **DOmeſtici** †teſtes nõ admittunt̃ ad teſtificandũ. Fallit C. de repu. l. cõſenſu. ſꝫ colonus, ⁊ adſcriptitius licet domeſtici ſint tamen admittuntur de conſuetudine pro domino: ſed minor fides eis adhibetur, Clientulus ⁊ mercenarius domeſtici ſunt, et dum ſeruiunt non admittuntur pro domino ſuo: ſed ſi fuerunt olim nunc autem non ſunt admittuntur. Eſt ergo conſilium, qꝺ dominus eos liberet ⁊ poſſunt teſtificari, niſi conſtet d fraude, vt in Spe de teſte. §. j. in ver. itẽ excipitur. et qui dicuntur domeſtici ibi vide. ⁊ iij. q. v. in gl. in verbo quod vero, ⁊ c. que eſt gl. ſumme. Domeſtici admittuntur in cauſa eccleſie. xiiij. q. ij. in ſumma. ⁊ ibi in glo j ⁊ c. j. ⁊ ibi gl. j. ca. q. in gl. ⁊ quãdo admittantur, vide in d. l. cõſenſu §. ſuper plagis. ⁊ C. de teſti. l. ij. ⁊ xiiij. q. ij. in glo. ſumme. Admittuntur tamen domeſtici inter ſe, vbi eſt par ratio affectionis. Idem quando aduerſarius eius inducit, ſicut dicimus in aduocato. Fallit quãdo ſunt tales, quibus imperari poteſt ratione patrie poteſtatis, vel dominij. Quid ergo in vaſallo. j. dicetur. Seruitores autem familiares an poſſint eſſe teſtes pro domino, eo quia domeſtici ſunt: vide Inſti. de teſta. §. pẽ. Sed an qui tempore contractus erat meus domeſticus, poſtea deſijt eſſe admittatur pro me vide ff. de qꝺ. l. j. §. idem. Quid econtra, vide eadem l. j §. ſi ſeruus ad hoc. An ſubditus admittatur pro domino, vide C. de teſti. l. eos teſtes. quid econtra vide ff de teſt. l. idonei. et extra de officio delega. cap. cauſam que. Familiares autem quibus hodie vtimur, poſſunt teſtificari pro domino dummodo honeſti ſint, vt per Inn. in c. fraternitatis de teſtibus.

12 **VAſallus** † põt teſtificari ꝓ dño, licet non poteſt eſſe iudex, qꝛ plures requiruntur eſſe iudices, quã eſſe teſtes. Vel diſtingue, Aut eſt magnũ feudũ, ⁊ tunc non admittit̃. Aut eſt paruum, ⁊ teſtimoniũ dicat. Vel dic, aut vaſallus eſt obligatus ad preſtandum domino ſeruitia tantum ⁊ non ad fidelitatem, et admittit̃ in illis qui tenent decimas ab eccleſijs. Aut eſt obligatus qꝛ iurauit fidelitatẽ, et non poteſt: qꝛ iuramentum repreſentat quandam ſpeciem ſeruitutis. et ſeruus pro domino non poteſt teſtificari. Spe. in ti. de teſte. § j. verſi. ſed nunquid vaſallus. Vaſallus autem poteſt teſtificari contra dñm in cauſa feudi, vt C. de teſti. l. libertorum aduerſus. et poſui in noſtro repertorio in tit. de feudis. Libertus contra patronum non teſtificatur, quia eius perſona debet videri ſibi ſancta. Idem in filio liberti. Spec. eo. tit. de teſt. §. j. verſi. item quid quod eſt libertus.

13 **IN cauſa vniuerſitatis** †vel collegij, quilibet de vniuerſitate, vel collegio, hꝫ teſtificari in defectum tamen aliorũ, ⁊ nõ aliter ꝓ ipſa vel ipſo, ſed cõtra bene poſſunt. Vel dic indiſtincte admitti in ciuili, qꝛ cauſa vniuerſitatis non eſt ſingulorum in criminali vero ſi prelatus accuſetur tunc, aut ab vno de vniuerſitate accuſatur, ⁊ alius de vniuerſitate admittitur, qꝛ par in vtroqꝫ ratio eſt. Aut extraneus accuſat̃ ab vno de vniuerſitate ⁊ accuſans nõ inducit ſocium, niſi in ſubſidium. Spe in ti. de teſte. §. j. verſic. ſꝫ nunqd in cauſa vniuerſitatis vel collegij. De materia vide gl iij. q. ix. c. nihilominus. ⁊ Inſti. de rer. di. §. vniuerſitatis. ⁊ ff. de in ius vocan. l. ſꝫ cum hac. §. qui manumittitur. ⁊ ſic videtur qꝺ ſinguli de vniuerſitate ſint teſtes in cauſa collectarum. In contrariũ videbatur, quaſi ſinguli ferant vtilitatem, arg. ff. de leg. j. l. ab oĩbus. in prin. In cõtrarium eſt cõis opi. qꝛ cauſa non tractatur nomine ſingulorum, nec ſinguli propter partes iudicij, et preſertim ſi nõ ſint teſtes ſuper articulo ꝓncipali, ſed ſuper incidenti articulo. Inſti. de teſt. §. legatarijs. ⁊ ff. de iud. l. j. Bal. in conclu. in ꝓnc.

14 **PRelatus** †vel Rector eccleſie,in cauſa eccleſie põt eẽ teſtis,actor tamen,⁊ teſtis ſimul eſſe non poteſt, vnde cauſam alij ꝯmittit,⁊ ipſe erit teſtis,et ſi conſtituto procuratore dicat,Abbas,⁊ Cõuentus conſtituit talem procuratorem, Abbas poterit eſſe teſtis,⁊ quilibet de conuentu.Et ſi adminiſtrator eccleſie contrahit, qui contractus in dubium reuocantur, poterit adminiſtrator teſtificari,vt in Spec.de teſte.§.j.verſic.ſed nunqd Rector. Abbas põt eſſe teſtis in cauſa monaſterij,vt Inno.in c.ad hec. extra.de teſta.Venditor ꝓ emptore,donator ꝓ donatorio,an admittãt,dic vt no.ff.de teſta.l.null⁹.⁊ C.e.oib⁹.ꝑ Cy.C.e.l.nullũ:

15 **CRiminoſus** †ſi in crimine perſeuerat, nõ valet eius dictũ ĩ criminali,ſiue in ciuili, ẽt dũ de crimine ciuilit agitur, niſi eẽt tale,quod infamiã irroget,⁊ ꝓbet hoc ꝑ ſacerdotem,cui crimen cõfeſſus eſt,⁊ hoc vbi crimen manifeſtum eſt, ſine probatione preſumitur eum penituiſſe, et ſue ſalutis memorẽ eſſe,vbi vero agitur criminaliter,ſiue manifeſtum, ſiue occultũ,repellit̃,ſi al's de crimine ꝯuictus exiſtat,vel ꝯfeſſus, vel ſi ex hoc facto ei⁹ opinio ſit grauata,vel ſi ei probari poterit,lз egerit penitẽtiã.Is ergo,cui opponit̃ crimen, non admittitur in ciuili,vel criminali priuſquam probauerit ſe innocentem, ſiue conuictus fuerit,ſiue non,dũmodo cõhenitur. Spec.de teſte.§.j.v. itẽ opponit̃,quod eſt criminoſus,⁊ in crimine perſeuerat.Quid ſi in vna domo ſunt quatuor,quorum vnus occiditur,⁊ neſcitur a quo,an aliquis eorum admittatur ad teſtificãdum: Vide Spe. eod.tit.§.j.verſi.quid ſi quatuor homines.⁊ Ang.in l ſi in rixa.

16 ff.ad legem Cornel. de ſica.An autem particeps criminis admittatur ad probationem glo.in c.fin.in verb. pendente accuſatione que incipit nota ergo. de teſtib. que dicit,ꝙ non, ſз ad ꝓſumptionẽ ſic:vt ibi,quod intellige ſpeciale, vt in crimine ſimonie. In alio autẽ crimine quã iſto excepto,non videtur, ꝙ particeps criminis faciat iudicium, ſiue preſumptionem, etiam ad torturam,vt de confeſſ.c.j.ibi, nulli cenſemus pene ſubdendos: Ibi tamen glo.dicit,quod non creditur quantum ad conuincendum,ſed quantum ad preſumptionem. Et ſi intelligas in excepto.concordas cuз glo.d.c.j.ſi in alijs cum propter preſumptionem deueniatur ad torturam torquebuntur alij ad iſtorum teſtimonium, ⁊ ſic pene ſubdentur contra illum,per tex.in l.fin.C.de accuſat.vbi de hoc per Cy.facit de adul.c.ſignificaſti.⁊ ff.ad Sillania l.prius.Nam quantumcunq; quis ſit infamis, Iudeus,⁊ legibus odioſus, tamen conuinci debet per teſtes idoneos, vt not.in c.teſtimonium.de teſtib. Criminis ſocius a teſtimonio repellitur.Spec.de teſte.§.j.verſi.item quod eſt ſocius criminis:

17 **HOmicida** †de iure canonico repellitur, de iure ciuili admittitur.Spe. eod.tit.de teſte.verſi.item,quod eſt homicida.⁊ verſi. item quod non eſt probate vite, lз teſtis confiteat̃ ſe homicidam,nõ tñ poterit eum iudex punire ex illa ꝯfeſſione; quia non eſt facta in iudicio.Non enim de hoc agebatur. Gloſſ. ordinaria eſt iiij.queſt.ij.can.ſi teſtes.§.item ob carmen.Incidit enim cauſe principali.l.nullum.C.de teſtib.⁊ eſt glo.j.queſt.j.et hoc quippe.ſecus ſi confiteatur falſum,d.l.nullum.et C.de Epiſcop.⁊ cler.l.preſbyteri.

18 **FVr**, †raptor,⁊ adulter manifeſtus,et generaliter in quolibet pctõ mortali,ſ.manifeſte cõſtitutus repellitur.Nam tales ſunt infames īfamia canonica, nec poterit teſtis, qui pretextu criminis repellitur,mihi de crimine obijcere:nec aduerſarius meus in illa cauſa mihi de crimine obijciet, niſi eſſet tale crimẽ quod obijcio teſti,cuius ego particeps fuerim,Spe.de teſte.§.j.verſi. obijcitur,ꝙ eſt fur. Sз nunquid põt eſſe teſtis ille,qui aſſociauit aliquẽ ad cõmittendum adulteriũ ẽt in cauſa ipſius adulterij, ⁊ an poſſit cogi.vide Inno.in cap.qualiter ⁊ quando.j.de accuſat.

19 **INfamis** †⁊ leuis opinionis nõ admittit̃ ad teſtificãdũ,niſi ĩ criminib⁹ exceptis,quia tũc admittit̃ cũ tormẽtis,vel niſi accuſatus ſit male fame, quod eſt verũ ĩfamia iuris.Infamis autẽ de facto admittit̃ in cauſa ciuili, vel criminali ciuilit intentata.Ferre teſtimonium eſt dignitas, ⁊ eſt actus legitim⁹, qui actus infamib⁹ interdicit̃,⁊ ideo periuri nõ admittunt̃.Temerariũ tñ iuramentũ quẽ a teſtimonio nõ repellit,que infamia etiã poſt mortẽ teſtis poterit ꝓbari.Spec.de teſte.§.j.in verſic. itẽ excipit̃,qđ eſt ĩfamis,⁊ leuis opiniõis. Si teſtis confiteat̃ ſe infamẽ vel inimicũ, non creditur ei quaſi ꝓpter hoc nõ ſit ꝓductus,nec iuratus, qꝛ acceſſoriũ eſt, qꝛ nec curat vacillare, tamen ſi vacillat nõ credit̃ ei. Innoc.in c.inquiſitionis.de accuſat. bal. in conclu.Spe.de teſte.ver quid ſi teſtis dicit ſe ſeruũ, vel infamẽ inter ſe,tñ infames admittuntur ad teſtificandũ,vt in aut.de teſti §.ſancimus. Sed an poterũt adhiberi teſtes in teſtamẽto, vide ff.de teſtib.l.cum lege.An teſtis infamis,vel receptus poſt terminum faciat iudicium,vide Baldum in l.ij.C.de epiſcopa. audi.⁊ per Bart.in l.ij ff.de app.recip.Quid de infami infamia facti.et quid de bãnito,vide Bal.ff.de ſena.l. Caſſius.Infamia facti contracti ex periurio repellit, quia periurium ſine infamia repellit.Bald.in l.Lucius,ff.de infami.Infamia poſtea ſecuta, ſi retro trahitur,teſtimonium medij temporis infringit.ff.de inſti.l.furti.§.j.in gl.vel econtra facit.ff.de ſolutio l.ſi quis offerens ti.§.ſi.⁊ l.cum decem.§.ſi.eod.tit.⁊ ff.rem ratam habe.l.fin.et l.ſi indebitum.§.ſi.⁊ quod ibi Bal.in conclu.

20 **EXcommunicatus** †⁊ ſuſpẽſus, a teſtimonio repelluntur. An aũt excõicatus contra excõicatum admittatur, ſi omnes de monaſterio ſint excommunicati. Vnus cõtra aliũ admittitur,niſi iudex ex officio repellat. Spe de teſte.§.j.verſi.item quod eſt excommunicatus.Accuſator non poteſt eſſe teſtis,ſed promotor inquiſitionis vel denunciatiõis põt,ſi illã nõ ꝓſequitur.Spe.eo.ti.§.j.ver. Item quod ipſe eſt teſtis ⁊ accuſator.⁊ quando ſunt plures accuſatores,iudex eligit magis idoneũ,⁊ ceteri repellunt̃ a teſtimonio.gl.ij.q. j.c.in ꝑmis.⁊ vide iiij.q.iiij.i ſum.ĩ gl. Cõcubinarius manifeſtus vel inceſtuoſus ꝯ accuſatũ nõ admittitur.Spe.eod ti.§.j.verſic. item qđ eſt cõcubinarius.Hermaphroditus nõ admittit̃.Spe. eo.ti.§.j.ver.itẽ qđ eſt hermaphroditus. Iudeus, paganus infidelis ⁊ hereticus nõ poſſunt ꝯ Chriſtianum teſtificari etiã ſi Chriſtianus a Chriſtiano ſit ꝯuentus. Hereticus tñ ꝯ hereticum vel paganum admittitur,quod eſt verũ,cum hereticus agit. Sed ſi orthodoxus non opponit tз dictum teſtis. Orthodoxus admittitur contra infidelẽ.Spe.de teſte.§.j ver.item qđ eſt eſt Iudeus. Infidelis ꝓ catholico teſtimoniũ dicere põt,de peni.diſt. l.c.multiplex,in gl.vide.C.de hereti.in l.qm̃ multi,⁊ ibi per Cy.

21 **IMpubes** †teſtimonium non dicit, niſi in caſibus.ff.de lib.cauſa.l ſi.inſ.c. hoc ĩ ciuili iiij.q.iij.c.j. In criminali vero etiã factus pubes repellitur,niſi ꝯpleuerit xx.annos,nunquã tamen ad plenam fidem ſз quantũ ad preſumptionem faciẽdã. pupillus quandoq; põt recipi, maxime ſi dñs dicatur a familia occiſus.ff.ad Silla.l.ij.§.impubes. Sed an factus pubes poterit teſtificari de eo quod vidit in pupillari etate? Dic quod ſic, preſertim ſi erat proximus pubertati. Idẽ de eo quod quidam vidit anteꝗ̃ eẽt cecus.Spe.in ti.de teſte.§.j.ver. item excipitur, quod eſt impubes.De ĩpubere no.ĩ l.iij.§.lege Iulia.ff.de teſti. De ſeruo facto libero no.Bar.de v.ſig.l.inſtrox.§.notionem.

22 **MOnachus** †⁊ canonicus regularis conuerſus vel alius religioſus, vel aliter ſub obedientia poſitus nõ põt eſſe teſtis ſine licẽtia eius cui ſubeſt. In cauſis tñ ſuarũ eccleſiarũ teſtificari poſſunt.Spe.eo.ti.§.j.verſi. itẽ excipit quod monachus.de hoc vide in aut.ingreſſi.C.de ſac.ſan.eccle. An clericus admittatur in cauſa eccleſie,vel ſui canonici, vide xiij. q.ij.in ſumma.in gl.j.⁊ per Ang.in auth.de monachis §.cogitandum ⁊ Inſti de teſta.§.teſtes.⁊ ibi no.⁊ per Spe.de teſt.verſ. quid de monacho,⁊ verſi.item,quod eſt clericus.An autem adminiſtrator eccleſie admittatur ſuper contractu quẽ celebrauit, vide per Archi.Io.And.in c.Romana.de teſtib.⁊ in c.ſuper prudentia.xiiij.q.ij.vbi eſt tex.ſing.⁊ Bald.in conclu.iuris.

23 **SEruus** †non poteſt eſſe teſtis,niſi in defectu ꝓbationum,ſecundũ quoſdam,⁊ niſi in criminibus exceptis,nã tũc admittitur,ſi accuſatus ſit de crimine diffamatus,tñ eis quandoque creditur cũ tormẽto, ⁊ alijs preſumptionibus contra dominum vel patronum eis non creditur, niſi in caſibus,xij.q.ij.can.epiſcopus qui mãcipiũ.§.in patronos.Si tñ teſtis tpe quo fuit teſtimonium,erat ſeruus,⁊ cõmuniter habebatur pro libero valẽt nihilominus teſtimoniũ.Idẽ,ſi a maiori parte habebatur ꝓ libero,⁊ ſi teſtis dicit ſe liber, ⁊ de hoc pendet iudicium admittitur ad teſtimoniuз,⁊ reſeruatur illud in tps diſputationis. Adſcriptitius põt eſſe teſtis,ſtatuliber non põt. Spe.eo.ti.§. j.verſi. Itẽ qđ eſt ſeruus.Teſtes nõ poſſunt eſſe ſerui,niſi in caſu neceſſitatis.ff.de teſti.l.ſerui. Dicit tñ ibi glo.qđ ſi precedit ſemiplena ꝓbatio tũc teſtimoniũ ſerui cũ illa ſemiplena ꝓbatione facit vnã ꝓbationẽ.⁊ vide C.de teſti.l.ſeruos.⁊ l.qm̃.Teſtes,

24 †ſi cõi opiniõe liberi reputant̃,lз ſerui ſint,ſufficit,vt i l.j. C.de teſt.⁊ per cõſequens eſt cõteſtis,vt teſtm̃ non ſit ſine effectu,et teſtificari poterũt ĩ iudicio,nõ obſtãte ſeruitute,⁊ ideo non trahi illud reſcriptum ad aliuз caſum,qꝛ non eſt nr̃m illud extendere. Si igitur teſtes fuiſſent infames, qꝛ de crimine famoſo damnati,⁊ ꝑ cõſequẽs inteſtabiles,l.ob carmẽ.ff.de teſtib. lз communis opinio.tunc reputarentur bone fame, non teneret teſtimonium, Idem ſi ex alia cauſa tũc ad teſtimonium non potuiſſent adhiberi.

UNIVERSITÄTS-BIBLIOTHEK PADERBORN

beri:puta,quia erant impuberes,⁊ communi opi.reputabantur
adulti,vel erant mulieres,⁊ reputabantur maſculi.Cyn. tamen
tenet contrariũ in d.l.j.⁊ non bene iudicio meo , eſt dictũ Ang.
in cõclu.Quid ſi teſtis tẽpore quo iurauit,erat teſtabilis,ſed tẽ
pore depoſitionis erat ineſtabilis? Dic quod ſi crimen,qꝺ red⸗
dit eum inteſtabilem,nõ eſt notoriũ,dictum eius recipitur , ⁊ in
tempus reſeruabitur diſputationis, ſi vero poſtea ſit notoriũ,
non vitiatur eius dictũ,ſed fatuus eſſet iudex,ſi illud reciperet.
Et vide,qꝺ plene no.i d.l.j.C.de teſta.⁊ ff.ad Carb.⁊ l.iij.§.due
25 autem ſunt cauſe.Bal.C.de legi.l.leges.† Ubi teſtes ſunt ꝺ ſub
ſtantia rei,tũc inſpicitur cõditio teſtis tẽpore teſtimonij, vt no.
in l.ad teſtium.§.cõditionem.⁊ ff.de teſta.Sʒ in alijs negotijs,
vbi teſtes nõ ſunt de ſubſtãtia rei, ĩpubes põt teſtificari pubes
factus:⁊ ſic de his que vidit ꝓpe pubertatem , ⁊ nõ de his que
vidit prope infantiã.ff.ad Sil.l.excipiũtur. Ratio eſt,q2 quãdo
aliquid eſt de ſolẽnitate,dʒ adhiberi in initio,⁊ vno cõtextu, vt
ff.de teſt.l.heredes palam.§.fi.ſed vbi non eſt de ſolẽnitate, tũc
non inſpicimus initium.ſed effectũ rei.ff.de here.inſtit.l.qui ſol
uendo ⁊ nota,ꝙ ratio contrariorum idem facit in caſu conuerſo.
Nam ſi tẽpore teſtamẽti eſt habilis,⁊ probabilis reputationis,
licet poſtea fiat inhabilis,non tñ vitiatur teſtimonium, vt C.de
teſta.l.j.quod eſt exaudiendum de teſtamento inſcriptis,vbi te
ſtes nõ habent de veritate deponere,ſed ſolũ de ſolẽnitate. Nã
ibi ſi conſtat de ſolẽnitate,q2 teſtes ſua ſigilla recognoſcunt, nõ
poteſt referri queſtio volũtatis,q2 certa eſt , ⁊ per ſcriptutã ap⸗
paret,⁊ toleratur teſtimoniũ eius q2 habet adminicula , ſcʒ ſub⸗
ſcriptiones,⁊ ſigilla ſua recognoſcunt teſtes, ⁊ ſic intelligitur l.
j.C.de teſt.⁊ ff.ad Carb.l.iij.§.due autem ſunt cauſe. Item põt
intelligi illa lex teſtamento nũcupatiuo redacto in ſcriptis per
tabellionẽ,q2 nõ dʒ vitiari teſtamẽtum,qꝺ apparet ab initio le
gitime confectũ.⁊ q2 dictum teſtis ſcriptura iuuatur , q2 mutuo
ſe iuuãt,nec vitiat̃ teſtamẽtũ morte teſtis,ergo nec capitis amiſ
ſione.Si vero nõ eſt ſcriptũ,nec manu authẽtica roboratum di
ſtingue,an ſit queſtio ſolẽnitatis,⁊ inſpicitur initiũ:an volunta
tis,⁊ tunc tp̃s iuramenti.⁊ ideo primo caſu admittit̃ ſtatu muta
to in malũ,ſecundo nõ,⁊ ſic nõ vitiat̃ teſtamentum,ſed probatio
eius vitiat̃.Ratio differẽtie dicte diſtinctiõis eſt,q2 vt dixi,quo
26 ad ſolennitatẽ inſpicitur initiũ.Bal.in concluſio.† Sed quid ſi
obijcitur contra teſtamentũ quod eſt cõtra ſolennitatẽ, q2 vnus
ex teſtibus dicitur tũc fuiſſe inhabilis,nunquid ad probandum
eſt habilis,⁊ ſic ad probandũ ſolennitatẽ ſufficiant duo teſtes?
Dic qꝺ ſic,q2 poteſt hec queſtio examinari ſeorſum a principa⸗
li,id eſt,a teſtamẽto ⁊ eſt ſue materie per ſe.⁊ q2 eius cõtrarium,
id eſt,infamia põt probari per duos teſtes,ſecus ſi queſtio ſolẽ⸗
nitatis nõ põt examinari ſeorſum a principali,vt no.in l.ij.C.de
27 ſecun.tab.Bal.vbi.ſ.†Circa tp̃s cõſideret̃ integritas teſtium,
vide per bal.in feud.in ti.an remoueri debeãt teſtes qui pa.eſſe
deſierint.c.j.verſi.opponitur:q2 conditio.Teſtes debẽt eſſe bo
ne fame non ſolũ tẽpore iuramẽti,ſed etiam tempore depoſitio⸗
nis,non abſolute quod dictum trahatur ad tempus iuramenti,
vt in Cle.j.de offi.deleg.q2 illud reſpicit ſolennitatem, nõ ſecun
dum veritatem,que ſine examinatione liquere non poteſt.bald.
in c.j.quot teſt,ſint neceſſa. ad probã.in feud. Et quod depoſi⸗
tum trahatur ad tempus iuramenti, eſt verum quo ad implici⸗
tam probationem, arg.ff. de here.inſti.l. aſſe toto. non quo ad
explicitam.ff de teſtamen.l.heredes palam.§.ſed ⁊ ſi notam.

28 **HJ,cum** †quibus non eſt teſtamenti factio nõ
poſſunt teſtimonium ferre.Specul.ꝺ
teſte.§.j.verſic.item quod eſt talis cum quo non eſt
teſtamenti factio.Teſtis mutus an eſſe poſſit, vide
in Specu.de teſt.§.nunc tractandum.ver.quid de muto.

29 **CEcus** †teſtificatur de auditu,maxime ſi cõtra
hentiũ voces habuit notas , ⁊ maxime
de his,que vidit antequã fieret cecus.Spe.in ti.ꝺ te
ſte.§.j.ſed nunqd cec⁹.⁊ vide Angel.in aut. de here.
⁊ fal.§.ſi vero expreſſim.vide gl.in ver.audierũt.iij.q.ix.c.teſtes
⁊ ibi etiã ponitur qd de muto.Cecus nõ teſtificat̃ de percep tibi
libus ꝑ viſum,nec ſurdus per auditum ẜm Hoſti.in c.ex literis.
de teſt.Bal.in conclu.⁊ vide Spe.de teſte,in d.§.j.ver.ſed nun⸗
quid cecus.⁊ dixit Bar.in l.ad teſtium.§.conditionem.in fi. ff.ꝺ
teſta.quod teſtificatur de eo quod vidit antequam eſſet cecus.

30 **PAuper** †ſuſpectus teſtificari nõ poteſt in ci⸗
uilibus,ſed in criminalibus admittit̃
cum tormento:pauper honeſte vite nõ repellitur, vt
in Spe.de teſte.§.j.ver.itẽ qꝺ eſt pauper. Si em̃ ſũt
inimici pauperes,timetur de ſubornatione. iiij q.iij. cano.ſi te⸗
ſtes.§.teſtium.⁊ in authen.de teſtib.§.j.per totum olim vt qui
adhuc portant crucem,⁊ publice penitentes, an admittantur?
Fuerunt opi.vide in Spe.eo.tit.de teſte.§.j.quid de portantib⁹
cruces.⁊ C.de here.l.quoniam.⁊ hec de paupere ſufficiunt.

31 **IUdex** †aduocatus,procurator,aſſeſſor,execu
tor,actor,vel arbiter in eadem cauſa ap
pellationis,vel principali repellit̃ a teſtimonio : eſt
enim preſumptio qꝺ diceret pro ea parte , pro qua
prius fuit.quidam tamen admittunt procuratorem contra do⸗
minum.Itẽ admittitur negotio finito.De aduocato, dic qꝺ ad
mittitur antequam inceperit patrocinari,licet ſalario conuene⸗
rit poterit tamen eſſe teſtis cõtra eum,pro quo intercedit.Spe.
eo.ti.§.j.ver.item quod fuit in eadẽ cauſa An autem ille,qui eſt
vel fuit iudex poſſit eſſe teſtis,vide Jo.Cal.xxviij.diſt.per bar.
C.de arbi.l.ne in arbitris.⁊ vide de omnib⁹ predictis in gl.ij.q.
vj.can.ſtatutum.in verb.vel cognitor.⁊ qꝺ dicitur,ꝙ iudex non
poſſit eſſe teſtis,intellige lite pẽdente ⁊ ſuper principali Nã ſu
per acceſſorio coram ſe poteſt.nõ tamen interrogãdi ſunt vt te⸗
ſtes,ſed conſulendi tanquã ſi fuerint iudices. Spe.eo.ti. §.j.v̾ſ.
ſed quod dixi,ꝙ iudex nõ poteſt,⁊c.ſi ſunt tres aut quinque iu⸗
dices,magis creditur teſtibus quam eis,niſi etiam ipſi iurati eſ
ſent.Spe.vbi.ſ.d.§.j verſic.qd ſi ſũt tres,aut quinqꝫ.Et ſi ĩpe⸗
tres iudicem quem volebam producere in teſtem, remouebitur
a iudicando,⁊ erit teſtis.Item ordinarius poterit eſſe teſtis co
ram officiali,ſi neceſſitas imminet.⁊ ſi iudex in teſtem inducit̃,
qui iurat ſe nihil ſcire de cauſa,videtur qꝺ non remaneat iudex.
Itẽ iudex,qui fuit vt ſuſpectus recuſatus, non poterit in teſtem
adhiberi,nulla de cauſa ſecundum quoſdam.Tu dic contrariũ,
maxime ſi producens nõ habebat niſi vnicum alium teſtẽ.Spe.
vbi.ſ.De procuratore,an poſſit eſſe teſtis,dic aut de partiũ vo
luntate,⁊ poteſt. Aut cõtra voluntatem partis,⁊ nõ poteſt. Et
ſi eſt procurator litis,nõ poteſt:ſi negotiator, põt in alio nego⸗
tio,non in illo.Bal.in c.ij.in tit.de lege Corrad.in feud.An pro
curator ad iudicia,vel negocia poſſit eſſe teſtis,dic vt C.ꝺ teſti.l.
omnibus.⁊ ibi not.de proxeneta.⁊ per Bal. in l.deferre.ff.de iu
re fiſc.⁊ per Ang.in auth.de teſtib.§.quoniam.⁊ in conſi.ſuo xx⸗
viij.in Spe.de teſt.verſi quid de proxeneta.

32 **MUlier** †in teſtimonio admittitur ĩ ciuilibus,
⁊ in criminalibus,niſi ĩ teſta. In codi
cillis vero,⁊ alijs vltimis volũtatibus,⁊ ſic ĩ alijs ca
ſibus an admittatur,fuerunt opiniones.Tene tu qꝺ
admittatur,Spec.eodem.titul.§.j.verſi. Item quod ſi mulier.⁊
vide gl.xv.q.iij.de crimine.⁊ xviij.q.ij.can.in decima actione.de
pe.xxxiij.q.v.can.mulier.in gl.⁊ Inſt.de teſta.§.teſtes.Sed nun
quid valeat teſtimonium mulierum aſſerentium aliquaʒ non eſ
ſe cognitam,vide gl.xvij.q.iij.c.nec aliqua.

3 **FIdeiuſſor** †Poteſt eſſe teſtis pro debi⸗
tore,q eſt ſoluẽdo,alias nõ vi
de in Spe.de teſte.§.j.ver.quid de fideiuſſore. Sed
poterit eſſe teſtis inter debitorẽ ⁊ creditorẽ , vide ꝑ
Bar.ff.de leg.j.l.ſi cui.§.fi.An aũt poſſit eſſe teſtis fideiuſſor,vi
de Inſti.de teſt.§.legatarijs Sed pone mutuaui tibi decem,ꝙ
cum probare non poſſem,niſi per duos filios meos,donaui Pe
tro iſtã actionẽ an Petrus poterit per filios meos ꝓbare? Re⸗
ſpon.ſi donatio incepit ab actione,nõ poteſt:ſi a traditione po
teſt,vt in Spe.eo.ti.§.j.ver.ſed pone mutuaui Sed qd ſi nõ ha
beo niſi vnum teſtẽ,⁊ cedo iura mea,an potero teſtificari ꝓ ceſ⸗
ſionario.Spe.in ti.de proc.in fine quod ſic.Facit de procurato.
c.in noſtra preſentia.per Archi.in ſumma.⁊ per Ang. in l.here
di.§.nos autem.ff.de pac.⁊ l.ſi quis rem,de procur.

CEdens an poſſit teſtificari ꝓ ceſſionario? Et
reſpon.ꝙ nõ poſſit. Uide per Bal.
34 in verſicu.ceſſio.in conclu.Creditor†prohibetur ferre
teſtimonium pro debitore,vide Ang.ff.de proc.l.non
ſolum.§.queritur.Quem non poſſum in ius vocare,contra eum
teſtimoniuʒ perhibere nõ poſſum.C de teſtam.l.libertorum ad
uerſus.Legatarius poteſt interduʒ eſſe teſtis de his que in te⸗
ſtamento continentur.ff.de teſti.l.qui teſtamento.in prin.Inſt.
de teſt.§.legatarijs.Tutor interdum erit teſtis pro pupillo, vt
no.in d.l.qui teſtamento.in prin.Familia officialis interdũ exa
minatur tẽpore ſyndicatus,vide Ang.in tractatu de ſyndicatu
35 Pro vxore † fratris poteſt quis teſtimonium ferre. ff. de po⸗
ſtulan.l.cum eorum.§.affinitatis.Beneficiati per prelatũ poſ⸗
ſunt eſſe teſtes de ſua creatione ſeu titu.vt no.in d.§.legatarijs.
Magiſter pro diſcipulis an poſſit teſtificari,vide gl.xj. queſt.j.
can.j.Cõpater an poſſit eſſe teſtis,vel iudex ꝓ cõpatre,vide in
Spe.latius in ti.de teſte.§.qualiter.ver.quid ſit ius de ſpiritua
36 li patre.⁊ Gul.de Cu.ff.de in i⁹ voc.l.generaliter.† Maior lxx.
an.nõ cõpellit̃ eſſe teſtis. Inſt.de excu.tut.§.itẽ maior. In qua
etate ſunt teſtes recipiẽdi,vide gl.ſumme iiij.q.ij.⁊ iij. an teſtes
prohibiti admittent̃,quãdo proceditur ſine ſolẽnitate iuris,vi⸗
37 de no.in l.qm̃.C.de here.debet † iudex dare ſaluũ conductũ te⸗
ſtibus vt veniant ad deponendũ.vj.q.ix.c. hortamur.in gl.⁊ in

Specul.de teſt.§.qualiter.in verſic debet quoque ipſis condu-
ctum. Teſtes non ſunt vocandi a longe quando plus expende
retur quam ſit valor cauſe,ſed debet eorum examinatio delega-
ri Bart.in l.mediteranee.C.de an.⁊ tribu.libro x. Teſtibus de-
bent fieri expenſe,ſed nõ damna,vt in l.quoniam liberi.C.de te
ſtibus.⁊ l ſi quãdo.§.cum oporteat ⁊ Bal.in l.fi.in fi.C.de fruc.
⁊ lit.expen.⁊ per eundem in d.l.quoniam liberi.C.de teſti.

38 SI teſtes. †citati non veniant, quod reme-
dium competit contra eos, vide
Bart.ff.quemadmod.teſtamenta aperiant.l. ſi quis
ex ſignatoribus. Quid autem veniunt,⁊ tardant de-
ponere,vide per Angelum de Are.ff. de eden.in l.pe.in fi.⁊ in
Spe.de teſte.§.qualiter autem. verſicu.cogi debent.⁊ adde qđ
notat Jo.Cal.xxx.diſt.⁊ ſeq. Quid ſi ſunt talis conditionis,qđ
non coguntur teſtificari,an ſint citãdi,vide per Angel.in autb.
de teſtib.in princi. Si teſtis extra iudicium coram iudice non in
figura iud. cũ dicat ſe non interfuiſſe negotio,tamen debet cogi
ad deponendum,⁊ ſtatur depoſitioni. Bal.in §.ſi enim in.c.j.in
tit quid ſit inu ſtit.lʒ Bar.contrarium teneat in l.eos.ff.de fal-
ſis. Teſtis ſi promiſit non teſtificari,cogitur teſtimonium perhi
39 bere. Bal.C.qui accuſ.non poſ.l.data opera. ¶ †Quid ſi teſtes
nolunt comparere vt veritas occultetur qua pena punientur?
Reſp. quod non punientur tãquam falſarij, qꝛ falſitas teſtium
proprie eſt per iuramentũ.ſed iſti non iurauerunt:ergo,⁊c. Dic
quod criminaliter punientur crimine ſtellionatus, ſed ciuiliter
parti ad intereſſe,vel Reipu.per actionem de dolo. argu. eorũ
que no.Cy.in l.j.C.de dolo.⁊ tangit Inn.in c.j. de fal.⁊ bal.in l.
preſbyteri.C.de epiſc.⁊ cler. Qualiter teſtes cogantur, ⁊ qui nõ
40 poſſint cogi,vide in Spe,de teſt.§.pen. †Compelluntur autẽ
teſtes in ciuilibus cauſis,vbi veritas per alios apparere nõ po
teſt.xiiij.q.ij.c.quanquã. Item in cauſis ſpiritualibus,vt in c.j.
de teſti.cogen. Item in criminalibus ciuiliter intentatis, puta
per inquiſitionem,vt in c.ſuper his.eo.tit. Item in inquiſitione
⁊ denuntiatione,lʒ quidam neſciãt qua de cauſa dubitetur,quia
tunc repellitur vbiqꝫ propter defectũ veritatis,vt in d.c.quã-
quam. Quidã tamen intelligunt hoc fore verũ,niſi foret pericu-
lum anime. In criminalibus autẽ dico non compelli,qꝛ luce cla
riores debẽt eſſe probationes,vt C.de pba.l.ſciãt.ij.q.viij.can.
ſciant.⁊ Ang.in cõclu. Item in caſibus aliquibus quis cogitur
ad teſtimoniũ,qui regulariter nõ cogiť.eſt arg.in l.j.C.de teſtib.
Quod pater eſt cogẽdus ferre teſtimoniũ contra filium,⁊ econ-
tra,ſi veritas aliter ſciri nõ põt ⁊ maritus cõtra vxorẽ, ⁊ econ-
tra:quamuis alias nõ ſunt cogẽdi:ſicut tenuit Mar.de fa. dum
eſſet executor in quadã cauſa,cum maritus tenereť actiõe depo
ſiti ad decem,nec aliter aduerſarius poſſet de iure ſuo probare,
niſi per vxorem depoſitarij,ipſe cõpulit eam ad iurandum.arg.
41 d.l.j.C.de repud.l.cõſenſu. ¶ †Teſtes poſtquã intrauerunt ad
iudicium pro reddẽdo teſtimonio,nõ debent redire ſine licentia
iudicis,nec iudex põt eos tenere vltra xv.dies quibꝰ elapſis il-
lico citati recedunt,vt no.C.de teſtib.l.ſi quando.⁊ C.de appel l.
eos.⁊ non vltra tenentur expectare.arg.ff.de tabu.exhib.l.iij.§.
exhibere ĩ Spe.de teſtib.in.§.qualiter.ver. teſtib.autem iudici.
Facit quod dicitur de litigatoribus ꝙ non debent recedere ſine
licentia,alias non dicuntur veniſſe qui nõ ſteterunt,vt in c.j.de
iudi.⁊ per Inn.in c.calumniam.de pe.facit tex.in c.ſtatutum.§.
proferendo. de reſcrip.lib.vj. dum dicit,veniendo, ſtando,⁊ re-
deundo.⁊ Ange.in conclu. Teſtis dʒ ſatiſdare de nõ recedẽdo.
vel ſi non põt,dʒ iurare.⁊ ſi alterũ nõ facit dʒ duci ad carceres.
42 no.l.ſi qñ.C.de teſtib. ¶ †Quid ergo,ſi teſtes nõ fuerunt citati,
nec moniti,⁊ deponũt, an faciãt fidẽ? Tex.in l.libertorum.C.de
teſtib.videtur innuere,ꝙ non:qꝛ voluntariũ teſtimonium repro
batur propter reuerentiã paternalẽ:ergo ceſſante iſta cauſa vi-
detur innuere,ꝙ poſſit ⁊ valeat teſtimonium tale.⁊ videtur glo.
in l.poſt legatũ.ff.de his quib.vt indig.⁊ eſt caſus in l.p̃ſbyteri.
C.de epiſ.⁊ cle.vbi tex.dicit,qđ debẽt eſſe etiã petiti,hoc eſt,cita
ti,⁊ moniti,vt lequiť Jac.de Bel.ĩ §.ſi vero ignoti.in auť.de te-
ſtib.qui dicit,qđ ſi teſtis deponit nõ citatꝰ, eius dictũ eſt nullũ.
⁊ ita ĩtelligať d.l.preſbyteri.⁊ qđ non eſt neceſſe qđ cogãť alijs
remedijs,ſcʒ per capturam pignorũ qꝛ ſola citatio ſufficit, con-
cludẽs quod d.gl.in d.l.poſt legatũ.eſt falſa. Sed Bal.in autb.
ſed nouo iure.C.ſi cer.pe.dicit,quod ſi tũc ſint producti per par-
tem quod creditur eis ſpõte iurãtibus,⁊ deponẽtibus: ſecus ſi
non fuiſſẽt producti.⁊ ita ſoluat dictam glo. Ergo credo illã gl.
fore veram ex eo quod,eo ipſo qđ iudex defert iuramentũ teſti-
bus,videtur eos monere qđ dicant veritatẽ,⁊ illa monitio taci-
ta videtur eſſe maioris authoritatis, quã citatio facta per nun-
cium, ita probat gl.in verb.terminum peremptorium. Her.in
c.conſuluit.de offi.deleg.mouens ſe hac ratione, vcʒ ꝙ maioris
authoritatis eſt illud quod fit per ſe,quã illud quod fit per ima-
ginationem.ſed conſtat,qđ tacita admonitio reſultãs, venit ab
ipſo iudice:eſt ergo maioris authoritatis,quã ſi illa citatio, que
fit per nuntium,qꝛ fit in imaginem iudicis, per Ang.in cõclu.⁊
ponit Bal.in d.l.p̃ſbyteri.⁊ in addi.Spe.in ti.de teſte.⁊ p bart.
in d.l.poſt legatum, Teſtis tamen,qui nõ cogitur teſtificari,nõ
43 eſt citãdus. Ang.in autb.de teſtib.in prin. ¶ Teſtiũ †receptio
facta contra non citatum non valet Abb. extra de teſti.c.in no-
mine Dñi.⁊ C.de teſti.l. ſi quãdo.⁊ gl.ibi dicit, ꝙ eſt nulla ipſo
iure, Bal.in conclu. Nunquid autem poterit quis cogi vt dimit-
tat teſtes teſtificari cõtra ſe: dic vt no.C.de teſti.l.nimis graue.

44 DEbet iudex †inquirere de cõditione te
ſtis.ff.de magiſtratib.cõue
niendis.l.j.§.ſi preſes prouincie nominibꝰ.⁊ ff.đ teſti.
l.iij.§.j.ff.de queſt,l.de minore.§. tormenta.verſi.nã
⁊ ex ſermone. Sed ſi nõ inquiſiuit,nõ obſtante hoc teſtimoniũ
nõ vitiatur,qꝛ cũ iudex interrogat,debet eſſe p̃ſens.ff. de teſtib.
l.curent.⁊ modus queſtionis eſt in arbitrio iudicis.ff.đ queſt.l.
queſtionis modum.⁊ tamen iſta non ſunt de neceſſitate.arg.ff.đ
iudi.l.non quicquid.qualitas enim teſtimonij eſt omiſſa,que vi
tiari nõ debet.ff.de leg.ij.l.cum pater.§.vicos ciuitati. Pro hoc
facit quod dicitur,ꝙ teſtis debet cauſaʒ ſui dicti dicere,⁊ ſuper
hoc interrogari.vt ĩ autb.de teſti.§.⁊ licet.⁊ tamẽ ſi eſt omiſſum,
nõ vitiatur teſtimonium.C.de teſti:l.ſolã. Jac.de Ra.dicit hoc
verum ſi teſtis deponit de inſenſibili. Sʒ intellige p aliqua me-
dia ſenſibilia:qđ nota. Ad teſtes producendos arbitrio iudicis
dilatio danda eſt;in qua poſſunt fieri tres productiones,licet ſe
cundum aliquos ſunt tres dilatiões. Spec.de teſte.§.qualiter.
45 ver.iudex ergo. Quarta †dilatio ſeu pductio nõ dať ſine tali ſo
lennitate ſ.quod petens iurabit,quod non fuit pronuntiatũ ſu
per dictis teſtium productorum per ſe,vel per alium,⁊ ꝙ illam
non petit dolo,machinatu,vel arte,ſed quia nequit vti teſtibꝰ,
quos producere intendebat,⁊ tunc concedetur quarta, licet ad-
uerſarius didicerit teſtificata, vt in ver.quarta autẽ productio.
in Spec.de teſte.§.qualiter. Et predicta habent locum cũ pro
ducuntur ſuper principali. Si vero ſuper exceptione probanda,
non datur quarta dilatio,vt in verſic,ſed cum ſuper exceptioni-
bus.d.§.qualiter. Quinta productio non cõceditur ſi in prima
dilatione,⁊ in tertia aliquos produxit. Si vero fuit legitime im
peditus,vt nullũ produceret,hoc pbato dabitur quarta,⁊ quin-
ta,⁊ milleſima,⁊ ſecundum aliquos ſecũda,⁊ tertia dilatio,ſi ne
ceſſe fuerit,ſine iuramento,vt in ver.quinta vero.d.§ qualiter.re
frenabit tamen iudex effrenatam teſtium multitudinẽ,vt ibi per
Ang.in l.quoties.C.de naufra.lib.xj. Vſque ad quem numerũ
debet iudex examinare teſtes,vide Ang. in autb. de refer.pro-
pterea. An autẽ teſtes producti ſuper vna cauſa poſſunt iterũ
reproduci in alia ſuper eodem articulo.no.in l.pretor.§.hoc edi
46 cto dicendũ.ff.vi bo.rap. Et ante †publicationem non poſſunt
ijdẽ teſtes ſepe produci niſi ex cauſa.⁊ forte ſi quis nõ fuit de om
nibus recordatus,vel ſi non fuit plene examinatus alias autem
tanquã ſuſpectus repellitur,vt in Spe. de teſte §.ſatis vtiliter.
47 verſ.ſed nunquid ante. †Licet.ſit renũciatũ productioni teſtiũ,
tamen bene poſſunt alij produci,ſi non ſunt didicita teſtificata,
Ang.in autb.de teſtib.§.⁊ licet.⁊ Spe.in ver ſi vero eſt renũtia
tum. Pro hoc dicto Ang.de renũtiatione eſt gl. not.in autb.at
qui ſemel.in verb.productio teſtium.C.de proba. Bal.in l.fi.C.
de fide inſtr.⁊ in auť.vt ſine pbi.mat.§.qꝛ.vero multũ gl.in ver.
ſenatuſc.ſi tñ ſpecialiter renuntiať teſtibus ſuper aliquo capite,
tenet renunciatio. Inn.in c.cum veniſſet.de teſtibus.ſ.ſed in
aliquo.⁊ non eſt locus penitentie. Ad materiam vide per Joã.
48 And.in c.fraternitatis.de teſtib.⁊ ibi per Innoc. †Item iudex
inquirens,⁊ promotor,⁊ inquiſitus qui ſuam iniuriam,vel inter
eſſe non proſequitur poſt didicita teſtificata,poteſt teſtes indu
cere. Bar.in conſi.ſuo.lxxviij. Teſtes producũtur de prouincia
in prouinciam,vel de ciuitate in ciuitatem, ſi iudici videbitur
lud expediens,alias reſcribet iudici prouincie,in qua degunt.
hoc in ciuili. In criminali vero p̃ciſe coguntť venire ad iudicem
qui de cauſa cognoſcet. Spe.eo.ti.§.qualiter autẽ ſunt pducen
49 di.ver.ſunt autem teſtes pducendi. †Iudex poteſt ex mero offi
cio in cauſa criminali inquirere de facto ⁊ recipere teſtes etiam
poſt publicatũ pceſſum,vt no. Inn.extra de teſtib.c.cũ clamor.⁊
Archi.iij.q.ij.c.placuit. Si aũt eſt proceſſus accuſatꝰ poſt ap
turã,nõ põt.añ apturã,tñ eſt dubiũ an iudex maleficiorũ poſſit
ex officio tũc recipere ad coadiuuãdũ accuſatorẽ.ꝙ põt,p Bar.
in queſtione.xiiij.inci.iudex maleficiorũ ⁊ p Bart.in l.p̃ſbyteri.
C.de epiſ.⁊ c e.⁊ vide ꝙ no.ff.de teſti.l.teſtiũ.in gl.in vb.inimici
tie. Et an cauſa inquiſitionis poſſit iudex eum examinare poſt di
dicidita teſtificata,vide Bar.ff.de adul.l.ij.§.ſi publico.vſi.vlte
rius quero. Sola teſtiũ percũctatio eſt cauſa quare teſtes prohi
bẽtur poſſe induci vt patet ex.ſ.dictis,⁊ ponit Bar. in quodã
ſuo conſilio clxxviij.ideo poſt publicationem interdũ recipiun
tur.vide gl.ordi.iiij.q.iij.in fi.⁊ in Spe.de teſte.§.ſatis vtiliter.
ver

83 **D**E numero †teſtium dico ꝙ regulariter
duo ſufficiũt niſi lege vel ca-
none expreſſe maioꝛ numerus requiratur. Nam ſi ac
cuſatur Epiſcopus Cardinalis non cõuincitur vel
deponitur, niſi ſeptuaginta duobus teſtibus, pꝛeſbyter Cardi-
nalis cum quadragintaquatuoꝛ, diaconus Cardinalis cum vi-
ginti ſex, alij clerici Romane eccleſie ſeptem. De predictis vid
84 gloſ. ij. q. v. c. pꝛeſul. ⁊ cap. nullam damnationem. †Si quis vult
pꝛobare ſolutionem debiti in ſcriptis contenti, quinqꝫ ſunt ne-
ceſſarij, ſed in pꝛobatione confeſſionis facta ſolutione, quinque
ſaltem non rogati ſunt neceſſarij, ſed duo rogati ſufficiũt, vt no.
C. de teſt. auth. rogati. in cõtractu excedente librã auri, facto in
ciuitate ⁊ in ſcriptis redacto, auth. ſed nouo iure. C. de teſti. In
codicillis autẽ ſunt neceſſarij quinqꝫ. In donatione cauſa moꝛ-
tis ſimiliter quinqꝫ. In teſtamento ſeptem. Sed ſi fit i ſcriptis,
⁊ teſtatoꝛ neſcit ſcribere, octo. ſecus in codicilis ⁊ teſtamẽto ad
pias cauſas, vbi duo ſufficiunt. Itẽ inter filios ⁊ nepotes. Itẽ
⁊ in villis ⁊ municipibus. vbi eſt hominum raritas, ſufficiunt
quinque. Item in reuocando pꝛius teſtamẽtum ſufficiunt tres.
C. de teſtam. l. ſancimus. In teſtamento enim militis duo, In te
ſtamento condito coꝛam pꝛincipe, pꝛecibus ſibi oblatis, nullus
requiritur teſtis. In purgatione diaconi, tres. In purgatione
epiſcopi xij. In depoſitione pecunie, vel alterius rei, vel alicu-
ius contractus, ſi depoſitum excedit libꝛam auri, requiruntur
tres teſtes idonei ⁊ fide digni. In interruptione pꝛeſcriptiõis
requiruntur tantum tres. In renunciatione Velleiani tres. In
confectione inuentarij loco abſentiam, quos res tãgit, tres. In
comparatione chirographi non publici tres requirunt. Item
in pꝛomouẽdo inter agentes in rebus, tres. C. de pꝛoxi. ſac. ſcri. l.
vnicuique. circa pꝛincip. lib. xij. Item in inſpectione pꝛiuilegio-
rum debet quis eſſe contentus numero vij. In diuoꝛtio requi-
runtur ſex teſtes. Item quandoque requiruntur decem. C. de
erog. mili. anno. l. penult. §. non danda. verſi. hoc etiam adijciẽ-
do lib. xij. Item cum per epiſtolam datur libertas, vel inter ami
cos, ⁊ amicas patet ſatis. Tres obſtetrices vocant ad vẽtrem
inſpiciendum, tamen due pꝛobant. ad oſtium camere, in qua mu
lier ſub cuſtodia eſt paritura, decem. Item tempoꝛe partus, de-
cem libere ⁊ ſex ancille in conclaui adhibentur. Quot teſtes re-
quirantur ad hoc vt valeat teſtamẽtum, vide gloſſ. ff. de teſta. l.
heredes palam. in pꝛinc. Quot teſtes requirantur in voluntate
declarãte, vide d. l. heredes palam. §. j. Quot teſtibus ſit credẽ-
dum. vide glo. ij. q. iiij. in ſumma. Quot teſtes requirãtur ad con
firmandum, vel pꝛobandum iudicium noue volũtatis ſupꝛeme
vide Bartol. in l. j. verſic. quero. ff. de leg. iij. Quot requirantur
ad pꝛobandum erroꝛem, dic quod ſi queritur de erroꝛe ſolenni-
tatis, requiruntur duo. ſi volũtatis, requiruntur tot, quot requi-
runtur ad actum de quo queritur. de quo vide in l. cum pꝛopo-
nebatur. in glo. in verbo, quereretur. in glo. ⁊ ibi no. ff. de legatis
ij. iuncta l. heredes palam. ff. de teſta.

85 **S**Ed an credatur †teſtimõio vnius?
Reſpõdetur regu-
lariter quod non, etiam ſi pꝛeſidali fulgeat dignita-
te, quia vox vnius, vox nullius. l. iuriſiurandi. C. de
teſtibus Fallit in quibuſdam caſibus, in quibus creditur dicto
vnius. Et pꝛimo, ſi quis reuocationem mãdati pꝛobat p vnum
teſtem cum eius ſacramento. Secundus caſus eſt, quãdo ſolus
tabellio ſi dubitatur, facit inſtrumentum publicum. nam ſolus
facit fidem. Tertius, quia ſtatur iuramento creditoꝛis tantum,
ſuper eo quod ſuperfluum eſt in pꝛetio rei vẽdite. Quartus, qꝛ
ſtatur vnius teſtimonio, cũ teſtatoꝛ ita pꝛecepit. Quintus, quã-
do quis habuit pꝛobabilem cauſam ignoꝛantie. Sextus, qꝛ cre-
ditur dicto vnius Abbatis, qui dicit epiſcopum vicini meſſem
ante miſſarum ſolennitatem exaraſſe. xxxvj. diſt. c. tanta. Septi-
mus, creditur vni extra iudicium, tanquam ſocio. Octauus eſt,
quod creditur vni quandoqꝫ cum iuramento pꝛincipalis perſo
ne. Nonus, vbi nulli fit pꝛeiudiciũ, puta cum dubitatur an quis
ſit baptizatus, vel eccleſia ſit conſecrata. Decimus, cum dubita
tur de voluntate obmuteſcentis, ſeu moꝛiẽtis. Undecimus, pꝛo-
pter dictum vnius ſigillum in teſtamento appoſitum redditur
dubium. l. j. §. ſi. quemadmo. teſt. ape. Duodecimus, in terminis
appoſitis ſtat determinationi vẽditoꝛis. Decimuſtertius, vnꝰ
impedit matrimoniũ contrahẽdũ. Decimuſquartus, vnus fa-
cit iudicij purgationem. Decimuſquintus, quia creditur dicto
vnius, cum ſibi defertur iuramentum. Decimuſſextus, creditur
ſacerdoti dicenti aliquem penituiſſe. Decimuſſeptimus, credi-
tur vni tanquam recitatoꝛi pꝛopter eius fidem indubitatam.
Decimuſoctauus creditur quoqꝫ executoꝛi dicenti ſe citaſſe, vel
denunciaſſe. Decimuſnonus creditur Cardinali vel alij excel-
lenti dicenti ſe legatum, vel aliquid aſſerenti, licet id non pꝛo-
bet. de hoc per Ioã. And. in Cle. j. de pꝛobat. Uigeſimus caſus
eſt, quia creditur vni reuelanti inſidias factas pꝛincipi. lxxix. di
ſtin. c. ſi quis Papa. iij. q. j. c. qcũqꝫ. Uigeſimuſpꝛimꝰ, credit ſoli
epiſcopo, ſꝫ hodie coꝛrigit. Uigeſimuſſecundus caſus eſt, vnus
teſtis inducit pꝛ̃ſumptionẽ. Uigeſimuſtertiꝰ credit vni de cõſen-
ſu partium. Uigeſimuſquartus, qꝛ creditur vni teſti cum fama.
Uigeſimuſquintus, vnus pꝛoficit, ſed nõ ſufficit, vt in milite ab
hoſtibus miſſo, cuius aſſertioni creditur ſuffragantibus meri-
tis pꝛioꝛis vite. Uigeſimuſſextus, ſtatur iuramento violentiam
paſſi de quantitate rerum. Uigeſimuſſeptimus, creditur iura-
mento alicuius contra factum aduerſarij. Uigeſimuſoctauus,
in cauſa denunciationis credit vni teſti. Uigeſimuſnonus, vnus
86 teſtis facit ſemiplenam pꝛobationem. Quid ſi† quis vult pꝛodu
cere xl. teſtes, ⁊ iudex non vult recipere niſi viginti, an poterit
appellare? Et videtur qd ſic, vide de pꝛedictis omnibus, ⁊ alijs
multis in Spe. de teſte. §. reſtat de numero. verſic. hoc tamẽ fal
lit. An dictum vnius teſtis cum alijs indicijs faciat ſemiplenã
pꝛobationẽ, vide Bar. in l. j. §. idem Coꝛnelio ff. de queſtio. An
87 credatur teſtimonio† vnius, vide gl. de cõſe. diſtin. iiij. c. placuit
de infantibus. in gl. in ver. teſtentur. ⁊c. cum itaque. ⁊ iij. q. iij. §.
vnius vero. in gl. ſuper dicto ver. vnus teſtis facit ſemiplenam
pꝛobationem, vt l. in bone fidei. C. de reb. credi. in quo dic, aut p
tes conſentiunt in perſonam, ⁊ dictum, ⁊ pꝛobat plene: aut in p
ſonam tantum, ⁊ tunc ſemiplene, qꝛ licitum eſt eius dictũ infrin
gere. l. ſi quis. C. eod. totam iſtam materiam limitat Bal. i d. l. in
bone fidei. per dictum Inn. nam vnus ſemiplene pꝛobat quãdo
depoſitio cõcernit pꝛeiudiciũ alicuiꝰ, ſed plene ⁊ perfecte pꝛobat
quando depoſitio non cõcernit alicuius pꝛeiudicium. Ita not.
Inn. in c. j. de ſepul. quod eſt no. dignũ. Ang. in cõclu. an autem
valeat pactum, vt credatur vni teſti, vid Ang. ff. de pactis. l. pa
88 ctum inter. verſ. item nõ valebit pactum. ¶ Quero an tabellio,
qui publicum confecit inſtrumentum connumeretur in numero
teſtium. Dic ꝙ non, ne fungãtur duplici officio, arg. C. de aſſeſ.
l. fi. ⁊ l. hac conſultiſſima. C. de teſtamen. ⁊ hoc vbi extra numerũ
teſtium requiritur tabellio. Si vero queratur de ſcriptura, que
non pꝛobat. niſi quis vtatur etiam teſtium pꝛoductione, tũc ta
bellio habetur pꝛo vno teſte, vt l. Domitius Labeo. ff. de teſta.
Iac. de Are. dicit quia non ſcribit, vt perſona publica, vel ſcri-
ptura illa non ſit ad pꝛobandum, ſed ad ſolennitatem. Non ob-
ſtat lex. ſi quis decurio. C. ad leg. Coꝛ. de fal. quia nõ examinat
vt teſtis ſuper negotio, licet ſuper ſcriptura, an ſcripſerit, ſed
queritur an ſit vera, non autem eſt teſtis. Uel dic quantũ ad ſo-
lennitatẽ ſcripture, ⁊ quantũ ad veritatem negotij credit tabel-
lioni, ſed de ſolennitate negotij non, niſi ſit inſtrumentum ſolen
ne, vbi adſit debitus numerus teſtium: ſed vox, nõ ſcriptura neu
trum efficit. Ad d. l. Domitius. dic, quod ibi non erat tabellio,
nec requiritur ibi ſecundum And. de Piſis. Aliquando nulla
ſit ſcriptura, ⁊ tunc tabellio non venit in foꝛma inſtrumenti, ⁊
ideo optimus teſtis quod patet, quod in oꝛe duoꝛũ videtur ſta-
re inſtrumentum, non trium ex quo tabellio non computatur.
Facit ad no. in §. item verboꝛum. Inſti. de inutilib. ſtip. Aliquã
do quis vult aſſumere ſolam pꝛobationem ex ſcriptura, aliquan
do ſolum ex teſtibus, aliquando ex vtroque. Pꝛimo ⁊ tertio nõ
computantur, in ſecundo ſic Bal. in ſuis concluſionibus.

QUaliter teſtes ſunt examinãdi, Spe in tit.
de teſte. § nunc tractandũ eſt qua
liter in examinatione. vbi ponit pꝛacticam, ⁊ foꝛmã
an poſſit examinari in eccleſia, vide. C. de ſa. ſan. ec-
89 cle. l. nemo apoſtoloꝛum. †Teſtes, qui non ſunt Latini, quali-
ter examinabuntur per notarium Latinum, qui eos non intelli-
git Bar. in l. j. §. ſi ver. quero qualiter. ff. de verb. ob dicit, qd de
bent adhiberi duo interpꝛetes ſi fieri poteſt, vt in c. quoniam cõ
tra falſam. extra de pꝛoba. vel vnus tantũ, ſi plures reperiri nõ
poſſunt, vt in authẽt. de non alie. §. quod autem dictum. ibi, aut
etiam vno. ⁊ facit l. cõparationes. C. de fide inſtrumen. ⁊ ſcribat
notarius pꝛimo ſic, Talis teſtis iuratus, ⁊ examinatus ſuper di
ctis articulis ſibi lectis, ⁊ vulgarizatis per dictũ iudicem, ⁊ me
notarium declaratis, ⁊ interpꝛetatis per talẽ interpꝛetem ipſi
teſti ibidem dixit, ⁊ reſpondit in ſermone Theutonico, ⁊ inter-
pꝛetato, ⁊ declarato per talem, vel tales interpꝛetes dicto iudi-
ci, ⁊ mihi notario Angel. in cõclu. Sed quid ſi duo teſtes depo-
nunt, vnus Latine, alius Grece? Reſpondeo, valet eoꝛum de-
poſitio, ſi idem dicunt, arg. l. blanditus. C. de fideiuſ. Defectus
ergo locutionis teſtimonium non vitiat. xv. queſ. vij. c. ⁊ hoc dixi
mus, in gl. in verb. cognouiſſes. Sꝫ quid ſi dubitetur de exami-
natione vide in Spe. vbi ſupꝛa, ⁊ quod no. C. eo. l. nullũ. Teſtes
debent recipi ſecrete ⁊ debent deponere de his, que percipiũ
tur ſenſu coꝛpoꝛeo, non autem de his que percipiuntur iudicio
intellectus vt not. C. de teſt. l. teſtium. ⁊ Innocen. eod. tit. c. cum
90 cauſa. An† poterit teſtis dictum ſuum dare iudici in ſcriptis?

in auth de teſtib.§.ſi vero dicatur. ſed vbi iurat dicere verita-
tem ſuper tota cauſa lʒ deponat extra articulū, valet. ¶ Idem
ſi iuraſſet ſimpliciter qꝛ iſta diſiunctiua equipollet vniuerſali, l.
obligari.ff.de autho.tut.in glo.⁊ plene per Angel.in l.ſi quis li-
bertatem.§.quoties in glo.vlti.ff.de peti.heredi. An teſtis nō
iuratus probet, dic vt no. C.de teſti.ſolā. Et an ſi tunc dicit fal-
ſum, puniatur, dic vt no.in gl.in verb.perfectū ff. de fal.l. ſi quis
68 legatum. Et †an iuramentum teſtis poſſit remitti cōſenſu par-
tium, dic quod ſic, gl.eſt no.in l.j.§.j in gl.ſuper verbo, ſententia
69 valebit, de fer.⁊ no.vt patet. An †autem teſtis iurans dicere ve
ritatē ſuper principali, intelligatur etiā iuraſſe ſuper depēdēti-
bus ⁊ connexis, vide Ange.in l.ij.verſ. vnde dicit Inno. de iu-
70 riſdi.om iud.† lʒ habens terminū probandi faciat iurare teſtes
intra terminum, non tamen dicitur probaſſe ſi nō depoſuerunt,
ſed probatio eſt in fieri non in facto eſſe, qꝛ probatio ſic diffinit,
Probatio eſt rei dubie per argumenta oſtenſio, vt no.C.de ꝓ-
bat.in rub. Sʒ iſti teſtes nihil dixerūt ergo nihil ꝓbauerunt, qꝛ
probatio dʒ eſſe certa ⁊ clara. ſed hic nulla fuit qꝛ nec affirmati-
ua nec negatiua. Itē poteſt eſſe, ꝙ teſtis dicat ſe nihil ſcire. nō
ergo liquet, an ſit probaturus, nec quod probabitur, qꝛ de futu-
ris ſumus incerti. ff.de peculio.l.eo tempore.⁊ l.qđ debet.ff. ad
Carb.l.iij.§.due autē ſūt cauſe.⁊ ideo ſi lex ſine miniſterio homi
nis aſſignat terminum ad probandū, debent teſtes iuraſſe. ⁊ de
poſuiſſe intra terminū, vt in c.pia.de except.lib.vj. nec ſufficit in
termino legali feciſſe quicquid potuit.ff. de dolo.l. arbitrio.§.
pe.qꝛ grauamen legis eſt a quo non pōt appellari. Si autem iu
dex dat dilationem, mitius agitur cum lege in dilationib. Suffi
cit ergo, ꝙ incūbentia quis fecerit, i.teſtes produxerit, ⁊ iurare
fecerit, niſi iudex arctaſſet eū ad faciēdum deponere teſtes. Di-
cunt tamē aduocati, ꝙ ſi eſt datus terminus ad probandū ſuffi
cit ſi iuretur intra terminū. ſecus ſi ad probandum habendum,
quod nil eſt probare, quia idem eſt probare, ⁊ probatum habere
vt patet ex defectu probationis. vide ff.de arbit.l.non ex omni-
71 bus. Dictum †teſtis trahitur ad tempus iuramenti, niſi tempo-
re depoſitionis precluſa ſit via in probādo. Facit quod not.in
cap.j.de offi.deleg. Bald.in conclu.⁊ vide omnino in noſtro re-
72 pertorio, in titu.de dila. ¶ Teſtis. †qui iurat in termino licet
poſtea deponat, dicitur in termino depōere, vt not.C.de teſtib.
l.ſi quando.⁊ ſi terminus datus eſt ad deponēdum, non ſufficit
iurare intra terminum niſi deponat. Quero, vtrum in iuramen-
to teſtis requiratur partis citatio ibidem.⁊ vide de damno in-
fe.l.damni infecti.§.Sabini.⁊ per Bartolum in conſilio ccxvij.
Teſtes non preſumuntur iurati, niſi per acta appareat de iura
mento, licet notarius dicat, talis teſtis iuratus, Bartol. in l.
Theopompus.ff.de do.prelegat.
73 QVando. †autem teſtes recipiēdi ſunt: Tu
dic, quod regulariter poſt litē cō-
teſtatam, ante autem recipi non valēt. Fallit in mul-
tis caſibus, in quibus recipiuntur lite non conteſta-
ta, vel etiam non inchoata. Primus caſus eſt ſi timetur de mor-
te teſtium, vt qꝛ ſunt infirmi, vel ſenes. Secundus, ſi timetur de
abſentia diuturna. Tertius, ſi agatur de electione confirmāda
vel caſſanda. Quartus, cum agitur de matrimonio carnali, ⁊ is
qui conuenitur malitioſe contumax eſt. Quintus, cum de crimi-
ne proceditur per inquiſitionem. Sextus cum petitur teſtem
ad eternam rei memoriam examinari. Septimus, in cauſa ap-
pellationis a grauamine interpoſite vel in alia cauſa ſi appel-
latus, contumax eſt. Octauus, quia in contumacia actoris reus
ſuos teſtes produxit lite non conteſtata. Ratio qꝛ in eius pote
ſtate non eſt quando cōueniatur. Nonus cum actor nequit age
re propter interpoſitum iuramentum. Decimus, cum minor iu
dicis officio ab hereditate abſtinet. Undecimus, cum cauſa eſt
ſpiritualis, vel in crimine hereſis proceditur. Duodecimus,
vbicunque publicum cōmodum offenditur vt in malo officiali.
Decimuſtertius, ſecundum quoſdam ſcʒ dum agitur de ſtatu ⁊
libertate eccleſie. Decimuſquartus cum reſtitutio in integrum
incidenter iudicis officio poſtulatur. Decimuſquintus, in peti-
tione legati vel fideicōmiſſi. Decimuſſextus cum agitur finium
regundorum. Decimuſſeptimus, cum agitur in Trebellianica
reſtitutione ⁊ in cauſa denuntiationis. Decimuſoctauus, in
cauſa hereſis: nam poſt mortem quis punitur ſine litis conteſta
tione. Decimuſnonus cū perſona eſt ſuſpecta. Uigeſimus, cum
agitur cū aliquo poſſeſſore de beneficio eccleſiaſtico obtinēdo.
Uigeſimuſprimus in dilapidatione. Uigeſimuſſecūdus in cau
ſa purgationis. Uigeſimuſtertius, cum quis eſt intra puberta-
tem, ⁊ timetur de variatione. Uigeſimuſquartus, in cauſa ſub-
ſcriptionis. Uigeſimuſquintus, quando iudex ad cautelam te-
ſtes recipit in notorijs. Uigeſimuſſextus quādo quis deficit in
purgatione lite non conteſtata. Uigeſimuſſeptimus, in liberta-
te ſecundum quoſdam. Uigeſimuſoctauus, vbi intellectus cōte-
ſtationem aliquid incidēter proponitur, ⁊ probatur. Uigeſimuſ
nonus, vbicūqʒ aliquid iudicis officio expeditur qđ intelligeđ
offi.deſeruiēte actioni. Trigeſimus, cū is, qui poſſidet, liti ſe oſ-
fert: qꝛ tunc etiā lite non conteſtata, fertur ſentētia. Trigeſimuſ
primus, in odioſis, in quibus actori prefigitur terminus, ſi quo
ſi non veniat, poſtea non auditur. Trigeſimuſſecundus, in exce
ptionibus dilatorijs fori, ⁊ in quibuſdā perēptorijs, vt cū exci
pitur de re iudicata tranſacta vel finita. Trigeſimuſtertius, cū
impubes ex Carboniano edicto, vel mulier nomine ventris petit
ſe in poſſeſſionē mitti, vel cum reo abſente actor petit ſe mitti in
poſſeſſionem bonorum cauſa cuſtodie, vel cū querit, an interſit
actoris rem exhiberi vel quādo legatarius petit ſibi ſatiſfieri đ
legato, ⁊ queritur, an ſit ei relictum legatum, vel cū filius petit
alimenta, ⁊ queritur an ſit filius, vel econuerſo, vel cū pignora
capiuntur ex cauſa iudicati, ⁊ queritur an ſint condemnati. In
predictis ſi vocatus ſit cōtumax, poſſunt teſtes recipi, ⁊ diffini-
tiua ferri ſentētia. Trigeſimuſquartus, in omnibus emergenti-
bus ſecundum quoſdam, ⁊ breuiter vbicunque libellus non ad-
mittitur. Et dixit Innocentius in c.cum dilectus, de accuſatio.
quod publicatis atteſtationibus poſſunt etiam examinari, non
ad plenam probationem, ſed ad iudiciū i matre, que teſtificatur
de etate filij impuberis, ⁊ etiam infamis, qui non facit plenā pro
74 bationem. Ang.in conclu. Et quādo †teſtes actoris, vel rei reci
piuntur ante litis cōteſtationem, vt qꝛ ſunt ſenes vel infirmi, tūc
non publicantur, ſed conſeruantur, licet aliqui dixerunt contra-
rium in teſtibus pro parte rei. ſi tamen reus adeſt in iudicio, ⁊
actor abeſt, tunc ante litis conteſtationem etiā recipiūtur ⁊ pu
blicantur, ⁊ fertur diffinitiua. Predicta omnia vera, ſiue ciuili-
ter, ſiue criminaliter agat. De predictis omnibus, vide i Spe.
de teſte.§.nunc tractemus quādo ſunt teſtes.⁊ vide Ange.C.de
naufragijs li.xj.in l.de ſubuerſis. vbi ponit caſus in quibus ei
examinantur ante litis conteſtationem. de materia vide bar.
l.mortis cauſa donare.ver.ex hac l.ff. de do.cauſa mor.⁊ qđ no.
idem Ang.in l.ij.ff.de fer. An in examinatiōe teſtium, que fit an
te litis conteſtationem ſufficiat aduerſarium citari ad domum,
75 vide per do.Ang.in auth.de teſti.§.ſi.in ſi. Et ſi teſtes †dicūt ſe
nihil ſcire, vel nō recordari poſt eorum publicationem, poſſunt
alij ſuper eiſdem capitulis examinari, nec nocet didiciſſe teſtifi-
cta. Iac.de Bel.in vſib.feud. c.j.§. ſi enim. circa finē. in ti.quid
76 ſit inueſtitura.in x.co. Bal.in concluſio. †Teſtes, qui examinan
tur ad eternā rei memoriam, coram quo iudice debent examina
ri, vide per Ang ff.de tranſ.l.cum hi.§.tranſactiones. De mate
ria horum vide in quodam conſ. Franc. Tig. quod habes ſecun
77 dum in ordine, ⁊ incipit, vt patet. Teſtes †publicati in eternaʒ
rei memoriaʒ pro reo non valent eidē, quia ſignificat quod ſunt
recepti ad finem agendi, ſecūdum Inn.in c.ſignificauit de teſti.
ſed certe finis eſt indiuiſibilis in agendo ⁊ defendēdo, ⁊ ideo va
lēt pariter in vtroqʒ.ff.de iureiu.l.ſed ⁊ ſi poſſeſſori.§.ſi.ſaluo iu
re opponendi contra perſonas, ⁊ dicta teſtium: cum extra ordi
78 nem ſunt recepti. C.de teſtib.l.ſi. Et no. †quod interdum petit re
cipi teſtes, ille qui non habet actionem, nec habere ſperat, ⁊ tūc
teſtes publicantur, vt ff.de teſtib.l.curent.⁊ C.de vſufruc.l.final.
Interdum petit qui non habet, ſed habere ſperat. Ita loquitur
ff.ad leg. Aquil.l.iij.⁊ in l.in lege Aquilia, ſi deletum. ſed ibi ſpe
ciale eſt qꝛ duo concurrunt ſcilicet odium delinquentis, ⁊ timor
etiam probationum deficiendarum: interdum habet actionē, ſed
eſt timor, ne pereat ex dilatione legali. Sic loquitur ff.de Carb.
l.iij.§.due aūt ſunt cauſe. Interdū habēt nō preſenti exercitio,
tū teſtes ſunt abfuturi, propter qđ ēt poſſunt recipi, ⁊ tūc exami
nantur, ſed non publicant, tunc, ſed poſtea ſuo tempore intra an
num, vt in c.quoniā frequenter. vt lit. nō cōteſ. niſi partes velīt
ſtatim publicari. Ex publicatione tū teſtium non oritur actio
79 de iureiurā.l.ſed ⁊ ſi poſſeſſori.§.pen. †Et an requiratur cita
perſonalis, cum teſtes extra ordinem recipiantur, notatur p
Inno.in c.ſignificauit. de teſtib. vbi omnia predicta dicit in ſu
ſtantia. facit ad hoc vltimum ff.de incen.rui.naufra.l.Pedius,
⁊ l.nequid. non tamen citatus eſt ſemper admittendus ad con
tradicendum.l.iij.§.pen.ff.de bono. poſſeſ. Adde quod not.in l.
iiij.ff.de damn.infect. Ioannes Andre.in ca.preſumitur igno-
80 rantia. de regul.iur.lib.vj.in merculialibus. Adde †etiam quod
dicit gloſſ.j.in l.geſta.C.de re iudicata. quod in apertura teſtium
non ſit neceſſaria partium citatio. Bartol.alibi alleg.illam glo.
que nihil dicit de citatione, ſed de preſentia tantum. Adde
81 †etiam, quod atteſtationes faciunt fidem in alio iudicio, quan-
do ſunt tranſlate in publica monumenta, vt dicta l.geſta.⁊ no.in
l.iij.ff.que in frau.cred. ſecundum Richar. Mal.⁊ que no. Bald.
82 in concluſi. Poſſidens †poteſt petere examinari teſtes ad per-
petuam rei memoriam: ſecus ſi non poſſidet. Angel.in l.ſi quis
libertatem ff.de peti.heredi.§. nam cum quidam. verſic.no.ma-
gis faueri, ⁊c.

50 verſicu.quid ſi publicate ſunt.†Quid,ſi ſtatutũ prohibet ſub
certa pena inducere teſtes, preterquam a principali perſona,
nunquid procurator eos inducit?Bar.quod non in conſi xxvj.
51 incip.ſtatuto ciuitatis Senarum. Et quando†teſtes recipiun⸗
tur parte abſentẽ, intelligitur parti contra teſtes omnis exce⸗
ptio reſeruata.Bart.in l.ſi quando.verſi.quero,quando teſtis.
C.de teſtibus.An ille qui edidit nomina teſtium iudici, poſſit
aliqua detrahere,vide Bal.C.de eden l.edita.

52 SI teſtes †ſunt preſentes,nõ poteſt alij iu⸗
dici committi examinatio Ange.in
53 authen.de teſtib.§.⁊ quoniam. Item poteſt†iudex
mittere notarium cauſe,vel alios de partium volun⸗
tate,ad teſtium receptionem,ſi videretur impeditus, puta ſi te⸗
ſtis eſt infirmus,ita quod cõmode nõ poteſt venire, vt honeſta
mulier,vel alius ſublimis preditus poteſtate vel dignitate vel
egregia perſona. Spe de teſte.§. qualiter autem ſint.verſ. põt
etiam iudex,que commiſſio nõ valet . niſi de partium volũtate,
vt ibi.Circa hoc tamẽ,an pductio,vel examinatio teſtium,poſſit
committi,vltra ſupra dictã diſtinctionẽ, adde aut loquimur de
iure ciuili,aut de criminali. Primo caſu, aut producunt teſtes,
qui proferendo teſtimonium ad iudicem venire non compellũ⸗
tur,vt ſunt egregie perſone,⁊ mulieres,⁊ ſimiles,⁊ tunc poteſt
committi,v[illegible] ij.C.de offic.diuerſ.iud.⁊ ff. de iureiur.l.ad perſo⸗
nas egregias.C.de iura.calũ.auth.principales. Aut producun
tur tales qui poſſunt compelli ad iudicem venire,⁊ ſunt preſen
tes in iudicio,⁊ tunc eorum examinatio cõmitti non poteſt.Sic
intelligitur.§.⁊ quoniam.in auth.de teſtib.⁊ C.de fide inſtr l.iu
dices.⁊ no.in auth. oportet apud eloquẽtiſſimũ. C.de fide inſtr.
⁊ gl.in l.hac conſultiſſima.C.de teſta. Aut loquimur in crimina
li,⁊ non poteſt committi teſtiũ examinatio.ff.de teſt.l.iij.§.idem
diuus,ſiue abſentes,ſiue preſentes ſint teſtes.Et p hoc authẽ.
de teſtib.§.⁊ hic vero q.Vel poſſumus dicere aliter ⁊ probabi⸗
lius q aut cõmittitur teſtium examinatio habenti iuriſdictio⸗
nem,aut non habenti.Primo caſu poteſt fieri.ita loquuntur iu⸗
ra alleg.pro hac parte:ſi non habẽti,nõ vt in alijs iuribus.⁊ vi⸗
de qđ no.ff.quemadmodum teſtamẽta aperi.l. ſed ſi qui ex ſigna
toribus,in gl.ſuper verb.obſignentur.de conſuetudine cõmitti
tur tabellioni,vt no.in gl.in verb.iudicis.in cle.j.de offic.deleg.
Ex predictis apparet quod ex ipſa commiſſione nõ acquirit ſi⸗
deicommiſſarius iuriſdictionẽ. Facit auth.ad hec.C. de iudi.⁊
ff.de excuſ.tu.l.ſcire oportet.in verb.tribunal.⁊ ita exponitur vt
procedat not.gl.ſed receptio teſtium poteſt cõmitti.Bal.in con
54 cluſio.†Sed quid ſi iudex committit notario teſtium examina⸗
tionem ⁊ teſtis accuſatur de falſo,qui teſtis dicit ſe illud non di
xiſſe?Dixit Spe.in ti.de teſte.§.j.verſi. ſed pone ecce, iudex nõ
interfuit.quod nõ creditur notario. Tu dic ſm Cy.C.de fal.l.ſi
quis decurio.ꝙ ſi iudex fuiſſet preſens magis preſumit preſcri⸗
pta argu.l.omnium.C.de teſta.Facit quod no.per Joã.in l.ij.ff.
quemadmodum teſt.aperi.⁊ ibi Bar. Bal.in conclu.Item ille
qui potuit producere teſtes in loco iudicij.⁊ non produxit,ſi te⸗
ſtes poſtea ſe abſentent,non auditur ſi impetrare velit qđ fiat
miſſio ad locum,vbi teſtes morantur pro eis examinandis, vi⸗
de Angel.in l.de die.§.iubetur.ff.qui ſatiſd.cog.

55 TEſtibus productis†intra debitas dilatio
nes poteſt cõtra eorũ perſonas
excipi,⁊ excipit de omnibus inhabilitatibus ſupra
relatis, in quibus tractatur qui a teſtimonio repel⸗
lantur.Si vni teſti obſtat aliqua exceptio,non retardatur pro⸗
ceſſus quãdo eſt probatus per plures. Inn.i c.ſuper eo.j.verſi.
nam ſi negetur debitum.de appel Bal.in l.ij.C.ſi cõtra ius vel
vti.publi.Nam vnus teſtis nõ derogat duobus ergo nec vni eo
rum.q tunc nõ facit ſemiplenam probationem.l.j.§.j.ff.de ven.
inſpi per Jac.de Are.⁊ ibi eſt text.de hoc vbi.ſ. Qualiter autẽ
formentur exceptiones contra teſtem criminoſum,dic vt not.in
l.iij.§.lege Julia.ff.de teſti.de exceptionibus,que opponuntur
in perſona teſtium,dic vt notatur C.de teſtib.auth.ſi teſtis pro
ductus dicatur.⁊ ff.de teſti l.teſtium.in prin.verſi.in primis cõ⸗
ditio.⁊ l.ad teſtium.§.conditionem.ff.de teſt.vbi ponitur forma
talis exceptionis oppoſite contra teſtes poteſt differri poſt pu
56 blicationem.†An exceptio contra teſtes,vel eius probatio ſit
proponenda,vel recipienda ante publicationem teſtiũ vel poſt,
⁊ in quibus caſibus probatio exceptiõis cõtra perſonas teſtiũ
debeat a principio recipi,de his,⁊ predictis,vide dominũ La⸗
57 pum de Caſtellione,extra de teſtib.c.ex parte.Ille,†qui teſtem
produxit,non poteſt opponere cõtra eius perſonam, niſi cauſa
58 de nouo emerſerit.eodem tit.l.ſi quis.⁊ ibi patet ſatis.†Quid ſi
fui proteſtatus cõtra perſonam teſtis quem aduerſarius meus
producebat cõtra me,⁊ teſtis poſtea deponit pro me , an valeat
eius dictum?Inn.in.c.preſentium.in glo.in verbo,proteſtatus.
de teſtib.dicit quod teſti deponenti pro illo,qui fuit proteſtat⁹
contra eius perſonam,non creditur,ſi aduerſarius illam prote⸗
ſtationem ratã habuerit.ſecus ſi noluit,⁊ omnimodo voluit vti
eius dicto contra ſe,q eius dictũ teneretur recipere quod no.⁊
tene menti.Item ſubdit Inn.ibi,qđ contra perſonas nihil po⸗
teſt obijci facta publicatione proceſſus,niſi fuerit proteſtatio fa
cta a principio cõtra perſonas teſtium.Et vide etiam Bar.po
nentem has exceptiones contra perſonas teſtium,in authen.ſi
teſtis productus dicatur.C. de teſtibus. verſi. nota ſecundo.⁊
ſatis patet alibi in locis non nominatis.

59 IUrare †debet teſtis dicere veritatẽ de tota
⁊ plenaria cauſa.quoties interroga⸗
bitur vſq ad finẽ litis,ſeu cauſe:tam ſuper eo, đ quo
interrogabitur vſque ad finem litis,ſeu cauſe,quam
ſuper alio,⁊ qđ ſolam veritatẽ docebit, non miſcens aliquid fal⸗
ſitat: nec aliquid de ſuo adijciet,etiam ſi ſibi bonum videretur.
Item quod dicet veritatem pro vtraque parte:⁊ quod nec pce
nec pretio,nec amore,nec timore,nec priuato odio, ſec⁹ ſi publi⸗
co,vt quia odit opera ſua,nec pro quomodo quod ipſe vel alius
habuerit,vel habere ſperet teſtimonium dicet,ſicut ſcit,⁊ nõ ſi⸗
cut credit. Item,quod nulli partium teſtimonium pãdet, donec
atteſtationes fuerint publicate ſi tamen hoc vltimum nõ iurat,
non tenetur. Item quod dicet veritatem ſuper articulis , ⁊ ſup
tota cauſa.De hoc vide Ang. ff.de petitio.heredi.l ſi quis he⸗
reditatẽ.§.quoties.in gl.vlti.Si vero tractatur, ⁊ inquiritur ſu⸗
per ſtatu eccleſie,duplex eſt forma.Prima quod iuret dicere ve
ritatem de his que ſcit,⁊ credit in eccleſia reformanda,exceptis
occultis.Secunda eſt,vt iuret quod ad inquiſitionem reſpõde⸗
bit veritatem, ⁊ debet iurare aduerſario preſente vel cõtumace,
⁊ tactis Euãgelijs,niſi ſit epiſcop⁹, qui ſolum debet inſpicere.
Uide,quod habetur in authẽ.ſed ſi iudex.C. de epiſcopis ⁊ cle
ricis. Ad preſbyterum ⁊ diaconum mittetur domi ad iurandũ,
cum ſint perſone egregie, l.ad perſonas.ff.de iureiurãdo. Et ſi
agitur cauſa coram iudice laico,iurabit coram epiſcopo. Item,ſi
producens eſt pauper,tunc iudex mittet teſtibus iuramentum,
vel eis dabit expenſas:quia tenetur pauperibus prouidere.⁊ li
cet teſtis ſit religioſus, nõ tamẽ valet eius teſtimonium,niſi ſit
60 iuratus.†An teſtis non iuratus probet? dic quod non,vt no.C
de teſtib.l.ſolam.Si teſtis depoſuit nõ iurat⁹, ⁊ poſtea iurauit,
an valeat eius dictum? Sũt opiniones. Et tene ꝙ ſic,ſi eſt bõe
fame,vt in.Spec.de teſte.§.ſequitur de teſtiuz iuramento, Iura
61 re poteſt†de credulitate etiam ille,qui non vidit, ſi tamen indu⸗
bitanter nouit.Fallit in teſte qui dicit ſe vidiſſe,⁊ preſentem fuiſ
ſe in actu. Innocen.in cap.cum cauſam.de iuramen.calum. ergo
pars,que iurat veritatem etiam non debet interrogari de veri⸗
tate ſcientie:⁊ ſi interrogatur.poteſt dicere,ſcio,quia indubitan
ter noui.ſecus in teſte qui debet reddere cauſam per ſenſum
corporeum. Et ita dicemus geſta ipſo preſente ⁊ vidẽte. Unde
dicit tex.quod in teſte requiritur preſentia ⁊ memoria. ff.de fur.
l.quidam tabularum.⁊ in l quidam in ſuo teſtamenio.ff.de cõd.
62 inſtitu.⁊ C.de teſt.l.teſtium.⁊ hoc dictum†Inn.dominus meus
Narbonẽſis Cardinalis allegat quod ad hoc vt eccleſia poſſit
arma ſpiritualia,⁊ eternalia exercere,ſufficit quod habeat iuſti⸗
tiam veritatis indubitanter,licet non probibeat iuſtitiam pro⸗
batam,quia procedit eccleſia vt pars,que ſufficit quo ad funda⸗
63 mentum †Teſtis,qui iurat dicere puram, ⁊ meram veritatem,
nil poteſt addere,vel mutare ſponte ſua.Innoc.in capitu. cum
dilectus.de accuſa Adde quod tunc deponendo per famam nõ
probat dictum ſuum. quia ille qui non fuit in facto , ille non po⸗
teſt ſcire veritatem.Unde ſcire per famaz,,non eſt ſcire,ſed opi
nari.Uide gloſſ.no.in verbo decidi oportet.in l.bonefidei.C.de
reb.cre.ibi ſed quid ſi non interfuiſſet facto, ſecundum Bal.ibi
teſtis debet eſſe iurat⁹,⁊ vbi iudex non poteſt procedere omiſſa
ſolemnitate,quia debet cõſtare de facto,de quo non videtur cõ⸗
ſtare niſi ſit iuratus,vt eſt glo.in Cle.ſepe de verborum ſignifi⸗
catio.⁊ l.filius.ff.de dona.⁊ l.diuus.ff.de teſtamẽ.mil. Bal.in l.
64 preſbyteri.C.de epiſcop.⁊ cle.Teſtis,†qui iurat non tactis ſcri
pturis,poteſt puniri ſi dicat falſum. Bald.in cap.fraternitatis.
de teſtibus.Et an preſumatur quod tetigit, not.in capitulo, vt
65 circa.de electio.in vj.Si teſtis † iurauit vna die , ⁊ alia die de⸗
poſuit debet edi dies depoſitiõis,quia licet depoſitio trahatur
ad tempus iuramenti.illud eſt verum , niſi aliqua ratio impe⸗
diat iſtam retardationem,vt ſi eſſet datus terminus ad proban
dum vel probatum habendũ.Bal.in l.ij.ver.item facit ad aliud
66 C.vt lit.pen.Teſtis†poteſt compelli per ordinariũ vt iuret co⸗
ram eo.Bal.in c.j.in ver.cõpellant.ſi de inueſt.int.do.⁊ vaſ.li⸗
ori.⁊ ibi in ver.extra quero nunquid,⁊c.ponit nũquid teſtiũ re⸗
ceptio poſſit cõmitti.quorũ dicta ſunt caute remittenda. Et vt
67 ibi patet.†Si teſtis iurat dicere veritatez ſuper articulo quate⸗
nus dicit extra,nõ valet ꝙ nõ iuratus deponit.l.iuriſiurandi C.
de teſti.niſi illud,qđ deponit,eſſet de appendicijs articulo⁊.vt

dic quod non.iiij.q.ix.c.teſtes ⁊ facit c.ſi quis §.abſens.de elect.
in vj.Nam iudex debet audire vt videat qua fronte, qua trepi-
datione loquatur,vt l.de minore.§.per tormēta. ff.de queſtioni.
⁊ no. Inn.in c.quoniam contra falſam.de proba. Que tamē ra-
tio non concludit in ciuili, ſed criminali, cum in ciuili iudex ex-
aminationem teſtium poſſit alij cōmittere.Unde vbi eſt diuerſa
ratio ſcripture,⁊ viue vocis,non producit eundem effectum li-
tera,⁊ viua vox.in his vero ſecus: q̃ idem eſt effect⁹ exprimere
per literas,⁊ per nuncium,⁊ ſic per viuam vocem, l.conſenſu.ff.
de act.⁊ oblig.quod no.in c.decernimus.de ſentētia excommu.
Angel.ī cōcluſio.⁊ vide,quod no.Inſti.de teſta.§.teſtes Not.
61 vlterius,†ꝙ teſtes,non debent examinari ſuper articulo,ſuper
quo non ſunt inducti.l.ſi duo patroni.§. idem Julianus.ff.de
iureiurā,per glo.in verb.non probare. ⁊ doct.ibi.Item nec de-
bēt iurare,niſi de eo ſuper quo ſunt inducti.niſi in caſibus qui-
bus iudex poteſt ex officio examinare,vt ff.de cōdi.ob tur.cau.
92 l.idem ſi ob.§.ſi tibi ob indicium. Non† tamē dicitur deponere
extra articulum,ſi deponit ſuper depēdētibus,⁊ connexis, vel
ſuper concomitantijs, ſuper loco: ⁊ tempore. dic vt ibi not.
Inn.de teſtibus.c.per tuas.⁊ in Specul.eodem tit.§.ſequitur.
93 verſi. illud autem notandum.Articulus†tamen nō eſt de ſub-
ſtantia probationis,quia valet dictum teſtis quod deponit ſu-
per libello,ſi articuli non ſunt formati.vt no.Archi.in c.preſen-
94 tium,in verb.interrogatoria,de teſti.lib.vj. Sed†quid ſi teſtis
deponit verum in articulo,extra articulum deponit falſum, an
vitietur eius dictum? Dic,quod non.quia nō eſt periurus,cum
extra articulum deponat non iuratus,⁊ vide per Inn. in capi.
fraternitatis.in prin.de hered.⁊ per Cynum in l.j. verſi. quidā
fecit falſum.C.de ſepulchro violato.⁊ per Jacob.Butr.in l.Lu
95 cius.ff.de infami.Angelus in conclu. Licet coram iudice, vel
extra iudicium teſtis dicat ſe nō inter fuiſſe, tamen iudex ex iu-
riſdictione,quam habet in teſtem,cogit illum ad deponendum
veritatē,⁊ ſtatur depoſitioni.in vſib.feud.quid ſit inueſtitu.ca.
primo,verſi.nam ſi inſtrumentum.iuncta glo.ibi,in verb.domi-
no cogente.licet Bar.videatur dicere contrarium in l.eos qui.
96 ff.de fal.Item†tres non poſſunt inuiti cōpelli ad teſtimonium,
puta ex forma ſtatuti vel legis,vt ſunt ille perſone, que enume-
rantur in l.iij.§.lege Julia.⁊ l.ſeq.ff.de teſti.Si deponunt volē
tes,debent redigi eorum dicta in ſcriptis, ꝙ voluntarie depo-
nunt,argu.auth.preſbyteros.C.de epiſ.⁊ cler.ibi,in ſcriptis de
clarauerunt.Alias ſi non fierent preſumerentur inuiti depone-
re illi qui obſequuntur imperio magiſtratus.ff.de reg.iur.l.non
videtur.§.j.⁊ optime probatur per tex.d.auth. Ang.in cōclu. ⁊
Bar.per bal.in d.auth.licet teſtes debeāt deponere ꝓ vtraqꝫ
parte.C.de epiſ.⁊ cle.auth.ſed iudex. Item periurare ꝓ vtraqꝫ
parte debet de veritate dicenda vt l.is apud quē.C.de eden.in
gl.in verbo.exhiberi in med.⁊ C.de hereti.l.quoniam in fin.⁊ C
97 de queſt.l.interrogari.ff.de proba.l.cum probatio.cum†tamen
ad teſtes mittuntur,puta quia ſunt perſone egregie deb et fieri
expenſis producētis,vt in c.mulieres.de iudi.lib.vj. Similiter
cum teſtis venit ad iudicem de longinquo.iiij.q.iij.can.ſi teſtis.
§.venturus.⁊c.ſtatutum.§.preferendo.⁊ ibi gloſſ.not.in verbo,
expenſas.de reſcriptis libro ſexto. Ange. in concluſio. teſtium
98 †dicta debent ſcribi, alias non valet ſententia. Ergo per iudi-
cem ⁊ per tabellionē non poſſunt probari dicta teſtium. Bal-
dus in l.prolatam.verſiculo in glo. conſcribantur.C.de ſenten.
99 ⁊ patet.†Teſtes debēt examinari ſup interrogatorijs,⁊ ſi non
reſponderunt ſecundum ea,que ibi articulātur,non proderunt
producenti,⁊ ideo pars ſit cauta quod ante interrogationē pe
tat interrogatoria redigi in actis. ⁊ copia ibi fieri, vt ſic videri
poſſint.an ſint examinati ſecundum interrogatoria,extra de te-
ſtibus.cap.cum cauſam.ſuper gl.de cauſis.in nouel.Aut autem
interrogatoria poſſint emēdari,vide bal.in l.edita. C.de eden.
in repet in verſi.interdum contingit.Teſtes qui nō interrogan
tur ſecundū formam interrogatorij, habentur pro nō receptis.
Bar.in ſuo con.clxxxviij.quod incipit, ſtatuto caſtri.⁊ in capi.
preſentium.§.teſtes.de teſtibus.in gl.que incipit,interrogato-
ria.in vj.ſuper quo conſuluit Joā. And.in nouella, quod poti⁹
ſiunt ſuperflua,quam omittantur neceſſaria.Et eſt vtile,quia ſi
dolo vel malitia,vel negligentia omiſerunt interrogare,repetū-
tur poſt publicationem.¶Sed ſi nō fuerint facta interrogato-
ria,iudex ex ſuo officio faciat alia, de quibus in ca.cum cauſam.
de teſtib.Et an valeat dictū teſtis nō interrogati de cauſa ſcien
tie,vide in nouella, in dicto capi. preſentium. Angelus in con-
100 cōcluſionibus ſuis.†Teſtimonia autē iudiciaria dicūtur duo-
bus modis.¶Primo,quando de negotio,de quo modo agitur
non fuerunt teſtes a principio adhibiti,ſed modo producuntur
teſtes a principio adhibendi,vt quia eſt factum furtum vel iiu-
ria.Alio modo: quando teſtes teſtificātur de his, que fiunt in
iudicio: puta. litem fuiſſe conteſtatem, ſententiam eſſe latam.

nam tales teſtes dicuntur iudiciales. Cyn in l.quoniam.C.de
101 hereti.†Teſtes ſeniores preferuntur iunioribꝰ. ff.ſi cert.pet.l.
cum quid.in glo.in verb.nouū quod eſt verum in dubio.ſecus ſi
cōſtet de iunioribus,quia etati preferuntur,vt in aut.de mona.
§.fi.⁊ facit.ff.de fide inſtru.l.fi.⁊ l.nulli.ff.qđ cuiuſque vni.nomi.
⁊ ff.de libe.⁊ poſthumis.lege,Gallus.in prima gl.⁊ ꝑ Inn.in c.
102 primo,de maio.⁊ obedien.vt patet. Inſtruere†teſtes qui inter
fuerunt negotio,vt plene, ⁊ aperte verba dicāt. nō eſt peccatū.
Et ſi interrogantur an fuerint inſtructi, ⁊ dicant quod non fue-
runt inſtructi dicunt falſum non ſunt periuri, quia intelligun-
tur de illicita inſtructiōe.bal.in l.fin. verſi.⁊ ſi teſtes. C.ſi ex fal.
inſtrumen.⁊ in authent.at qui ſemel.C.de proba.⁊ per Goffreā
titu.de ſenten. Sed an valeat teſtimonium ſi teſtes inuicē ſe in-
ſtruunt,vide quod no.Inſtitu.de teſtā.§.teſtes autem.Teſtes
103 †ſuſpecti debent interrogari de circūſtantijs. Ang.in co.de te-
ſtibus.§.vt liceat.Teſti ſubrogato ad actum inchoatum loco al-
terius teſtis,cui aliquis caſus contingit, debent narrari omnia
ante geſta,⁊ ipſe debet interrogare alios teſtes vtrū ſint geſta
in eorum preſentia,⁊ deponere vtrū ſic depoſuerit,⁊ poſt reſpō
ſionem affirmatiuam actus debet cōſummari,vt no. C.de teſta.
l.cum antiquitas.⁊ vide gl.in ver.remiſſuz eſt l.caſus.C.eo.licet
alias in teſtamentis teſtium ſolennitas ſit indiuidua, vt ff.de
teſtib.l.qui teſta.§.fi.⁊ l.heredes palam.§.fi.Et debent audire ⁊
videre teſtatorem,alias non valet teſtamentum.C.de teſta.l.ſi
104 non ſpeciali.†An autē poſſit quis de facto ſuo teſtificari,vide
Inno.in c.nō ſine.verſi.item nec iudex.de arbi.⁊ l.deferre.§.fi.ff.
de iure fiſci.⁊ ibi eſt tex.no.Itē non poteſt quis deponere in cau-
ſa,de qua ſentit commodum.C.de teſtib.l.omnibus. Fallit ſi nō
ſentit principaliter,ſed per quandam conſequentiā.C.de teſta-
men.l.dictantibus.ff.de teſta.l.qui teſtamēto.in princip. Infra
eod.tit §.legatarij autem.Uel dic quod ſiue principaliter, ſiue
incidenter ſentiat commodum,dummodo neceſſarium nō ad-
mittitur,vt dicta lege,omnibus ſecus ſi dependet ex volunta-
alterius,dicta lege,dictantibus. ⁊ l.qui teſtamēto.in princip.
Nam in dictis iuribus dependet ex voluntate alterius ſcilicet
heredis,vtrum ſciuerit commodum. Nam licet heres declarat
teſtamentum aliquod,tamen poteſt eſſe quod non adiuit here-
ditatē.nec donec inſpiciatur de viribus teſtamenti poteſt adiri
hereditas,vt nota.ff.de acquirend.hered.l.is qui.⁊ ſi is ad quē.
105 †Et cum quis interrogatur de facto ſuo, dicitur reſponſum,
non teſtimonium.iiij.queſtio.iij.cano.ſi teſtes.vbi gl.⁊ vide bar.
in conſilio ccix.aut teſtamētum eſt factum in ſcriptis,⁊ poterit
legatarius teſtificari: q̃ non deponit de veritate, ſed de ſolen-
nitate.Sic intelligitur dicta lex. qui teſtamēto.⁊ dictus.§.lega
tarijs.Aut eſt nuncupatiuum,⁊ tunc cum nō habeat deponere
de veritate,non admittitur.ff.de teſtibus.lege,nullus idoneus.
tamen bene valet de ſe,ſi poſſit probari. Si vero non poſſit pro-
106 bari non deficit ius, ſed probatio. †Teſtes repeti interdum
poſſunt,de quo vide ff.de queſtio.lege, repeti.⁊ per Angelū in
authentico,de teſtibus.§.⁊ licet. In iudicio ordinario poteſt iu-
dex ex officio ſuo poſt publicationem teſtium illos repetere,vt
declarent,non vt addant,Barto.in dicto conſilio clxxxviij.Te-
ſtes in diuerſis inſtantijs poſt didicita teſtificata ſuper eo-
dem facto poſſunt repeti. Angel.ff.de furtis l.quidam tabula-
107 rum. †Declarare vel corrigere vel interpretari dictum
ſuum,an poſſit teſtis, vide omnino Specula.de teſte.in prin-
cipio. verſiculo,item quod teſtis obſcure,⁊ per Godofredum.C.
de teſtibus.lege,ſi quando,ad finem gloſſ.final. Et non poſſunt
variare, ⁊ dicere alio modo, vt in l.quicquid aſtringende.ff.de
verborum obligationibus. per gloſſam ⁊ Bartolum verſicu-
lo, ⁊ iſtum textum cum iſta. Aduertendum tamen, ſecundum
eum quod ſi teſtis incontinenti antequam primum dictum ha-
beatur pro perfecto, ⁊ completo nihil declarare poteſt, q̃
non videtur depoſuiſſe. C. de fide inſtrumentorum.lege, con-
tractus. Facit quod notat Specula. de teſte.§.primo, verſi-
culo, quid ſi dicit. ⁊ vide.ff. de adulter.lege, ſi poſtulauerit.§.
108 iubet lex. Sed †nunquid iudex poſtquam eſt concluſum in
cauſa, poterit iterato teſtes interrogare? Uide per dominum
Dynum in authentica,qui ſemel.C.quomodo ⁊ quando iudex.
109 Quando quis†fungitur officio teſtis, ⁊ officialis etiam ex
interuallo poterit dictum ſuum corrigere: ſecus, ſi teſtis tan-
110 tum. Angelus in concluſione. ⁊ in conſilio xvj. †An ſtetur
primo vel ſecundo dicto,quando teſtis variat,vide Bartolum
diſtinguentem in l.eos,qui.⁊ pro declaratione.ff.de fal.⁊ bal.in
c.j.§.ſi enim.quid ſit inueſtitura.in feud.Et ſi primo dixit ſe nō
recordari,ſecundo dixit ſe recordari,ſtatur ſecundo dicto. Ang.
ff.de furt.l.quidam tabularum. Quid ſi teſtis dixit vnum extra
iudicium,⁊ aliud in iudicio,cui dicto ſtabitur, ⁊ an punietur de
falſo? dicam ī.in materia falſorum teſtium.⁊ vide gloſſam fi.in c.
cum cauſam.de teſtibus.⁊ dixi ſ.in §.ſi teſtes citati non veniunt.

111 Si teſtis †dixerit ſic, imo ſtatur vltimo dicto, ⁊ valet, ff. de here
dib. inſtitu. l. ſi ita fuerit Titius. Teſtis, qui dixit heri. non cre-
do, vel neſcio, poteſt hodie dicere, ſcio vel credo. Bald. in ca. j. §.
notandum in titulo quot ſunt teſtes neceſ. in feud. ¶ Item ſi di
xit neſcire, ⁊ ſi poſtea examinatus dicat ſe ſcire, quia melius re-
cordatur nunc quam tunc, valet dictum ſuum quod eſt verum, ſi
antequam locutus ſit cum parte, ſecundo examinatur, alias ſe-
112 cus, vt nota. in d. auth. de teſtibus. §. quia vero. †Teſtis exami-
nat⁹ in iudicio depoſuit ambigue de Sticho, ⁊ nõ dicit de quo,
nũquid interpretari poterit. De quo diſtingue, vt nota. dixit
textus ⁊ ibi per Bartolum in l. inter ſtipulantem. §. ſi Stichũ.
verſi ⁊ iſta lex facit. ff. de verbo. obliga. Aut in iudicio oritur du
bitatio circa verba, ⁊ tunc aut ſunt prolata ab aliquo ex ĳs
quorum perſona principaliter ſubſtentatur: aut ſunt prolata a
quodam alio. Si ab vno, ex his ſemper interpretatur pro eo, vt
dicto §. ſi Stichum. ⁊ i l. ſi quis intentione ambigua. ff. de iudi.
ſiue ſit actor, ſiue reus. ⁊ per Hyn ⁊ gloſſam in capi. contra eũ.
de regulis iuris, libro ſexto. Quandoque verba ſunt prolata ab
alio quam ex litigatoribus, vt in teſtamento, vel defunctus eſt
aliquis, qui protulit verba ſucceſſionem habẽta, ⁊ tunc aut vis
facere interpretationem cauſa euitandi aliquam contrarieta-
tem, vt eſt caſus in c. cum tu. de teſtibus. ⁊ in prima cõſtitutione
Codicis, in §. quibus. Aut non vis facere aliquam interpreta-
tionem cauſa euitandi aliquam contrarietatẽ, ſed vt proſit alĳ,
vel propter aliquam aliam cauſam, ⁊ non poteſt fieri. Sed illud
verbum dubiũ non valet, vt in cap. in preſentia. de probat. ⁊ in
gloſſ. d. §. ſi Stichum, ⁊ in l. idem Pomponius ſcribit, ſi frumen
tum. in ſi. ff. de rei vẽdi. Aut inſurgit dubietas circa aliud quam
circa verba, ⁊ tunc aut loquimur in his, que pertinẽt ad litis or-
dinationem ⁊ tunc ſi actor inſtat, in proſequendo fauetur acto-
ri, vt in l. de die. in prin. qui ſatiſd. cogan. Si vero non inſtat,
tunc debet faueri reo, l. ſi ea que. C. qui accuſa. non poſ. ⁊ l. prope-
randum. §. ⁊ ſi quidem. C de iud. Aut in his, que pertinẽt ad li-
tis deciſionem, ⁊ tunc ſit interpretatio pro liberatione. l. Arria-
nus ff de actio. ⁊ oblig. l. lege Iunia. ff. de manumiſ. Unde dicit
Bartol. in d. §. ſi Stichum. quod intentio dubia debet decla-
rari probationibus. Nam ſi probatio dubia eſſet, interpretatio
fieret contra eum, vt dictum eſt. Licet enim poſſet dicere, ſic in-
telleri in libello, non tamen poteſt dicere, ſic intellexit teſtis. Et
ſic debet intelligi iſtud dictum Angeli in cõcluſiõe. Licet enim
in dubio interpretatio atteſtationum fiat contra producentem,
vt extra, de proba. c. in preſentia, tamen quando dicta teſtium
poſſunt coadiuuari, ⁊ ſecundum interpretationem legis concor
dari, ⁊ conteſtes dici, debet hoc fieri, vt notat Inno. in c. Cuma-
na. in ſi. de electione. ⁊ in c. dudum. de electioni. §. j. eodem tit. fa
cit l. cum de etate. ff. de probationibus.

113 TEſtes magis †idonei requiruntur in crimi-
nalibus quam in ciuilibus, vt in c. me
diatores. de teſtibus in vj. concordat c. teſtimonium.
eo. titu. in antiq. Nam in criminalibus probationes
apertiſſime requiruntur, v. q. vj. Epiphanium ĳ. q. viĳ c. ſciant
cuncti. ſtrictius eſt agẽdum, vbi agitur de ſalute hominis. C. de
appellationibus. l. addictos. Hinc eſt in cauſa criminali etiam
ciuiliter mota propter bonam preſumptionem, quã actor hʒ p-
ſe, non eſt iuramentũ deferendũ in ſupplementũ probationis,
ſecus in ciuili, vt in gl. no. in verb. probata. in c. tam literis de te-
ſtib. ⁊ not. Bar. in l. maritus. verſ. vltimo quero. ff. de queſtioni-
bus. ⁊ hoc qđ not. in c. veniens. el. j. de teſtib. vbi dicitur, ꝙ vn⁹
teſtis cũ fama in criminalibus non ſufficit. Item magis exacta
probatio requiritur, cum agiṫ de crimine criminaliter quã cum
ciuiliter, vt in d. c. mediatores. de teſt. Accedit enim cauſa crimi-
nalis ciuiliter mota, ad materiam cauſe ciuilis quo ad aliqua de
procu. c. tue. ⁊ qđ no. extra de iudi. c. at ſi clerici. in glo. Quando
autẽ in crimine dicatur agi ciuiliter, ⁊ qñ criminaliter, dic vt not.
in l. nunquã plura. ⁊ ff. de priua delic. per Bar. ⁊ Inno. in c qua
114 liter ⁊ quãdo. de accu. ⁊ Ange. in cõclu. † Teſtes in cauſa crimi
nali ſubĳciuntur tormẽtis, ſi res exegerit. C. de fide inſtru. auth.
apud eloquentiſſimũ. in ſi. ⁊ ſic videtur arg. econtrario ſenſu qđ
in ciuilibus nõ ſit locus torture qđ limita ſʒ Bal. eſſe verũ niſi
teſtes ſint poſiti in dignitate. nã tunc ſi non eſt vilis cõditiõis
non torquetur in cauſa ciuili. l. diuus. ff. de qđ. niſi inueniatur va
cillare, l. ex libero. eo. tit. in gl. in verb. nõ vacillãte. Teſtes autẽ
viles torquentur in tribus caſibus. ſcʒ in duobus ſupra dictis, ⁊
cum feſtinant teſtimonium ferre. vide Bal. in auth. Itẽ teſtis
vacillans in cauſa ciuili poteſt torqueri. Ang. in l. quoties. C. de
naufra. lib. xj. Ad torquendũ autem teſtes requiruntur eadẽ in-
dicia, que in reo. Bart. in l. vnius. §. iudex. verſi. ſecũdo quero. ff.
de queſtio. In cauſa inquiſitionis, an poſſint teſtes examinari
parte non citata, vide Ang. in l ſi vacantia. C. de bo. vacã. lib. x.
Teſtis in cauſa inquiſitionis non debet deponere de occultis,
ſed de illis vbi clamor aliquis preceſſit. Et ſi de occultis depõit
non eſt propter hoc reus puniendus. de accuſ. c. qualiter. j. in gl.
115 pen. ⁊ i c. accedens. eo. tit. †Vacillantes i teſtimonio poſſũt tor
queri pro veritate eruenda, in Spe. de teſte. §. nunc tractandũ.
verſ. conſiderare etiam debet. Et quãdo teſtis vacillat, debet no
tarius de mandato iudicis hoc ſcribere, ſecũdum Inn. in c. quo-
niam contra. verſi. delegationes autẽ. de proba. Itẽ ſi trepidãt
vel mutãt colorem in facie. qr omnia iſta indicia ſunt ſigna falſi
teſtimonĳ, hoc tamen totum relinquitur arbitrio iudicis inqui-
rendum ex alĳs coniecturis, nõ ex ſolo pallore vel trepidatiõe,
l. de minore. §. tormẽta. ff. de queſtio. Econtra, teſtes q ex forma
ſtatuti non poſſunt reprobari, non poſſunt inquiri. in conſ. vĳ. ꝙ
116 incipit, dixii Ol. †ꝙ euaſit quendam accuſatum, contra quẽ erat
probatum ꝙ cõmiſerat maleficiũ de nocte, ⁊ teſtes depoſuerũt
ſe vidiſſe per crepuſculũ lune, illa nocte nõ fuit lumẽ lune, ⁊ ido
non poterãt vidiſſe, ⁊ ſic fuerũt reprobati naturali ratione, ſm
Bal. in c. j. §. porro ſi dominũ. verſ. propterea dñs. in princ. que
117 fuerit prima cauſa beneſi. amit. Bal. in cõclu. An †teſtis qui di
cit, cognoui occidentẽ ſed nõ occiſum, pbet: dic qđ ſi i inquiſitio
ne ſit mentio de certo occiſo, nõ pbat, alias ſic. ĳ. q. vj. can ei, qui
appel. §. ſi quis libellos. bal. C. q accuſare nõ poſſunt. l. data ope
ra. Sʒ quid ſi dicat cognoſco perſonam malefactoris, ſed neſcio
ei⁹ nomẽ, vide Ang. ff. ſi ex noxa cauſa agaṫ. l. j. verſ. no. ꝙ teſtis.
118 †Qualiter teſtes de adulterio probent vid Ang. ff. de adul. l. ꝙ
ait. pone, Titius accuſatur de inceſtu, modo duo teſtes pbãt cõ
ſanguinitatẽ tantũ, nõ cognitionẽ carnalẽ, queriṫ an ſit probatũ
maleficiũ, in quo requiriṫ vtrũqʒ coniunctim probari: Ueritas
eſt qđ facta eſt pbatio ex cõiunctione capitulorũ, ⁊ teſtiũ. caſus
in ratione ſui eſt in l. Gallus §. ille caſus. ff. de libe. ⁊ poſth. gl. in
verb. inducere legẽ ſm bal. q põit iſtã. q. in d. §. ille caſus. verſ. ⁊
eſt validiſſimũ argumẽtum. vbi omnino vide. Et ſubſequenter
119 †ponit arg. q ſi vnus teſtis probat veritatem, ipſe idem, ⁊ alius
probat famã, ꝙ cõmiſtis his probatiõibus, ſit efficax probatio
facta in cauſa ciuili, per gloſſam que eſt in l. iĳ. §. diu⁹. ff de teſti.

120 DE publicatione Teſtium vidẽdũ
eſt. †Nã poſt exa
minatiõnẽ ſunt teſtes publicandi. Fit autẽ publica-
tio partibus preſentib⁹ vel abſentib⁹ citatis tamen
Nam iudex exhibitis ſibi teſtium dictis illa leget in toto vel in
parte per ſe, vel p notariũ. Et demũ dicet, habeanṫ p publicatis
vel publicate, ⁊ tũc redigeṫ in ſcriptis, vt i Spe. de teſte. §. ſatis
vtiliter ⁊ compendioſe. in prin. ⁊ ibi ponitur forma, qualiter pu-
blicatio debeat redigi in ſcriptis. ⁊ vide. l. ſi. C. de re iudi. Publi
121 catio †Teſtium non poteſt peti ab eo, qui eos nõ produxit, licet
ſua interſit. Inn. in c. conſtitutus. vbi Io. de Imol. ext. de teſti.
Bal. in rubrica de controuer. inueſti. ⁊ per Inn. in c. conſtitutus
extra de appella. ⁊ ibi videtur variare. Si vero ſi omittatur pu-
blicatio teſtium, non redditur iudicium nullum, Bal. in eo. tit. ſi
de inueſti. inter do. ⁊ vaſal. lis oriaṫ. c. j. verſ. concludẽdo dico, ⁊c.
122 Sed nunquid †facta publicatione teſtium de conſenſu partium
poterit contra teſtes oppo. Ang. quod ſic in auth. ſi quis in ali
quo. C. de eden. ⁊ ibi per Bal. ver. vlti. reſtat. vbi ponit que req
rantur in publicatione, eius. quod eſt in mente teſtium, dic vt ibi
patet. An ſit neceſſe quod iudex pronuntiet dicta teſtium vale-
re, ⁊ fidem eis adhibendã, vide per Bal. ⁊ Ang. in d. aut. ſi quis
in aliquo.

123 PUblicatis atteſtationibus †regulariter nõ
poſſunt amplius teſtes produci
poſt didicita teſtificata. Fallit in pluribus caſibus, vbi
poſſunt produci poſt didicita teſtificata. Primus ſi inter alias
perſonas agitur. Secundus, ſi ſit diuerſus modus agendi. Ter
tius ſi ſit nouus articulus diuerſus ex veteri. Et quãdo dicatur
nouus articulus, vide in Spe. de teſte. §. ſatis vtiliter. verſ. illud
autem notãdum eſt. Quartus, ſi prime atteſtationes ſint amiſſe
Quintus, ſi mutaṫ iudiciũ. ⁊ illud velit is, cõtra quẽ pducantur,
Sextus, ſi cõfuſe ⁊ obſcure depoſuerũt. Septim⁹, ſi teſtis ſynoda
lis depoſuit corã capitulo, ⁊ deponit iterũ corã delegato. Octa-
uus, ſi examinator neglexit interrogare ſup articulis ſibi datis.
Nonus i cã matrimoniali ſm quoſdã indiſtincte. Decim⁹ ſi deṫ
in integ. reſt. vt iterũ pducaṫ. Undecimus. in abſentia pbanda ⁊
in cauſa appellationis. Duodecimus. i crimine falſi. Tertiuſde
cimus, in adiectiõe pvalore, ⁊ deceptione. Decimuſquartus. qñ
nõdũ didicit teſtificata, lʒ ſũt teſtes publicati, vt ſ. dixi cũ tracta
bamus de tẽpore pducẽdi. Decimuſquintus ſʒ quoſdã, ſi iudex
indiſcrete publicauit. Decimuſſextus, ſi teſtes ſunt recepti ad
ppetuã rei memoriã. Decimuſſeptimus, ſi princeps id expſſe p
ſuũ reſcriptũ cõcedat. Decimuſoctauus in cauſa inquiſitionis ⁊
in pductiõe teſtiũ reprobatoriorũ. Decimuſnon⁹, qr publicatis
atteſtationibus põt excep. perẽ. op. ⁊ pbari. Hos caſus enume
124 rat, Spe. in ti. de teſte. §. ſatis autẽ. †nec in cauſa principali. nec

in cauſa appellationis poſſunt produci, tunc ſuper nouis arti-
culis quando teſtes iurauerũt dicere veritatem ſuper tota cau-
ſa. Imputatur enim parti, quaſi omnia capitula non preſentaue
rit, de quo per Inn. in c. fraternitatis. de teſtib. ⁊ per Ange. C.
de temp. app. l. per hanc. vbi examinat materiam iſtã. Ideo non
poſſunt teſtes produci poſt didicita teſtificata, vt i auth. at qui
ſemel. C. de proba. ⁊ l. ij. C. ſent. reſcin. non poſ. in gl. in verb. fera-
tur, q᷑ timetur ſubornatio. qδ eſt verum ſuper eiſdem capitulis.
ſuper aliĳs poſſunt teſtes produci, q᷑ nõ eſt timor ſubornatiõis.
125 Ita tȝ Bart. in d. auth. † Item dixit Inn. in c. vltra tertiã ij. de
teſti. quod ſi per culpam iudicis teſtes non fuerunt recte exami-
nati quod etiam publicato proceſſu teſtes noui poterũt produ-
126 ci, ⁊ iterato poterunt examinari. † Sed poteſt queri nũquid de
voluntate partiũ poſſent admitti teſtes poſt didicita teſtificata
Bar. in d. auth dicit quod ſic, ⁊ alleg. no. per Jo. And. ĩ d. c. fra-
ternitatis. de teſtib. In contrarium videtur dicendum qδ iſtud
non eſt introductum in fauorem partium, ſed ob publicum fauo
rem, ne falſitates cõmittantur, ⁊ ideo tali fauori partes renun-
ciare non poſſunt, vt l. quos prohibet. ff. de poſthu. ⁊ ita tȝ bald.
in dicta auth. Ange. in concluſion. Quando teſtes vtriuſq; par
tis ſunt examinati, aliĳ non, vel ex ordine dato a iudice, vel par-
tium poſſunt poſt didicita teſtificata produci. Bald. vbi ſupra.
127 Teſtes † poſſunt produci poſt didicita teſtificata, ſi primi dixe
runt nil ſcire vel non recordari. ⁊ idem in cauſa appellationis.
Bal. in c. j §. ſi enim. quid ſit inueſtitura. in vſib. feud. ⁊ vide qδ
not. in l. ſi. §. ſin autẽ dubius. in gl. ⁊ ibi per Cy. C. de iure delib.
128 Poſſunt † teſtes produci ad probandum exceptionem poſt pu
blicatum proceſſum, niſi eſſet lapſus terminus ſtatutus ad pro-
bandum. Angel. in auth. at qui ſemel. C. de probat.
129 TEſtibus examinatis † ⁊ publicatis, q᷑ eo
rum dicta debent neceſſario cõ
cludere ad hoc, vt plene probent. l. non hoc. C. vnδ
cog. extra. de probat. c. in preſentia. ⁊ C. de teſtib. l.
nullum. quod vt fiat, eſt neceſſe quod aſſignent cauſam ſui dicti
neceſſario concludentem, vt in dictis iuribus, ideo circa reddi-
tionem cauſarum vidẽda ſunt. Quid ergo, ſi teſtes dixerunt ali-
quid eſſe verũ, qualiter intelligatur. Vide Ange. ff. δ peti. here.
130 l. pro herede. verſi. no. ꝙ verũ, † Teſtis dȝ redddere rationẽ ſui
dicti per eũ ſenſũ, per quẽ percipit id, de quo teſtificatur. Inn.
131 in c. cum cauſam. in gl. de cauſ ij. de teſtib. Sed Pia. dixit † quod
in quolibet actu corporeo ſufficit reddere cauſam per viſum, vt
no in l. ij. C. de error. aduocat. vbi in cauſa auditus reddit ratio
nem viſus, vt ibi Cy. refert. Qualiter teſtes debẽt loqui ad pro-
band im negatiuam directo, quoniam viſus pro omni ſenſu cor-
poreo accipitur largo ſumpto vocabulo: apertius tamen depo-
ni per nomen propriũ illius ſenſus. Facit quod no. ff. de acqui.
poſ. l qδ meo § ſi vẽditorẽ. in gl. in verb. nõ minus. Unde illud
vocabulum viſus, qñq; ſumitur pro viſione, quam ſancti faciunt
in ſpiritu Unde in diuina ſcriptura ſcribitur, Opus eſt intelli-
gentia in viſiõe. Et ſanctus Paulus in epiſtol. ad Ro. c. vij. di-
cebat, video autẽ aliam legẽ in membris meis repugnantẽ legi
mentis mee, i. ⁊ eam in mẽbris meis ſentio, ⁊ cognoſco per ratio
nem ⁊ ſenſum, Si teſtis per verbũ vidi, refert ſe ad ſenſum, pro-
bat, vt cũ dicit, vidi ſi. Si autẽ refert ad oculum mentalẽ vel in-
tellectualẽ vt, q᷑ dicit teſtis, ſic videtur mihi. non enim probat
cum dictum ſit dubitatiuum magis quã ratio dicti, vt no. ff de
arbi. l. diẽ proferre. §. pen. Et teſtis debet eſſe ſenſatus ſenſu cor
poris, ſunt autem ſenſus quinque vt notatur in d. l. quod meo.
⁊ debet teſtis habere intellectum, vt id qδ corpore videt mente
intelligat id qδ ſcit. Nam vt ait Ariſtoteles, in problematibus,
Intellectus videt intelligẽs audit. Oportet enim nimiã fanta-
ſiam ſpeculari, cũ inter ceteros ſenſus viſus ſit nobilior ⁊ verius
viſus predicatur ab omni ſenſu, vt dixi largo modo. vnde qui au
diunt. ſi ſic dicit, q᷑ vidi, ſcio, ſaluatur eiꝰ dictũ, vt not. Jo. And.
in c. teſtimoniũ. de teſtib. in antiq. tñ ĩ diuiſione opus eſt intelli
gentia, vt ſupra dixi. Itẽ viſus interdũ ponitur pro actu anime,
132 ⁊ pro opinione, l. quid tñ. §. ſi. in ſi. ff. de arbitris. Stricte † autem
viſus, eſt actus, videns oculo corporali, ⁊ intellectuali. ff. de his
que in teſtamẽto delen. l. pe. ⁊ eſt viſus de coloribꝰ, de magno, ⁊
133 paruo, de factis ⁊ maleficĳs, ⁊c. † Poſſeſſio autẽ probatur per
viſum, ⁊ ipſum poſſidentẽ, vt j. dicã. Nã per teſtem ꝓbatur poſ-
ſeſſio naturalis, ⁊ ex ea preſumitur ciuilis, l. ſtipulatio iſta. §. hec
quoq; ſtipulatio. ff. de verb. obl. ⁊ quilibet preſumit poſſidere, vt
notat Inn. in c. cũ olim. de priui. ⁊ ne vxor pro marito. l. ob mari-
torum. ⁊ ff. de ſolu. Titia. ⁊ C. finium regũ. l. ſi quis. Super incor
134 poralibus vero non eſt viſio corporalis. † Et ideo qui dicit ali-
quem dominum, nõ probat, q᷑ nõ cadit directe ⁊ vniformiter in
viſum teſtis: ſed indirecte, ⁊ difformiter niſi teſtis nominatim
cauſam adĳciat. Sȝ viſibilia vniformiter videntur, ſ. organa oculi
corporalis, in quibus etiam ſufficit dictum teſtis nudũ, ſine ad-
dita ratione, niſi ſit de ea interrogatus, ſed in dominio non ſuffi
cit dictum, ſine ratione, ſecundum Inn. Idem ſi agatur de pro
bãdo alio iure. vt de probãda obligatione: q᷑ dicit teſtis, ſuper
articulo, qδ Titius eſt mihi obligatus, dicit verũ eſſe. iſta reſpõ
ſio teſtis nihil probat, q᷑ eſt in formis. Idẽ ſi forte agatur de p
bãda hypothecaria ad fidem matrimonĳ: q᷑ omnia iſta talia iu
ris ſunt, ⁊ habent plus iuris, quam facti. Idem ſi agatur de pro
bando qδ aliquis eſt mente captus vel furioſus. Nã non probat
teſtis dicẽdo: q᷑ vidi, niſi ſigillatim adĳciat actus, per quos di
cretus quilibet ita indicaret. Nam talia multum cõſiſtunt in iu
dicio recte rationis. Et plus habent rationis, quã ſenſationis
poteſt quis faciliter decipi. Idẽ ſi vellet probare qδ aliquis ſit
vagabundus, non enim comprehẽdit teſtis de facili, ꝙ ſit de
tor originis vel domicilĳ. Tene menti iſta, q᷑ ſunt valde nota
lia. Bal. in cõcluſion. ⁊ per Inn. in d. c. cum cauſam. de teſti. ⁊
materia ſ. dicta vide in Spec. de teſte. §. iam de interrogatorĳs
verſ. ſiunt autẽ generaliter. ⁊ qualiter debeant deponere de q
libet corporeo ſenſu, vide eod. tit. §. nunc tractandum. verſi ne
135 pe cum teſtis. cum ſequẽti verſicu. † Si teſtis teſtificatur ſuper
his, que non percipiuntur ſenſu corporis, ſed oculo mentis, ſeu
rationis non valet eius dictum, niſi rationem aſſignet. Inno. in
d. c. cum cauſam ⁊ cauſa debet eſſe alia a dicto, vt no. ff. de legib
l. nõ omnium ⁊. ff. de officio procura. ceſa. l. fin. ⁊ cauſa debet eſſe
136 congrua. Item † bona ratio teſtis facit bonum eſſe dictum, ma
la ratio malum. ff. de do. except. l. ij. §. circa. ff. de cõdition. ⁊ de
monſtrationi. l. cum tale. §. fi. Item ad id adaptatur dictum te
ſtis, ad quod ratio. ff. de acqui. poſ. l. j. §. per procuratorem. Bal.
137 in concluſion. † Teſtis debet interrogari a iudice de cauſa ſcien
tie: ſcilicet, quare illud ſciat. Et ſi iudex non querit, preſumitur
in ipſo malitia, q᷑ omittit ea, que ſuo officio, ⁊ ſolertie incũbunt
debet enim petere ⁊ interrogare de cauſis. Si vero iudex interro
gat, ⁊ teſtis nihil reſpondit: vel forte nõ bene: iudex nõ debet in
terrogare: vt in c. cum clamor. de teſti. Si autem iudex omiſit in
terrogare de circunſtantĳs ſingulis non ſubſtantialibus, vt de
loco, ⁊ de tempore, ⁊ cõteſtibus, ⁊ ſimil. tunc teſtes nõ ſunt repe
tendi ⁊ reintegrandi. Si autem omiſit interrogare de principa
li re: vt in titulo in preſcriptione: ⁊ ſimilib. tunc teſtes debent re
peti: q᷑ fuit culpa iudicis, non partis. Ita notabiliter tenet Inno. in c. per tuas. in ver. negligentie de teſtib. bal in cõcluſione.
138 ¶ † Teſti ſufficit reddidiſſe cauſam ſui dicti ſemel: nec de cauſa
vlterius eſt interrogãdus ſed de circunſtãtĳs, ſiue annexis, ⁊ cõ
comitantĳs ſic: vt de loco: tẽpore: ⁊ cõteſtibus: ne videantur
ſuſpecti: vt de teſtib. ⁊ ſimilib. hec enim nõ ſũt cauſa ſui dicti, ſed
circunſtantie ad veritatem inueſtigandam. Inn. in d. c. cum cau
ſam. ⁊ ſuffitit depõere tali modo quod includatur cauſa ſciẽtie,
139 ſecundũ Fran. Accurſium. ⁊ Bal. in concluſione. † Quero: dicit
ſtatutum quod teſtes debẽt de cauſa ſcientie interrogari aliter
non valeat depoſitio eorum, an ſi non reſpõderint in cauſa ſcien
tie, eorum dictum valeat. Videtur quod ſic: vt in d. c cũ cauſam.
ſecundũ Inn. nam omnimodo interrogatio eſt falſa, ⁊ ſuperflua:
cum ſine interrogatione reſpõdit. ff. de interrogato. actio. l. ſi ſi-
ne. Item teſtis cogitur reſpõdere, cum ſolum factum dixerit. C.
de appellationib. l. ampliorem. §. in refutatorĳs. Item hoc eſſet
quedam inculcatio, ⁊ ſuperfluitas verborum, que fugienda eſt: ⁊
confutãda. vt notatur in. l eius, qui in prin. ff. ſi cer. pet. Item q᷑
mens ⁊ ratio ſtatuentiũ ſequenda eſt. ff de excuſatio. tuto. l. ſci-
re oportet. §. ſed ⁊ ſi. maxime quia ſtatuti ratio ſit vt poſſit calli
ditatibus obuiari: non certam rationem corrumpere. Ad idẽ de
acquirenda hereditate. l. illud. in ratione ſui. Item paria ſunt: ſi-
ue teſtator vna ratione prohibeat alienare extra familiam: ſiue
duabus rationibus. Nam vtrobique cauſam prohibitam de-
gnare videtur. Aliĳ dicunt contra: quia non debet recedi a
iecta forma ſtatuti. Sed iſta eſt ratio rudis: q᷑ hic non fuit
ſa forma, ſed ſub verborum compendio incluſa: ⁊ expreſſum
tur id, qδ ſub verborum compendio continetur: vt nihil dicit
omiſſum, cum totum legi poſſit, l. prima. in principio. ff. de his
que in teſtamẽto delentur. ⁊ l. prima. C. de precibus Imperato
140 ri offerendis. † Quid econtrario, ſtatuto cauetur; quod teſti
bus credatur contra nobiles licet non reddant bonam cauſam
dicti ſui. Pone ergo, deponit contra magnatẽ, qui videlicet fuit
iterrogatus de cauſa dixit, ſic: vel credo, vel habeo vxorẽ, vel q
eſt Rex Francie, an probet. Videtur, quod ſic, quia aſſertiue de
ponit. Sed in contrarium eſt veritas. Et ad hoc mãifeſte eſt fa
ctum ipſum ſtatutum, q᷑ pari ratione admitteretur cecus ad te
ſtificandũ de coloribus. Nempe hic ſuũ dictum deſtruxit, q᷑
inepte iſenſate deponit. ff. de do. exce. l ij. §. circa. Et ideo debet
ſtatutũ intelligi, quãdo cauſa aliquid conferat dicto, puta admi
niculũ, vel preſumptionẽ, ideo narratio nihil facit. Aliud enim
eſt malam cauſam reddere, quod qualitatis vitium ſignificat.
aliud penitus nullam ⁊ impertinentem, quod ſignificat vitiũ
ſubſtan

ſubſtantie. ff.de dolo.l.⁊ elegāter.§.j.⁊ C.ad exhi.l.ſi res tuas.
141 verſi.ſi vero.cum ſimilibus.Bal.in concluſ.† Teſtis non de-
ponēs de cauſa,q2 non fuit interrogatus,probat vt no.C.de te-
ſtibus in l.ſolum.⁊ per Bar.in conſi.cx.incip. quidam Maſſio-
lus.teſtis non reddens cauſam ſui dicti an probet vide Ange.
in l.cū hi.§.vult igitur.verſi.vult igitur.⁊ ff. de tranſactionibus.
l.quid ergo eſt queſitum.ff.de infami.⁊ per Bal. in repetitione
l.edita.C.de edend.⁊ per Bart.in l.j.in princ.de noui oper. nun
142 cia.† Si teſtis interrogatus de cauſa ſcientie dixit quia ſic re
perio in meo memoriali quod de hoc feci,probat,vt probatur in
143 l.iubemus.ibi,ſubſcribere nō differāt.C. de teſtam.† Teſtis in
cauſa ſcientie dicens.quia preſens fui,probat viſum,⁊ auditum
alterius.Bal.in c.j.de controuer.inter do.⁊ vaſal.de inueſtit.in
vſib.feud.Quid ſi teſtis in ratione ſui dicti de re tangibili dixit,
quia tetigi,an probet? Vide Bar.in l.ſi.C.de peri.no.lib.xj.Te
144 ſti † deponenti per verbum credit, in his que ſunt de peritia
ſue artis,an credatur: Vide Bal.in l.data opera.verſi. nam in-
terdum.C.qui accuſare non poſſunt.⁊ vide Bartolum in conſil.
145 cx. Teſtis † qui dicit neſcio, non debet interrogari de cauſa
ſcientie quia vbi non eſt ſenſus,non cadit probatio.Bal.in rub.
C.ſi ex falſis inſtrumentis.Et intelligitur tunc deponere de ve-
ritate.non de fama.Baldus in additio.Specu.in titulo de ſen-
146 ten.† Qualem autem rationem debent reddere teſtes, qui de-
ponunt circa filium ſeu ſororem pro emancipato,⁊ qualē quan-
do ſuper communi opinione,⁊ qualiter tūc formetur articulus:
147 Vide Bal.in l.ij.C.ſi aduerſ.rem indica.† Ad probationē do-
minij teſtes habent deponere de facto,non de iure:vt not. Cy-
nus.C. de probationib.l. cum res.⁊ vide in Specu. de teſte.§.
nunc tractandū.Quid enim ſi quis petit fundum.teſtis qui di-
cit, vidi alluuionem probat: vt dicit Bartolus in ſuo tractatu
Tyberiadis.⁊ vide per Angel.in l.ſciendum.in repetitione: ff.
148 de verbo.obligationib.Teſtis,† qui dicit, vidi quem eſſe ſanū:
vide C.de mend.vali.lege.j.libro xj.Quid,ſi dicit,quod vidit pu
blicum inſtrumentum,an probet: vide Bartolum in authenti-
ca,ſi quis in aliquo.C.de edend.Pro materia vide in Specul.
149 de teſte.in princip.verſicul.item,quod non perhibet.† Teſtis
dicens quod Titius furatus eſt cappam Martini,probat do-
minium iudicio legis: vt poſſit ferri ſententia ſuper re furtiua,
non vt poſſit declarari,do Bal.in rub.C.ſi ex falſ.inſtr. verſicu.
150 rurſus ego ſcio. Teſtis † qui dixit vidi quod loquebatur, licet
vox ſit quoddam abſtractū a viſu ex interpretatione legis pro-
bat.Bal.in rubr.C.ſi ex falſ.inſtr.⁊ ibi dicit quid in corporalib⁹,
151 quando teſtis,dixit quia vidi. Teſtis † quando dicit, vidi quod
talis dixit verba diſplicibilia,probat, non per ſententiam intel-
lectus,ſed per rationem. Bald. vbi ſupra. Teſtis inductus ad
probandum defenſionem dicens,quia vidi, probat per Barto.
152 in conſilio cx.incip.quidam Maſſiolus.† Teſtis qui deponit
de cauſa viſus idonea, qui loquitur groſſo modo, probat etiam
auditum,cum viſu.Bald.in l.j.C.de confeſſ.probat etiam teſtis
reddita cauſa per ſenſum exteriorem proximum, et aptum na-
tum illam ſenſationem, de qua queritur, ſuſcipere, ⁊ ſunt ſenſus
exteriores quinque:vt not.ff.de acquir.poſſeſ.l.quod meo.⁊ per
Inno.in dicto capi.cum cauſam. Et eſt quidam ſenſus interior,
qui eſt in prima parte cerebri,qui dicitur ſenſus cōmunis, ſicut
centrum quod ad omnes ſenſus refertur qui habet virtutem
diſcretiuam.Nam viſus videt,tamen neſcit quod aliud ſit vide-
re,⁊ aliud tāgere,q2 ſolū de coloribus poteſt ſenſare.Sed ſenſus
communes omnia in preſentia habēt obiecta. imaginatio vero
etiam in abſentia fit,Ratio vero eſt altior virtus, excedens ſen-
ſum intelligentia ⁊ potentia adhuc vniuerſaliter ſecundū Boe
tium in libro de Conſolatione.Baldus in concluſion. Conclu-
de ergo,quod tria ſunt argumenta apud Legiſtas,ſcilicet peti
tio actoris.exceptio rei.probatio probantis per cauſam veram
Si petat cauſaz circa probationē argumenti demonſtratiui nō
tenet.de quo ſubtiliter ⁊ plene no.ff.de legib.in l.de quib.ī repe
titione mea,vbi tractaui de forma traditionis cauſe a teſtibus,
ſcdm ſingula predicamēta,⁊ fuit intentio Bal.preceptoris mei
quia tamē morte preuentus tractatū reliquit incompletum qui
153 vltra ethiaz,quam Legiſtis expediat, cuz intellectu volauit ad
ea que nō poſſunt intelligi:ergo nec probari,niſi p ſummos vi
ros,qui conoſcant genus ⁊ differentiā:ſicut ſunt vitia tacita, ⁊
virtutes que generātur ex actibus.quis dabit mihi pennas,vt
154 colūbe ⁊ volabo:† Tu aduocate etiam reſpice,an probatū ſit
verbū principale libelli.quod ſubſtantiā voco,ſeu ſubſtantiuū,
⁊ deinde inſpecto ſubſtantiuo reſpice adiectionem. dicunt grā-
155 matici,ꝙ adiectiuum verbi eſt aduerbium.Ego dico,† qđ adie
ctiua libellorum ſunt cōditio,modus,cauſa, demonſtratio. qua-
litas,locus,tēpus,quantitas.cōiunctiua,participia,gerūdia, ⁊
156 aduerbia. ⁊ ideo dubium † ſolet eſſe. ſi egi cōtra te dicens ꝙ
tu promiſiſti mihi pure,⁊ probo quod ſub cōditione que extitit,
vel ſub die que preterijt,an ſit probatus libellus. Probo enim
equipollēs eius qđ intentaui.⁊ ſic videtur ſufficere,arg.C.de in
ſti.⁊ ſubſt.l.ſi mater. In cōtrarium q2 videt alius contractus,ex-
tra de fide inſtru.c.cum Io. eremita. Dic quod pluralitas non
preſumitur in his que poſſunt eſſe vnum ⁊ idem.ff.de lega.ij.l.j.
⁊ ff.de iureiu.l.eum qui.§.in popularibus.⁊ not.C. de err.aduo.
l.ij.per Iacobum Butrigar.in lectura. q2 cum medium per qđ
formaliter concludit,non ſit idem,ſequitur diuerſitas, q2 vnum
concludit libellus,⁊ aliud concludit probatio,⁊ non eſt dubium
quod ſi conditio penderet, quod non eſt intentata huius cauſa,
ff.de condict.indebiti.l. Iulianus.§.j.⁊ quia determinatio adie-
cta petitioni actoris per teſtem habet oppoſitum ad id, cui op-
ponitur ⁊ additur. Facit quod not.ff. de in integrum reſtitutio.
157 l.nemo videtur.Et econtra † maior eſt dubitatio,ſi dico me mu-
tuaſſe ſub conditione que extitit. ⁊ probo quod mutuaui pure.
Nam determinatio addita per teſtem,eſt argumentum,non de-
tractio,ſed tamen quia preſupponitur diuerſum contractum nō
probat.ff.de verborum obligationi.l.j.§.cum adijcitur.Idem di
cas de modo idem de cauſa,dummodo ſit finalis,nō impulſiua,
quia talem non eſt neceſſe probare.Hoc patet ff.de inſtito.l.ha
bebat.⁊ C.de do.ante nup.l.ſi preſidi.facit gloſ.C. de ſen.l.cū eo
158 rum,qui.in verb.preſtarent † De demonſtratione dic qđ ſi ab
ea denominatur id totum quod petitur.⁊ ſine ea non habet cer-
titudinem,quod debet probari,alias probatio eſt incerta Exem
plum,dico quod vendidiſti mihi ſeruum habentem criſpos ca-
pillos,nam ab hac parte eſt totus aptus cognoſci, vel vēdidiſti
equum ſtellatum in fronte,ſi teſtes dicant hominem venditum,
ſed neſciunt an ſit criſpus,vel equum, ſed neſciūt an ſit ſtellat⁹,
non probant:quia poſſet hic eſſe fallacia ⁊ circunſcriptio ſi vnū
deberetur p altero.Sed quedam ſunt demōſtrationes,quibus
certus,verus,⁊ clarus intellectus poteſt haberi, licet teſtis di-
cat ſe neſcire has demōſtrationes. probāt tamen ſicut ſunt de-
mōſtrationes ſubſtātiales:arg.dicte l.j.in ſi. De qualitate dictū
eſt in ſuperioribus. Item de loco. Item de tempore quādo cer-
tum ſcribit actum.Idem quādo eſt de ſubſtantia.ff. de neg.geſ.
l eum actum.De quantitate autem vide ff.de ope.no.nun.l.nō
159 ſolum.§.ſed vt probari.† Circa coniunctionem dubitatur, accu
ſo Titium ⁊ Seium quod intulerūt Petro duo vulnera ex qui
bus mortuus eſt,ſi non probo de Seio ſed de Titio,an Titius
condemnetur,argumen.quod ſic.C.de his quibus vt indi.l. mi-
noribus.⁊ ff.de interrogat.ac.l.qui ſeruuz ⁊ ff.de manumiſſ.teſt.
l.ſi ita fuerit ſeruis.§.ſi.quia copula cadens inter perſonas prin
cipaliter copulatas, reſoluitur in ſuas regularitates. ff.de con-
dit.⁊ demonſtr.l.falſa demonſtratio.§.ſi.ff.de vſufr. accre.l.ſi mu
lieri cum liberis.De participio,dic quod eius probatio ſuum tē
pus exigit.ff.de teſta.milit.l.Titius priuſquam.⁊ ff.de hora.l.in
delictis.§.ſi extraneus.Tempus enim plerūque poteſt eſſe cau
ſa abſolutionis,⁊ condemnationis veri ⁊ falſi.C.de furt.l.apud
antiquos.De gerundio,dic vt C.de his qui lat.vel al.cri.l.j.Nā
attrahit plerunque ⁊ abſorbet in ſe totū actū. Aduerbia quoqꝫ
ſepe idem faciunt.ff.de neg.geſt.l.Pomponius.Bar.in repeti.
quam fecit de l.edita.de eden.in ſi.Teſtimoniuz probatoris nō
requirit cauſam ſi teſtes non interrogantur de cauſa,in his que
ſunt facti ſenſibilis,nō dico in his, que nō ſunt in quibus ratio
debet eſſe iuncta cum ſenſu de neceſſitate,alias non ſit.probatio
ſecundum Innocentium in dicto capitu. cum cauſam. de teſtib.
160 Sed † nunquid idem in teſtimonio reprobatorio. Iaco. Butr.
in ſua queſtione que incipit,queſtio talis eſt,quidam petit a Ti
tio, ⁊c.dixit eleganter, quod quando teſtis non reddit cauſam
interrogatus,non ita perfecte ꝓbat,ſicut ille qui reddit bonam
cauſam:ideo tabellio talibus prepēderat teſtibus,⁊ per eos nō
161 reprobatur. Item,† quando teſtes ſunt contrarij ij,qui reddūt
rationem,preualent,ſecundum eum,quod eſt notandum quod
alibi nunquam inueni.Apparet ergo qđ duo teſtes reddentes
rationem legitimam preponderant totidem dicentibus vera
eſſe.nō interrogatis de cauſa,quia vera redditio cauſe preualet
cauſe preſumptiue,in his in quibus concluditur per viam iuris,
⁊ nō rationis,⁊ non per ſenſum corporis.Eſt enim certuz quod
ſine redditione cauſe non reſultat probatio, ſecundum Innocē
162 tium in d.c.cum cauſam.Et adde,† ꝙ notarius ⁊ teſtes tenētur
ad intereſſe partis.non ſolum falſitatis ratione, ſed etiam erro-
ris:q2 error in tabelliōe,⁊ teſte eſt lata culpa,l.ſi.ff.de magiſt.cō-
uenien. Obliuio autem in teſte non eſt lata culpa,ſecundū Inn.
in c.qualiter ⁊ qñ.de accu.bal.in l.pſbyteri.C.de epiſ.⁊ cle An
teſtis deponēs de auditu ꝓbet? Reſpō regulariter,ꝙ nō.Fallit
in caſu l.pen.ff de probatio. Et vide per Ioā. And.in tractatu
quem ipſe fecit de teſtibus,⁊ per Bal.in l.in ſumma.§.idē La-
beo.ff.de aqua plu.arcen.verſ.poſtea mouet gl.⁊ iij.queſt. ix.c.te
ſtes.§.i.in gl.⁊ vide Spec.in tit.de teſte.in princip. verſic.quid
ergo ſi vero ⁊ mulieri.⁊ vide diſtinctionem Ioan.And extra de

164 teſtib.ca.ij.Si teſtis †dicit ſe credere,vel ſibi videri, non va-
let eius teſtimoniũ: vt ff.de arbi.l.diem proferre.§.ſi plures.qꝛ
iſta verba magis ad iudiciũ quã ad aſſertionẽ facti verificantur,
arg.eod.tit.l.qd tñ.§.j.Bal.in concluſio. Teſtis an probet qñ
dicit,mihi videtur.Uide per Ang.in repetitione l.ſciendum.ff.
165 de verborum.oblig. †Teſtis interrogatus de diffinitione rei
debet reſpondere ſecundũ vltimã expoſitionẽ prime gl.l.j.ff.ſi
cert.pet.Ex qua nota quod diffinitiones que ſunt iuris, perti-
nent ad doctores,quia intelligere,⁊ ſcire conſtat ex diffinitione,
vt in dicta gloſſa.Ex hoc preſumitur quod dictum eſt,videlicet
quod teſtis interrogatus de diffinitione debet reſpondere,⁊ ſi
dicit neſcio,non probat:qꝛ primam vocem non intelligit ſecun-
dũ Bart.qđ tamen limita eſſe verũ ſi teſtis deponit ſine reddi-
tione cauſe ſecus ſi cãm aſſignauit.Exemplũ,teſtis interrogatus
de fama dixit vera eſſe. ¶Interrogatꝰ quid ſit fama,dixit ne-
ſcio.Iſte non probat,qꝛ non cadit cognitio in intellectu ſuo , ſi
neſcit.Sed ſi dixit neſcio,nihilominus probat quia ius dixit ſe
166 neſcire non factũ. ¶†Sed in poſſeſſione ſi dixit Titiũ tenere
⁊ poſſidere,⁊ interrogatus quod ſit poſſeſſio, dixit,neſcio.bene
probat:vt no.in gl.in verb.ſtipulet.ff.de verb.obligat.l.ſtipula-
tio iſta.§.hec quoqꝫ.Nã ex quo vidit aliquẽ,detinere preſumitur
ille poſſidere:vt not.per Inno. de priui.c.cũ olim. Et oĩs qui
recipit reditus,preſumit habere aliquod ius adminiſtrãdi: vt in
l.j.§.exercitorem.ff.de exerci.non tamen exigo aliquo caſu quod
teſtis ſciat perſpicaciter diffinire,cũ etiam imperiti teſtes adhi-
beant,nec requirit in eis,nec exigit iuris induſtria ſed ſenſus:vt
not.C.de vſur.l.prima.ſed quod ſciat quandam groſſam diffini-
tionem verbi gratia,in fama ſi dicat famam eſſe commune dictũ
gentiũ, ⁊ in poſſeſſione, ſi dicat poſſeſſio eſt fructus percipere,
ff.quibus modis vſuſfruc.amit.l.Pomponius. ¶Nam ſufficit
eum intelligere factum,⁊ affectum ſcire,dummodo plene ſciat et
plene deponat: quod notat Innoc.in cap.cũ cãm.de teſtibus,
⁊ dicam infra. Ex predictis patet,quod teſtis poteſt interroga-
ri quomodo intelligat verba iuris.Item patet quod non tenet
167 iura ſcire:vt not.ff.de infa.in l.Lucius.Et aduerte†quod inter-
dum ius ponitur pro facti qualitate.l.ſi non.C. ſi certũ petatur.
168 † Item teſtis debet habere notitiã ſenſus , non impreſſionem
intellectꝰ,qꝛ aliud eſt preſumere, ⁊ aliud eſt videre: arg.l.j.ff.de
his q̃ in teſtamento delent.Nã officiũ teſtis eſt,vt eius teſtimo-
niũ non tranſcendat ſenſum corporis de parte, vt notat in l.qui
teſtamento.§.⁊ veteres.ff.de teſta.⁊ ibi Bal. ¶Item licet di-
ctũ teſtis debeat fundari in ſenſu,tamẽ ⁊ in intellectu debet fun-
dari. Unde ⁊ Ariſtoteles in problematibus,Intellectus videt,
⁊ intellectus audit. Adde quod dictũ teſtis non preſumit cõtra
ſolennitatẽ,extra de probat.c.in preſentia ⁊ not.in l.ſi.ff.de pto.
ſtipul ⁊ preſumit,quo ad veritatẽ hoc modo.Nam ſi ſunt teſtes
numero ſufficiẽtes preſumunt vera dixiſſe,vt Inſtitut.de inuti-
lib.ſtipul.§.item verborũ.Sed ſi eſt vnus teſtis eſt preſumptio
hominis non legis.dic vt in l.admonendi.ff.de iureiuran.Item
169 †quando teſtes ſunt quaſi contrarij, preſumit pro dicto teſtis
non quo ad probandũ,ſed debent teſtes ad concordiam reduci,
⁊ elidi probatio:vt extra de teſtibus, c.cum tu.ſed illud limitat
Innoc.eſſe verum in numero pari:ſecus in numero diſpari.de
officio delegati.c.cum contingat. Et ſic dicunt quidam quod di
cta teſtium iuuantur,vt excuſentur a contrarietate ſolum ad pe-
nam criminis euitandam,non ad probandum: vt in d.c.cum tu.
⁊ l ſed ⁊ ſi poſſeſſori.§.ſi cum de hereditate.ff.de iureiurã.facit
etiam quo ad probandum : vt ff.de interro.ac.l.de etate. dic,
quod ratione contrarietatis non probant:qꝛ ſe inuicem colliduñt,
tamen nemo punitur qꝛ non conſtat quod falſum dixerit vt no-
tatur de iureiur.l.cum duobus.§.ſi.Nec obſtat.§.ſi cum de here
ditate. qꝛ ibi teſtis non erat ſuſpectus ex probatione contrarij,
quod not.ideo teſtis excuſatur,⁊ non probat: vt in d.c.cum tu.
quia pbatio debet eſt neceſſaria, ſed excuſatio ſufficit quod ſit
170 poſſibilis.⁊ dicit Innocentius,quod atteſtationes†ſunt inter-
pretande in meliorem partem.de elec.c.dudum ⁊ facit quod no:
de preto ſtipu.l.ſi.⁊ vide Bald.in l.j.ff.ſi certum petatur. ⁊ d.§.
ſi cum de hereditate. Angelus in concluſio. Credulitas etiam
iuſtis rationibus a teſte concepta non nocet tertie perſone. ff.
171 de in rem ver.l ij.§.⁊ ſi. Bal.in conclu.† Teſtis interrogatus
an Titius ſit bonus vel malus et dixit quod ſic. Interrogatus
de cauſa ſcientie dixit,quia ſum vicinus,probat.Iac.de Belui-
ſo in aut.de teſtibus.§.⁊ licet.verſi.arg eſt in hoc. ſi vero inter-
rogatus de cauſa ſciẽtie dixit ſcio quia ſcio an probet.vide per
doctores in l.ſi quis ita.§.ij.ff.de teſtamen.tu.

172 I teſtis †interrogatus de fama, dixerit
vera eſſe cõtenta in articulo , niſi
dicat,de cauſa ⁊ de perſonis a quibus fama habuit
ortũ, non probat famam , licet de his non fuerit in-
terrogatus. Innocentius in c.cũ oportet.de accuſ. Et ideo ſis
cautus qñ incũbit tibi onus probãdi famã, ꝙ facias interroga-
toria de cauſis, ⁊ perſonis a quibus habuit ortũ: vel ſaltem in-
ſtruas teſtes quod dicant de cã, ⁊ de perſonis. Sed tamen li-
cet iſtud ſit dictũ Inno.non video cãm quare ſi teſtis nõ inter-
rogatur debeat hoc dicere,cũ nõ debeat eſſe verboſus.l.amplio
rem.§.in refutatorijs.C.de appellationi Sed tñ bene eſt dubiũ
cõſiderato quod fama non cadit in ſenſum teſtis directo.Ang.
173 in concluſi.Item teſtis.†qui dicit publice dicit non probat fa-
mam, qꝛ poſſet vnus publice dicere. idem ſi dicit quod palam,
vel a pluribus dici audiuit.Bal.in addi.Spe.in titu.de ſenten.
174 Teſtis †interrogatus de veritate dicit ſe nihil ſcire, intelligit
ſcilicet de veritate.Si vero deponit ſuper fama,refertur ad ar-
ticulos non probatos.Spec.in tit.de noto.crimi.§.fama.in fine.
175 Teſtis †qui probat famam,non ſolũ intelligit probare famam
eorum de quibus teſtificando ſufficientem rationẽ reddidit, ſic
dicit Bal.in repetitione.l.ea quidẽ.verſi.item quero,an infama
tus.C.de accuſatio.Pro ſaluando teſtes deponẽtes de fama vi-
de Ang.in l inter oẽs,verſi in text.ff.qui ſatiſ.cog. De teſte de-
ponẽte de fama alicuius,Uide Ange.in aut.de mona.in prin.
176 Teſtis †vero non credit de infamia alicuius,niſi adducat iuſtã
cãm ⁊ legitimã ſcientie, Innocen.in capi.cum oporteat.de accu
ſationibus.Teſti non eſt permiſſum iudicare qui ſunt indiſcreti
diſcreti:ea enim tantũ iudici competunt. ideo ſpecifice teſtis de-
beret dicere perſonas,apud quas eſt infamatus is, contra quẽ
inquirit,⁊ non debet dicere in genere,⁊ hoc ante formatã inqui
ſitionem. Poſtea enim non habet locum probatio perſonarum
ſecundum Innocẽ.⁊ hoc quando infamia dicitur apud aliquos
eſſe.Sed ſi cõmunis opinio eſt apud maiorẽ partem gentiũ vi-
cinie ſufficit deponere de infamia in genere ſine ſpecificatione
177 ſingulorũ ſecũdũ Inno.in cap.cũ dilectus.de accuſa. Teſtis in
cauſa appellationis debet probare per id qđ incidit ante litem
motam de antiqua fama. ſecũdũ Abba.in capit. ſuper eo.de te-
178 ſtib.vel eo quod ſcit certum eſſe.Bal.in conclu.Credulitas in
teſte non excuſat a calumnia in iudicio, niſi adſit veritas. Inno.
in cap.ſi.de iureſu.tene menti pro teſtibus: vt cũ deponũt vera
eſſe.non credulitati,ſed certitudini veraciter debeant inherere.
Bal.in concluſione,⁊ de qua certitudine debeat deponere, no.
ſingulariter Innocen.in cap.ſi.de iura.calum.

179 Teſtis ruſticus †interrogatus ſuper articulo
poſſeſſionis,dicit ꝙ talis tenet ⁊ poſ-
ſidet: interrogatus quõ ſcit,dixit qꝛ vidi quod talis
tenuit,⁊ vidi quod poſſedit tanto tpe,cũ ruſtici ne-
ſciant quid ſit poſſidere intelligitur de poſſeſſione que eſt facti.
gl.eſt in verb.ſtipuletur.ff.de verb. oblig l. ſtipulatio iſta §. hec
quoqꝫ. Adde in arg quod not.ff.de condi.⁊ demonſt.l. quibus
diebus.§.dñs.⁊ l.nec ſeruus.ff.de pecul licet aliqui impugnent
illã gl.⁊ male.Et dicũt qđ ſi hoc eſſet verũ nullus vnquã vince
ret iterdicto vti poſſidetis,in quo nõ ſufficit detẽtatio.l.ſi du
§.creditores miſſos.ff.vti poſſi.ſcđm dictam gl.qꝛ non probatur
ciuilis poſſeſſio nec obſtat.d.§.hec quoqꝫ qꝛ illud ibi non diſpo
nit ad hoc vt ſtipulatio nõ vitiet.Sed Barto. ibi dicit qđ imo
dicta glo.bene dicit.Nam cum teſtis ſolum habeat deponere de
eo qđ ſenſu percipitur,l.teſtiũ.C.de teſti.⁊ ff.de teſta.l.heredes
palam.§.in teſtamẽtis.Si vellet deponere de poſſeſſione iuris,
non valeret eius dictũ quia illa non percipitur ſenſu. Sed hoc
non eſt verũ quia per iſtas probationes reſultat poſſeſſio iuris.
Uerbi gratia,depono quod mutuaſti centũ,⁊ ſic teſtis deponit,
quod mutuaſti, ex qua probatione reſultat obligatio,⁊ ſic in ca-
ſu nr̃o probata hac detentatione facti,reſultat poſſeſſio iuris le
ge,quedam.ff.de rei ven.⁊ l.ij.C.de acquiren.poſſ.l.j.§.in amit-
tenda.ff.de acqui.poſ, ⁊ ff.de ſol.l.Titia.Ange.in concluſione.
180 Teſtis,†qui dicit qđ aliquis poſſedit decem annis,⁊ non dicit
de quibus,non probat:qꝛ teſtis ſingularis non pbat. Bald.
verſi.item debent deponere.C.de edict.diui Adriani tollen.
in l.Celſus.verſicu.quero dicitur.ff.de vſucapio Si teſtis dicit
quod vidit aliquem poſſediſſe decẽ annis ⁊ plus, illud plus ni-
hil releuat in teſte. De quo per Barto.in l.cum filius.§.pen.
de leg.ij.⁊ l.⁊ ſi poſt tres.verſ.⁊ iſta faciunt.ff.ſi quis cau.⁊ vide
in noſtro repertorio ſup verbo plus.Teſtis qui dicit talis poſ-
ſedit ſemper non dicit falſum,licet probetur illũ aliquando abſẽtẽ
fuiſſe.Bar.in l.j ⁊ in l.in inſulã ff.ſol.mat.Quid ſi plures teſtes
deponãt ſup poſſeſſione ⁊ aliqui probãt ꝙ Titius poſſedit, alij
qui ꝙ Seius poſſedit: Dic qđ pbant quenlibet retinere de fa-
cto,cũ plures nõ poſſint poſſidere in ſolidũ eandem rẽ: vt l.ſi.
§.ex contrario.ff.de ac.poſ.⁊ talis interpretatio fit p gl.in l.ſtipulatio
iſta.§.hec quoqꝫ.in ver.ſtipulet.ff.de ver.obl.⁊ ibi Bar.Ang.in
181 concl. Teſtis†qui dicit ſe ſcire qđ Titius poſſedit p annũ pẽ-
tiẽte Seio, ⁊ nõ reddit rõnem ſcientie, qꝛ non fuit interrogatus
non probat quia non deponit per . l.quem ſenſum corporeum
faciunt que dicit Bal.in rub.de controuer.inueſti.⁊ patet alibi.

182 TEſtis † inductus ad probandū mutuū, ſi di-
cit, ſcio ꝙ talis numerauit tali in mea
p̄ſentia tātam pecuniā, ipſe recepit, ex hoc preſumit
mutuum. per l. cum quid. ff. ſi cer. peta. Quid ſi teſtes
dicant, vidimus quod mutuauit ſed non recordamur de quanti-
tate: Non probant, niſi aliter poſſit coniecturari de quantitate.
Bar. in l. admonendi. ff. de iureiur. Sed an eſt neceſſe qȯ dicāt,
vidimus numerari? Dic qȯ ſic. ff. de condict. indeb. l. cū ſeruus.
Uide de hoc in Specu. in tit. de teſte. §. j. in ver. ſed pone egi cō
183 tra te ad decem. † Si teſtes probant, vnus de quinꝗ, alius de
decem, an debitū in quinꝗ ſit probatum. Dicitur quod ſic, per
capi. j. de arbit. ⁊ per l. j. §. ſi ſtipulāti. ff. de verbo. obli. ⁊ ibi not. ꝑ
Bar. ⁊ per l. diem proferre. §. ſi plures. ff. de arbit. vbi, in maiori
ſumma ineſt minor, ⁊ per c. nihil extra, de verb. ſign. In ꝯ̄riū fa-
cit, quia ſi teſtes diſcordant in re, non probant, vt in c. cum eccle
ſia. de cau. poſ. ⁊ ꝓp. Et ꝓ hoc tenet Damaſ. Spec. videt tenere
contrariū in titulo de teſte. § j. In aliꝭ tamen terminis loquit,
ſcilicet cum teſtes deponunt ſolutam decimam. quorum vnus
dicit de decem corbibus grani, alter de quinꝗ, vel ſi deponunt
ſic, qꝛ vnus dicit, quod vidit condēnari decem homines, ⁊ al-
ter quinꝗ, nā ad ꝓbandū ius decimaꝝ ⁊ iuriſdictionis, talis eſt
varietas, ⁊ diuerſitas in numero, ⁊ etiam quod plus eſt in ſub-
ſtantia rei decimate, vel in ſubſtātia viſus, in iuriſdictione nō vi-
tiat dicta teſtium deponentium de decima ſoluta, vnus in auro,
alius in argento, vel vnus de ſolutione frumenti, alius hordei,
vt not. Jo. And. in c. qualiter ⁊ quando. de accuſationib. De q̄-
ſtione autem predicta, probatio numeri limitati, ſiue quantitatis
eſt de ſubſtantia quo ad teſtes. Si enim deponunt de diuerſis
ſummis, apparet quod non deponunt de eadem in qua fuerunt
ambo preſentes, ⁊ ſic non ſunt conteſtes quod eſt neceſſe. vt C.
de teſtib. l. teſtiū. Nā pluralitas ſummaꝝ infert in pluralitatem
concretam, ⁊ diſpoſitiuam. l. cum centum. ff. de adimen. leg. ⁊ in l.
quinquaginta. ff. de ꝓba. Facit quod no. Bar. in l. triticum. ff. de
184 verb. obliga. cum ius † ciuile in teſtibus diſcordantibus de va-
lore rei, ſiue eſtimatione, dicit qȯ plus credit duobus affirman-
tibus quam mille negantibus, vt in d. §. ſi plures. quod non eſt
verum, vbi negatiua poteſt cadere in ſenſum teſtis: puta, quod
iſte liber meꝰ non valet triginta quidā dicunt qȯ ſic, quidam qȯ
non. ſtabitur maiori numero, vt l. j. in princip. ff. de vent. inſpi. Si
vero eſt par numerus, preualet dictum ipſorum, qui deponunt
de minori. Et hec eſt identitas ſubſtantie, ſuper qua deponunt,
id eſt ipſa res. ſed in mutuo cū diſcordant in ſumma, diſcordant
in ſubſtantia idcirco non probant ſcd̄m Damaſc. in d. capit. j. de
arbit. cū quo teneo ratione predicta. Et predictis adde, qȯ not.
Cyn. in l. in bone fidei. in fine. C. de iureiur. Ang. in cōcluſ. Qua-
liter aūt intelligatur ꝙ magis creditur duob. affirmantib. quam
mille negantib. not. ff. de arbi. in d. l. diem proferre. §. ſi plures. ⁊
185 vide Bar. in l. heredes. §. j. ff. de teſta. in princip. † Teſtis, qui
examinabat in palatio Poteſtatis ſup vno articulo, dicit con-
tractū celebratū in palatio Epiſcopi ſuper alio, dixit in hoc pa
latio, ſaluat eius dictū, qꝛ pronomē hoc, eſt ſolū demonſtratiuū
ad oculum corporis, l. nemo dubitat. ff. de heredibus inſtituēd.
Sed ⁊ iura incorporalia demonſtrantur per pronomē hic. hec,
hoc, vt videre licet. ff. de ſeruit. ruſt. ⁊ vrb. licet gloſſa dicat con-
trarium, ⁊ male, in l. Meuius. §. duobus. in verb. hanc eand. ff.
de leg. ij. ⁊ ibi per Bar. Unde in caſu propoſito dictum teſtis re
fertur ad oculū mentis ⁊ intellectus, ſcilicet hoc palatio, id eſt,
epiſcopi, de quo dixerat. ſ. non ad oculum corporalem. argu. ex-
tra de teſt. ca. cum ꝑ. miſi cauſa cōtrarietatis euitande intellige-
rem quod demonſtraretur res corporalis, per ea que not. d. §.
duobus. ⁊ ita notat Bartolus in l. j. in princ. ff. de no. oper. nun-
cia. Sed aduerte quod ipſe dicit, quod dictum teſtis ſaluatur et
ſuſtinetur. Limita hoc eſſe verum quantū ad penam euitandaz,
non quantum ad probationem quia dubia probatio interpreta-
tur contra producentem teſtes. Item dictum Bartoli puto eſſe
verum in eodem teſte ſic deponente. Quid autem in diuerſis:
vt ſi duo teſtes examinātur in capitulo, ⁊ vnus dicit quod fuit
in palatio dn̄i Pape, alius ꝙ fuit in hoc palatio, per ea que di-
cta ſunt ſ. per Bar. patet qȯ non poſſunt ſuſtineri eorum dicta,

186 IN teſtibus † requirit aliqua qualitas:
puta, quod ſint pares, ꝙ ſi
vnus dicit de ſe, ⁊ de ſocio, ⁊ ſimiliter alter: qꝛ ſunt
ſingulares non probant. In contrarium facit. ij. q.
vij. c. querendum. Sed pro opinione prima vide. quod notat
Bald. ext. de elect. c. bone memorie. ⁊ per eund. Bald. de teſtib.
l. teſtium. ⁊ in c. j. quot teſtes ſunt neceſſarij ad probādum inue-
187 ſtituram. in feud. † Quando teſtes ſunt ſingulares, vide quod
not. Bal. ſuper rubr. de controuer. inueſti. ⁊ in c. ſacramentum.
de conſue. re. feud. vbicunque ordo, vel narratio facti non per-
mittit aliquid ſimul fieri, ſed ſucceſſiue, illud dicit fieri ſimul. ff. ſi
pars heredi. pet. lege, antiqui. ⁊ de ſta. ho. l. Arethuſa. Et ideo
teſtes qui viderunt ſucceſſiue per rimulam adulterantem, vnus
poſt alium non dicuntur ſingulares ſed ſimul vidiſſe. iij. q. ix. c.
nihilominꝰ. in gl. Et per ſupradicta poteſt dici quod bene pro-
batur vſurarius per teſtes ſingulares, quia concordant omnes
in perceptione vſurarum, licet diſcordant in perſonis. Uide d.
gl. no. iij. q. ix. c. nihilominus, vbi teſtes probant aliquem irregu
larem, licet vnus dicat vidi quod celebrauit miſſam, ⁊ alius de-
ponat de veſperis. ⁊ vide de his teſtibus ſingularibus infra, ca.
teſtis examinatus. §. teſtes ſingulares.

188 SI quis † vult probare iuriſdictionem,
⁊ per alios ꝓbat ſe exer-
cuiſſe iuriſdictionez in loco de quo agit, valet teſti-
moniū, lꝫ teſtes diſcrepēt in cauſis, ⁊ in tempore et
loco. Inn. in c. qualiter ⁊ quādo. ij. de accu. Qualiter teſtificetur
cecus ſuper iuriſdictione, vide Spec. tit. de teſte in prin. verſi. ſꝫ
qualiter teſtificabitur. An pars poſſit probare iuriſdictionē vo-
luntariam, ⁊ ſolennitatem iſtarum: Uide Angel. in l. ⁊ ſi inſtru-
menta. C. de fide inſtrumento. ⁊ iure haſte fiſca. lib. x. Quid de te-
ſte, qui dixit rem ad talem pertinere: Uide no. Inſti. de actio. §.
Item ſeruiana. Qualiter probetur quem cecum, mutum, vel fu-
rioſum, Uide Bar. in l. j. de bo. poſſeſſione infan. vel furioſ. Qua-
liter probare poſſit ciuitatē habere ciues, ⁊ quot teſtes debeant
eſſe: Uide Bal. in l. data opa. C. q accu. non poſſunt. Qualiter ꝑ
teſtes probetur filiatio, vel clericatus, conſuetudo ⁊ multe alie
qualitates: Uide Bal. in l. non ignorat. C. qui accuſa. non poſ-
ſunt. Teſtes deponentes aliquem eſſe filium probant, de legi-
timo ⁊ naturali, lꝫ non dicant. Inſti. de adoptionib. in fi. Quid ſi
teſtes dicāt aliquos eſſe fratres, qualiter intelligat. dic vt no. ff.
189 de leg. iij. l. Lucius. §. queſitū. Qualiter † tunc debeant depo-
nere ad probandū ſententiam: Uide Bal. in l. final. C. de re iud.
Qualiter probant ſtipulationem: Uide Ang. de ver. ob. l. ſcien-
dū. Aliqs fuit teſtis in alienatione rei ſue, vel ſibi obligate, nū-
quid ex hoc ſibi p̄iudicat. Uide Bar. ff. ſolut. mat. in l. que dotis.
Quid ſi teſtis ſe ſubſcripſit, an ſibi preiudicet: Uide no. in l. Ca-
ius. ff. de pig. act. Qualiter teſtes ꝓbabūt cōtractū factū a muto
vide. ff. de acquiren. here. l. mutum. Qualiter probetur per te-
ſtes intereſſe ſingulare: Uide Spe. in ti. de fructib. ⁊ intereſſe. v.
ſed qualiter etiā de facto. ⁊ Bal. ī addi. Spec. in tit. de appel. de
valore rei ſecūdum omniū opinionem: Uide Bar. in l. hi, q. C.
de pred. ⁊ omnib. reb. naucul. lib. xj. Quid ſi vnus teſtis depo-
nit quod valet decē, alter xv. an erunt contrarij. Uide Bar. ff. de
leg. ij. §. j. in fi. ⁊ vide Bar. ꝑ materia in l. filiuſfamilias. §. ſi quid
190 alicui. ff. de leg. j. ¶ † An ⁊ qn̄ teſtis, qui deponit de identita-
te rei probet, vide Ang. in l. diuinos. C. de frum. Alex. li. xj. Qua
liter debeat deponere teſtis, vt imponat. fidez inſtrumēto quod
non poteſt legi. vide ang. in aut. de her. ⁊ Fal. §. j. in fi. An teſtis
interrogatus ſuper etate reſpōdens in redditione rationis, qꝛ
ſit frater, an probet. Uide Bal. de in integ. reſti. l. de tutela.

191 QUero, an † ⁊ quādo teſtibus ſit fides adhi
bēda: Dic qȯ id iudicis cōmitti
tur arbitrio. ff. de teſti. l. teſtium. §. tu magis ſcire po-
tes. ⁊ debent ad concordiam redigi diſtinguēdo, ⁊ in
terpretando eorum dicta, vt ext. de teſti. cū tu. ⁊ dixi ſ. cum tra
ctaui de proba. defin. etiam verba impropriādo. dixi. ſ. de prob.
192 poſſeſſionis, ⁊ patet per ea que j. ſubdaz. ¶ † Quero, an ad fidē
teſtis ſint neceſſaria omnia que includuntur ſub iuramēto ⁊ for
ma articulorum. Dic quod ſic. ⁊ ideo ſi in vno mentiātur, nō va
let in alio, ſecus, ſi ex officio iudicis interrogat ſuper extraneis,
vt ſuper veſtibus, ⁊ nubibus celi. Naz ſi eſt mēdax in iſtis nō eſt
periurus, qꝛ non iurauit ſuper his. Quedam enim ſunt ſubſtan
tialia cauſe, ⁊ mendax in his ſemper eſt periurus, nec in aliquo
ſib creditur, vt no. Inn. de heret. in c. fraternitatis. Si autē iu-
rat veritatē dicere ſuper omnibus, de quibus interrogabit, ⁊ in
terrogat ſup veſtibꝰ, ⁊ ſimilibꝰ, tūc aut p̄io mentit, ⁊ in aliquo ſi
bi nō credit. aut poſtremo, ⁊ ei credit, qꝛ nō erit ꝑiurus. ¶ Itē ꝑ
teſtes nō intelligit ꝓbatū. niſi quatenus rō dicti inuenit, vt no. ī
c. veniēs. de renū. ⁊ ibi ꝑ Jo. An. ī nouella. ⁊ ꝑ Bal. ſup ru. de cō
193 tro. inueſti. ¶ † Si teſtis depoſuit ſup vna ꝑte, ⁊ interrogatꝰ ꝑ
alia, dixit, nolo rn̄dere, nō adhibet ei fides, qꝛ dolo ſubticet veri
tatē. ff. de iure fiſci. l. ij. §. diuꝰ. Preſumit em̄ ille teſtis doloſus, ⁊
194 culpoſus. Bal. in l. ij. C. de edē. ¶ † Si plures teſtes examinant
ſimul, lꝫ ꝓbēt tn̄ nō adhibet eis fides, qꝛ ſecreto debēt examinari
vt ī Spe. de teſte. §. nūc tractādū. ver. ſꝫ pone, ꝓduxi ī cā tres, ⁊c.
Si iudex Mediolanēſis miſit ad examinādū teſtes Papie per
notariū ſuū, vꝫ nec eſt dubitādū d̄ citatiōe, qꝛ ſufficit ꝙ ſolo v̄bo
fiat ſꝫ ſi nollēt teſtificari, nō poſſet eos cogere. Bal. ſup rub. de ꝯ
195 tro. īueſt. ¶ † Teſtes ꝑꝑ nimiā diſſimilitudinē dicunt variare, ⁊
ꝑꝑ vnū, ⁊ eūdē ſermonē, dicūt ſubornati, qȯ iudicis arbitrio re-
linqt, an eis credat. Bal. ī l. cūctos. in ꝓn. C. de ſū. tri. ⁊ fide cat. ⁊

vide in l.teſtiū.in verſi.ideoq̃ diuus.ff.de teſtib. Quid ſi teſtis
196 dicit †falſum teſtimoniū,ſed de tenore dicit ſe non recordari?
Rñ.non pbat vt impediat ab inteſtato adiri Bal.in l.hec ſen‑
tētia.verſi.ſz opponit̃,q̄ icerta,ⁱc.C.de ſen.que ſine cer.quāt.⁊
no.in l.ij.ff.de bon.poſ.ſcdm tabu.⁊ ibi dicit gl.quod duo teſtes
197 impedirent dictā aditionem. †Teſtes, q̄ dicūt notariū erraſſe,
quia dicunt non audiuiſſe hec verba,ſed quedam alia probāt er‑
198 ratū,ſed non qualiter.Bal.in d.l.hec ſententia.†Quid ſi ſemel
teſtis eſt inductus,ſuper eodē,⁊ ſcdo inducit̃,⁊ dicit ſe non recor
dari qualiter primi depoſuerint,ſed non deponit vt alias depo‑
ſuit non aliter exprimendo,an valebit teſtimoniū? Barto.qd ſic.
Si vero valeat, non ſtatur primis atteſtationibus, itē nec ſecū‑
dis.ff.de teſtib⁹.l.qui falſo vel varie.que loquit̃ de eadē depoſi‑
tione.Item in diuerſis, qñ vtraq̃ depoſitio eſt ſolēnis. ſecus ſi
altera eſt facta ſine iuramēto.Bal.in l.ſi.C.de re iud.⁊ vide per
Bar.in l.eos.ff.de fal.Quid ſi ſcdm dictū fuit nullū rōne ſolen‑
nitatis omiſſe in ſcdo dicto? Dico ꝑ omnia vt primo dixi: Uide
Bar in l.legata inutiliter.ff.de leg.j.An teſtis q̄ neſcit originē
eius,de quo deponit,ꝓbet,dic vt not.ff.de iureiur.l.j.in princip.
199 Teſti†q̄ non plane narrat factū,id eſt,ſubſtantiā facti, nō cre‑
ditur.Bald.ff.de infa.l.Lucius.⁊ ex eius dicto non defert̃ iura‑
mentū in defectū probationū,nec ex dicto teſtis, qui nō reddit
cauſam ſuper dicto,lz non interrogatus:vt no.Bald in feud.de
200 ꝯſue.rec.feu.cap.ſacramentū.† Credit̃ plus perito quā impe‑
rito:vt in proemio Digeſtoꝝ,etiā ſi peritus negatiue,⁊ imperi‑
tus affirmatiue loquat̃,⁊ deponat.⁊ ibi per Cyn.non obſt.ff.de
arbi.l.diē ꝓferre.l.ſi plures.⁊ qd not.in c.j.de prebend.in vj.quia
ibi non loquit̃ de teſtimonio qd in arte cōſiſtit, ſed in ſenſu, ⁊ q̄
mera negatiua nō eſt ſenſibilis , q̄ obiectū ſenſus eſt ens ⁊ me‑
ra priuatio non eſt ens.ideo vera eſt glo.ſz ſi eſſent eque ꝓbabi‑
les vtreq̃ tūc ſtaremus veriſimiliori ff.de teſtib.l.ob carmen.§.
ſi.Cy.in l.ij.C.de erro.aduoc.Bald.in conclu. Teſtis deponēs
201 †ſuper eo quod eſt remotum a natura ꝯctus non facit deferri
iuramentū in ſupplementū probationis. Bal.in c.ij.de conſue.
rec.feud.vide in Spec.de teſte.in prin.ver. itē quod dixit ea que
nō conueniūt nature cauſe,ⁱc.§.j. Qualiter teſtes ꝓbent mortē
vel non aliquid extare. Uide no.in l.ſi dubitetur.ff. queād. teſt.
ape.⁊ vide text.⁊ ibi gl.in l.ſi quidem.C.ſol.mat.vt patet ibi.
202 Teſtis † ſi accepit pecuniam vt teſtimonium
dicat an ei credat̃? Rñ.qd ſic ſi eſt pro‑
ductus ab illo,in cuius preiudiciū dixit teſtimoniū:
Bal.in c.j.ſi de inueſti.inter dom.⁊ vaſal.lis oriatur.
203 Teſtis † recipiēs pecuniā ob teſtimoniū verū dicendū incidit
in falſum.ff de fal.l.j.verſ.itē qui ob iſtruēdam in gl.in verb. ad‑
uocationem. Uide in Spe.de teſte.§.j.verſ item opponit̃.⁊ ver.
ſeq.ſed quid ſi teſti data ſit pecunia. Dans pecuniā teſti. vt ve‑
rum teſtimonium ferat, punitur ac ſi ipſum corrupiſſet.gl.eſt ſin
gul.in d.l.j.in d.verb.aduocationem.ff.de fal.
204 Quero nūqd † perēpta inſtātia,pereāt at
teſtatiōes? Uid qd no.C.de teſt.
in l.ſolā.Et tz gl.q̄ ſic in l.iij.i verb.patiat̃.q̄ in‑
ci.cū potuit.ff.de his,q̄ in frau.cre.In ꝯriū facit
tex.i l.ſi.C.de teſt.⁊ gl.i l.ꝓperādū.§.ſi.C.de iud.
⁊ C.de re iud.l.geſta.Facit q̄ no.gl o.ff. de app.
l.ſi expreſſum. ⁊ ff.iud.ſolui.l.cū lite mortua.⁊ C.de edē.⁊ l.is,apd
quē. Sz bar.i d.l.iij.q̄ legit cū.l.j.ff. eo.ꝟ.itē dr hic.dt fili⁹l. iij.gl,
male dicere.quare ipſe pōit exēplū qñ q̄s patit̃ perire inſtātiā i
cā appellatiōis patiēte labi annū, vel biēniū.quo caſu perit iſtā
tia, ⁊ totū ius: vt in auť.ei q.C.de tēpo.app.vel,vt ipſe ait,dicē
dū eſt ſaluādo illā gl.quod loquit̃,qñ inſtantia periit ante publi
catione teſtiū.quo caſu dicta teſtiū pereūt.arg. d.l. geſta. ſecūdū
Iaco.de Aret.vt refert Cy.C.de iud l.properandū.in ſi. Ang.
205 in conclu.† An dicta teſtiū faciūt fidem in alia inſtantia. Uide
206 qd not.in l.ij.⁊ ibi per Barto.C.de eden.An † dictū teſtis in
vna cauſa faciat fidem ꝯ ipſum eūdem teſtem in alia cauſa. Uide
Bar.ff.de fal.l.eos. An aūt recepti teſtes ad excipiendū,valeāt
ad agendū? Dic,aut ſunt recepti iure extraordinario ⁊ fauore
exceptionis,⁊ non valent ad agendū vt not.Innoc.de teſti.c.ſi‑
gnificauit.Aut iure ordinario,⁊ tunc valent ſecūdū Bal.in con‑
207 clu. An autem † valeat dictū teſtis deponentis ſuper alio quā
ſuper quo ſit inductus,vide per Ioā.Cal.xxix.diſtinct. Et non
valet ſi examinat̃ ſuper impertinēti capit. Inno. extra de teſtib.
capit.per tuas ⁊ vide in Spec.de teſte.§ j.verſic.item quod de‑
208 poſuit ſuper alio. ⁊ ver.ſequen. † Teſtes non recte examinati
aliquando probāt,ſcilicet,in longinquis partibus,ſic quod non
potuiſſet reuocari.Bal.in l.admonendi.ff.de iureiur.
209 Teſtis †non tenet̃ recordari de tempore.
Bartol.in l.ob carmen.§.pen.ff. de
teſti.⁊ Ioan.And.in nouel.in c.cum Ioannes.de
fide.inſtr.qd dictū teſtis non vitiat̃,licet non depo
nat de loco,⁊ menſe,licet enim teſtis dicat de aliquibus non re
cordari,non vitiatur eius dictum Barto.in conſi.xx.Bald.in l.
preſbyteri.in fin.C.de epiſco.⁊ cleric. Teſtis non tenetur habe‑
re notitiam diei,niſi dies eſſet de ſubſtātia proceſſus. Et me‑
lius debet recordari de loco quam de tempore. Innoc.in capi.
qualiter ⁊ quando.verſi.notandū eſt, quod expreſſius de accu.
Sed in criminali non tenetur deponere de die etiam interroga
tus.gl.eſt no.iiij.queſtio.viij.capitu.nihilominus.Bald.in con
210 clu. Et † ſi nō recordatur de tempore, valet teſtimoniū in inter
dicto,tamē in poſſeſſione oportet probare de poſſeſſione illius
diei,quo fuit ſpoliatus.l.j.§. interdictum autem. ff.de vi ⁊ vi ar‑
mata, Innoc.in d.capi.qualiter ⁊ quando , videtur probabiliter
dicere quod ſi dico,ſpoliaſti me iſto menſe,⁊ produco ⁊ qui non
probant de iſto menſe,ſed de preterito, quod bene probēt, licet
errent in tempore,tamen probant ſpoliationem factā. Ita not.
Innoc.in cap.cum ad ſedem.de reſtitu.ſpolia.licet requiſiuerim
multoties ⁊ non reperi.bene tamen facit ad hoc de reſtit.ſpo.c.
olim.el.iij.⁊ no.Inno.in d.c.qualiter ⁊ quando.Bald.in conclu.
Uide Spec.de teſte.§.iam de interrogatoriis.verſi.ſūt aūt ge‑
neraliter.† Teſtis non tenet̃ reuelare illud quod iurauit ſecrete:
ſed intelligitur,niſi ex iuſta cauſa reuelet̃.⁊ qd nota.in conclu.
211 An negatiua † poſſit directo ꝓbari per
teſtes? Dic,aut loquimur
phyſice,aut legaliter.Primo modo negatiua eſt pri
uatio quedā,⁊ priuationes non ſunt obiecta ſenſuū,
quia ſunt quid intellectuale non actuale ⁊ corporeū,vel aliquid
tale,circa quod fieri ſolet ſenſatio.Exemplum,ſi video albū poſ‑
ſum deponere quod non eſt nigrum,ꝗ tamen iſtud ens non eſt
ſenſibile,⁊ viſibile,q̄ non eſt coloratum:ſed eſt nigrū in abſtra
cto nec cadit in ſenſum,niſi ſub ratione cōtrarij q̄ video albū,
ergo non eſt nigrum. hec ratio eſt intellectualis,⁊ procedit per
rōnem ꝯrioꝝ.Unde ſenſus vtitur adminiculo intellectus,⁊ pro
dit ſyllogizando.ſic in l.optimam.in ſi.C.de ꝯtraben.⁊ commit
ten.ſtipul.Si autem vt Legiſte dicunt, iſta negatiua que eque
perfecte percipitur a teſte,vt affirmatiua dicitur directo proba
ri,teſtis dicens,ſcio q̄ vidi bene loquitur.De hoc per Cy.in l.
ij C.de erro.aduoca.tamen improprie loquit̃.⁊ vide in l.j.C.de
cano.fru.libro vndecimo. Bal.in cōclu. Sz cui incūbit onus ꝓ
bandi negatiuam? Dic.aliquando quis loquitur negatiue, ali‑
quando quis affirmatiue. Primo caſu aduerſarius probat ſecū
do caſu,qui dicit. ff.de minorib.l.de etate.quod eſt falſum,quia
qñ termini ſunt cōuertibiles,⁊ equipollentes, vna eſt ipſoꝝ na‑
tura,ſiue ſubſtātia ergo idē ius.Sed iſta,non ſum minor ⁊ iſta,
nō ſum maior conuertunt̃ inter ſe,⁊ ridiculum eſt quod iura ſtet
in articulo verborum.l.ij.C.de formu.⁊ imp.act.ſubl.⁊ l.actio.C.
de nego.geſtis.⁊ quod aduerſarius meus poſſit mihi imponere
onus probandi, vel ego ſibi:vt l.ne in poteſtate.ff. de arbitris.
¶ Preterea,ſi negauero,⁊ ille neget,⁊ ego dicam, non ſum ma‑
ior:⁊ ille dicet non es minor.itaq̃ ſequetur qd nullus ꝓbet:⁊
vterq̃ negat.qd eſt ridiculū.Baldus in concluſi. Qualiter aūt
negatiua ꝓbet̃ ꝑ teſtes.Uide Bartolū in ſuo conſi.xc.incip.di
lecto do.de Suaua.Et nūquid teſtis aſſerēs merā negatiuā in‑
cidat in falſum: Uide Ang.in auť.de hered.⁊ falcid.§.hinc no‑
bis.Dicitur autem negatiua que non cadit in ſenſum teſtis:niſi
per cauſas negatiuas:⁊ dicitur eſſe difficilis probationis: ſicut
negatiua. Inno.in capi.ſuper hoc,de renuncia, Iaco. Butri.ff.
de inofficioſo teſtamen.l.etiam. In negatiua eque credit̃ parti,
ſicut in affirmatiua:ſecus eſt in teſte:quia factum negatiuum vi‑
deri non poteſt, ideo magis creditur affirmantibus:qui dicunt
ſe vidiſſe:quam his qui dicunt ſe non vidiſſe: vt not. glo.ff.de
arbitris l.diem proferre.§.ſi plures.⁊ in cap.j.de preben.lib.vj.
niſi teſtis adijciat:vel non potuiſſet fieri quin vidiſſet.glo.mag
in verb.an non.in fin.in l.j.§.j.de itine.actuque priua.tunc eī
aſſumit negatiuā per ſenſum corporis.C.de cōtrabend.⁊ cōm.
ſtipula.l.optimam.Si aūt teſtis dicit ſimpliciter, non vidi ni‑
hil probat,q̄ ſenſum negat,⁊ tāquā ignarus deponit. Unde ni‑
hil ꝓbat in negatiua vaga,⁊ in generali teſtis eſt ſuſpectus:vt in
cap.cum eccleſia Sutrina.de cauſa poſ. ⁊ ꝓprie. ꝓprie enim de‑
bet eſſe coarctata:vt poſſit in veram notitiam cadere , nec enim
omnis ſenſus percipit negatiuā,ſed ſenſus viſus tantū:q̄ locū
vacuū video,ſed non guſto,nec tango,nec odoro,nec audio: per
contrariū ſenſum probatur negatiua,q̄ non entia non obijciun‑
tur ſenſibus nec apparent ſenſibus:quia ſentire eſt pati, et ab
ente debet fieri,ſecundum Archi.Bal.in conclu. De negatiua.
Uide in Spe.de teſte.§.j.verſi.quod aſtruit negatiuam.⁊ d.gl.
mag.in l j.§.j.ff.de itin.actuque priua.⁊ ff.de magi.
212 Teſtis † examinatus, qui non debuit exami‑
nari,non facit indiciū.Bar.in diſpu.
ſua que incipit,iudex maleficiorum, ⁊c.⁊ per eum in
l.maritus.ff.de queſtioni. In hoc tamen diſtinguit:
quia

quia aut non debuit examinari ꝓpter reuerentiam perſonaꝝ:vt
ſeruus contra dominum,⁊ examinatus non facit indicium ple-
num,ſed qualequale.l.j.§.impubes.ff. ad Silla. Idem in teſte,
qui non debuit examinari propter ſexum vt in muliere eadem
rōne ſi non dꝫ examinari ꝓpter infamiā, tunc examinatus fa-
cit qualequale indiciū.l.qui in vltimo.ff.de penis. Qñqꝫ nō de-
bet examinari propter inimicitiam,⁊ tūc facit vel nō facit ſecū-
dum qualitatem inimicitie.l.j.§.pe.ff.de queſtio. Qñqꝫ nō de-
bet examinari rōne ordinis,qꝛ nō ante litē conteſt.vel parte nō
citata,⁊ tunc non facit indicium.l.ſi.§.ſi qñ.C.de teſti.Et iſta eſt
213 breuis diſtinctio Bar.in d.l.maritus.Teſtes † ſingulares non
probant factū,id eſt,cōtractū eſſe vſurariū,ſed bene probant, ꝙ
cōtractū ſit cū tali perſona.Spe.in ti.de inquiſitione.Ad pro-
bandū certū crimē hereſis nō ſufficiūt teſtes ſingulares. Facit
qꝺ not.Inno.in c.qualiter ⁊ qñ.de acc.⁊ qꝺ no.ff.de teſti.l.ob
carmē.in ſi ⁊ C.de here.l.Arrianus.⁊ l.quicūqꝫ.ver.idcirco.⁊ ibi
per Iac.But.in lec.⁊ ideo in multis locis diſpoſuit conſtitu-
tio epiſcopalis,ꝙ ꝓbato aliquo vſurario eiꝰ ꝯctus preſumaṫ fe-
neratitius.que cōſtitutio operatur quod per teſtes ſingulares
non ſolum probetur vſurarius, ſed preſumitur qꝺ eo vitio eſt
vſus in quolibet contractu.Vide per Bart.in l.rogaſti.§.ſi tibi.
214 ff.ſi cer.pet.Ang.in conclu.† Teſtes non dicunṫ ſingulares in
actu reiterabili,⁊ continuo,ſicut in actu diſtinctiuo.in verb.aſſi-
ſit.Vide hoc in capi.qualiter.de accuſationibus.⁊ per gloſſam,
in l.ob carmen.ff.de teſtibus. Teſtes aliquando ſunt diuerſi et
ſingulares:vt qꝛ aliquando vnꝰ deponit de vna re,alter de alia,
⁊ tūc ſunt varij ⁊ ſingulares,nec faciunt plenam fidem,vt not. in
l.qui falſum.ff.de teſti.⁊ plenius in l.admonendi.ff. de iureiurā.
215 Aliquādo teſtes†ſunt ꝯrij,⁊ inter ſe repugnantes abſolute, ⁊
ſimpliciter,⁊ tunc nulla fides eſt eis adhibenda.vt not.Iac.de
Are.in ſuo tract.de teſti. Facit qꝺ no.in l.optimam. C. de con-
trahē.⁊ cōmit.ſtip.⁊ ſi vnus teſtis dṫ qꝺ actus fuit celebratus
in vno loco,alter dṫ quod idem actus fuit celebratus in alio lo-
co.ff.de teſtib.l.ob carmen.§.j.facit qꝺ not.in glo.in verb. angu-
216 ſtias.in l.ſi mihi ⁊ tibi.§.ſi quis ſeruos.ff.de leg.ij.† Aliqñ te-
ſtes ſunt adinuicem repugnātes non ſimpliciter ⁊ totaliter , ſꝫ
ſecundum quid,qꝛ vnus dicit de maiori ſumma,alter de minori,
⁊ tunc ſtatur minori.arg.ff.de arbi.l.diem proferre. §. ſi plures.
in ſi.De hoc dic vt dixi ſupra in §.teſtis inductus.verſic.ſi te-
ſtes ꝓbant vnus de quinqꝫ.Que aūt teſtimonia dicanṫ diuerſa,
⁊ que varia not.ff.de falſ.l.eos,qui,inter.vbi glo.j. exponit in j.
lectura,diuerſa,id eſt varia. Varius eſt ille, qui non ſtat firmus.
Contrarius,qui cōtraria tenaciter aſſerit. Vacillans dicit qui
in titubando variat,ſecundum Inno.in capi.preterea.de teſt.et
quando teſtes dicanṫ vacillare notaṫ etiam.ff.de teſtib.l.qui fal-
ſo.⁊ C.de teſtib.lege,nullum.⁊ per Bartol.in d.l.eos.⁊ Spec.de
teſte.§.opponitur autem. verſicu.item quod teſtes ſunt varij.
217 cum verſicu ſequen.† Teſtis,qui eſt ſibijpſi contrarius,per do-
lum punitur:ſecus ſi per ignorantiam,Iac.de Bel.in auṫ.de te-
ſti.§.⁊ licet dudum. Teſtes,qui vacillant, vel contraria depo-
nunt,puniuntur pena extraordinaria:vt not.C.de teſtib.l.nullū.
218 Item teſtis,qui conſimilem cauſam habet,eſt ſuſpectus. Spec.
219 in titu.de teſte.§.j.verſi.item quod habet cauſam.†Et nūquid
iudex facere debet ſcribi in actis quare non adhibet,plenam fi-
dem teſtib.vide.ff.de teſtib.l.teſtium.verſic. ideoque diuus , vi-
detur tenere ꝙ non in actis curie.gloſſ.in verb.inſinuatione.eſt
220 Inſti.de dona.§.j.quam no.Item †valent acta iudicialia . li-
cet in eis non ſint ſcripta nomina teſtiū. Vide in l.donatio ſi-
ne.C.de donat.Ratio eſt,quia in iudicio nō eſt preſumptio, qꝺ
excogitetur falſitas, ⁊ quia eſt ibi ſemper teſtium multitudo.
Pro hoc l.omnium.⁊ l.ſancimus.C de teſta.⁊ not.per Bald.in
221 quodam conſilio. Ang.in conclu.¶ Quando†actus celebratur
coram populo vel populum repreſentante,ibi non ſunt neceſſa-
rij teſtes.C.de his qui in ec.man.l j.⁊ ff.de leg.j.l.licet Impera-
222 tor.in princip.⁊ Inſtit.de lib.§.multis.¶ Si †teſtes dixerint
filium inſtitutum in maiori quantitate,filiam in minori,alij dixe-
runt eos inſtitutos equaliter,exponitur equaliter, id eſt, eodem
tempore licet in diuerſis portionibus.Bartol.in l.ſi finita.§.ſi
ante.ff. de damno infect.verſicul.quero,dicitur hic, equaliter.
223 ¶ Quod†conceſſio ſit facta motu proprio,non poteſt probari
per teſtes.Angel.in l.ſi quis in principio. ff. quod quiſque iu-
ris.An dubitetur de viribus teſtamenti ſi teſtis negat ſigillum
ſuum,vide.ff.quemadmodum teſtamen.aperi.l.j. §.ſi quis.
224 ¶ †Proteſtans contra teſtes poteſt vti eorum dictis ad ex-
cludendum probationes aduerſarij,non tamen ad intentionem
probationis fundandam:quia eſſet ſibi ipſi contrarius, ſecun-
dum Innocē.in c.preſentiū,de teſti. Et ſi proteſtans petit eos
pro ſe examinari,vide interrogatorios articulos contra eoſdem
articulos partis aduerſe,ſecundum que petunt interrogare,ſe-
cundum Innocen.ibidem Bald. in concluſio. ſolus conſenſus
partium non ſufficit ad approbandum dicta teſtium,que nō va-
225 lent. Innocen.in c.cū cauſam.de teſtib.† Si teſtis primo depo-
ſuit, poſtea in vltimo interrogatorio dixit ſe nihil ſcire,ſupple-
tur id quod ſupra dixit.ff.de ſenatoribus.l.j.iuncta gloſſ. in vb.
relatum.dicit tex.quod nec vſquam relatū,⁊c.ſupple,niſi a Sa-
turnino. An magis credatur teſtibus probantibus ſpontanea
voluntate , quam probantibus coacta: Vide Ange.ff. qꝺ met.
226 cau.l.nō eſt veriſimile.verſic.in tex.ibi,apertiſſimas.†teſtis in-
terrogatus de aliqua re dicens ſe tradidiſſe obliuioni ꝓpter in-
firmitatem:iuſte allegat, quia cogitatio mortis inducit obliuio-
nem ⁊ per conſequens infirmitas probatur.C.qui teſtamen.fac.
227 poſſunt.l.hac conſultiſſima. † Si quis patitur aliquem caſum,
faciat in illo loco examinare teſtes ſuper caſu,⁊ faciunt fidem a-
libi,quod eſt mirabile,vt notat Bart.in l.ſi quis.verſi. dico er-
go,quod hic.C.de naufra.lib.xj. an poſſum reprobare teſtē con-
tra me inductum ſi alias eum induxi. ⁊ an poſſim opponere cō-
tra dicta teſtium a me productoꝝ,dic vt no.C.de teſtib.l. ſi quis
teſtibus.in gl.in verb.excipere.in ſi.

228 **Qualiter** †inſtrumentū reprobetur per te-
ſtes vide pulchre per Barto. ff.
queādmodū teſtamēta aperiā.l.j.§.ſi.⁊ gl.not.iij.q.
ij.c.ſi teſtes.per Io.Cal.xxij.diſtin.Credo quod cō
tra inſtrumentū admittantur teſtes:vt extra de probationibus.
cap.ad noſtram noueritis audientiam.⁊ C.de probationibus.l.
cum precibus.non tamen credo,quod dictum duorum, vel triū
teſtium, preualeat inſtrumento. Nam cum inſtrumentum obti-
neat vires eorum duorū teſtium,⁊ tabellio equiualeat, ⁊ maior
ſit vno teſte,oportet vt per quatuor reprobetur inſtrumentum.
Fallit in inuentario,contra quod non admittūtur teſtes. C. ar-
bit.tut.l.ſi.ver.ſin autem inuentario.⁊ in confeſſione que ſit in in-
ſtrumento, in quo mulier confiteṫ recepiſſe pecuniam pro inter-
ceſſione:vt C.ad Velleia.l.antique.Ang.in cōcluſio. An inſtru-
229 menta vel teſtes poſſint pro†parte repudiari,⁊ pro parte acce-
ptari,vide gloſſam in c.ſi vir.xxvij.diſtinctione.⁊ in Spec.de te-
ſte.§.opponiṫ aūt.verſi.quid ſi pro vtraque parte. Qualiter te-
ſtes contradicentes inſtrumento illud impugnent: Vide in d.l.
j.§.ſi quis.⁊ per Bartolum.ff.de regulis iuris.⁊ l. ſi librarius.
verſic.ſed quid ſi teſtes. An inſtrumentum reddatur falſum vel
ſuſpectum,ſi teſtes ibi deſcripti dicant ſe non recordari, dic vt in
d.§.ſi quis.⁊ ibi etiam vide de efficacia teſtiū non deſcriptoꝝ
in inſtrumento venientium ad eius impugnationem .Et quan-
do teſtes diſcordant cum inſtrumento, vel dicant ſe non recor-
dari,quid iuris ſit,vide etiam in c.cum Ioan.de fide inſtrumen
torum.⁊ in l.in exercendis.C.de fide inſtrumen.⁊ ff. de bonoꝝ
poſſeſſione ſecundum tabul.l.ſecunda. ff.de inſtrument.l.here-
des palam.

230 **Contrarietas** †ſiue varietas teſtiū ſi
variāt in actu rei geſte:
⁊ alibi ſunt per diſtinctionem partium ad cōcordiā
reducendi,⁊ potius ſunt concordandi quam repro-
bandi.Et ita not. Abbas in c.cum tu.de teſti.Secus eſt in actu
excontinuabili: nam ex eis poteſt inferri vnus teſtis.ad princi-
pium illius temporis,alter ad finem,⁊ ſic poterunt ſaluari,vt in
l.in inſulā.ff.ſoluto matrimonio. per Iaco.de Aret.⁊ per Bar.
in l.ij.§.creditum.verſicu.⁊ iſtud eſt argumentum.ff.ſi cert.peta
tur.Item teſtes poſſunt reduci ad concordiam inter ſe.⁊ cum in
ſtrumento,vt not.in l.ij.§.creditum.ff.ſi certum petatur.Dicta
teſtium ſunt diuiſione iuuanda.Ang.in l.itē videndum. in prin
cip.verſi.in tex.ibi ff.de petitione hereditatis.De contrarieta-
te teſtium vide gl.iiij.queſt.ij.c.ſi teſtes.per Inno.in c.cum cō
tingat.de offi.delega.Bal.in j.conſti.Codic.in §.quibus.Bar.
in d.l.in inſulam.in d.§.ſi plures.gloſ. in auth.de teſtib.§.ſi ve-
ro.⁊ per Iac.de Bel.in d.§.licet dudum.⁊ in l.ob carmen.§.ſi.
ff.de teſtib.⁊ dixit Innocen. in d.c.cum contingat.verſic.ſed di-
ces,ſicut quia concordia teſtium ſit vbi ſunt pares probatiōes,
alias non.⁊ vide extra de probationibus.ca. licet cauſam, ⁊ per
Innoc.in c.auditis.de preſcrip.⁊ in Specul.de teſte.§. iam de
interrogatorijs.Teſtes vnius partis non reducūtur ad concor
diam cum confeſſione alterius partis,vide Innocentium in d.
c.cum contingat.in prin.⁊ per Bal.in prima cōſtitutione Cod.
Teſtes reducuntur ad concordiam in actu reiterabili , ſecus in
inſtrumento,vt notatur in l.j.C.qui accu.nō poſſunt.⁊ per Bal.
in prima conſtitutione Codic.Si teſtium dicta ſunt contraria,
iudex habet arbitrium.vt in l.duo iudices.ff.de re iudica.Bal.
in c.j.in quibus cau.feu.amit.

231 **Falſus** †teſtis variās puniṫ.Naꝫ ſi dixit fal
ſuꝫ in cauſa criminali punitur pena ta
lionis.Textus eſt in l.j.§.primo. ff. ſi certum petat.

⁊ ibi dixit Bartolus quod eadem pena punitur officialis deti-
nens teſtem vt falſum dicat. Eſt ergo cautela, quod teſtis prote-
ſtet ſe dixiſſe que ſciebat ⁊ quid ſi plura diceret, hoc facit metu
232 tormētorum. ⁊ dicit falſum. Et vide textum † in l. lege Julia. §.
j. ad legem Juliã pecu. qui dicit, quod officialis non admittens
defenſiones iuris perinde punitur, acſi non admitterentur de-
fenſiones innocentie, quod eſt notandum. Pro primo dicto ha-
bes gloſſ. ij. queſtio. iij. cano. j. Teſtis falſus in cauſa homicidij
punitur pro homicidio, ſic punitur innocenter qui deponit con-
tra innocentem dolo. ff. ad leg. Corn. de ſicar. l. j. poſt principium
ibi, qui ve falſum. Teſtis deponens falſum ſuper predictis pu-
233 nitur lege Cornelia de fal. † Sed ſi extra ea, ſuper quibus pducitur, vt quia interrogatus an eſſet inimicus, dixit non, cũ eſſet,
tunc puniretur crimine ſtellionatus, ſecundum Jacob. But. in l.
Lucius. ff. de infami. Bal. in concluſio. Teſtis ſi interrogatur, ſi
actus alicui pertinet vt producenti, dixit quod non, ⁊ probatur
contrarium, nunquid punitur pena falſi? Bald. in l. ſolam. C. de
teſtib. dicit non, quia non deponit falſum ſuper negotio prin-
cipali, ſed ſuper circũſtantijs negotij principalis. Jta tenet Ja-
cob. Butr. in l. Lucius. ff. de infamibus. Sed Nicol. Mat. dicit
quod ſi iſta talia veniunt, tanquam circunſtantia teſtimonij, de
predictis poteſt teſtis interrogari. Aduerte quia ſi iſta opinio
eſſet vera, reuocaretur multum in dubium opinio Jacob. ſupra
dicta, ex eo quia dicit quod iuramentum preſtitum ſuper princi-
pali, extendatur ad omnes circunſtantias, ſecundum quod pro-
bat ⁊ in. in capit. ſignificantibus. de teſtibus. Si ſic. ergo ſequit̃,
quod teſtis deponens falſum ſuper circunſtantijs eſt periurus,
⁊ ſic debet puniri. Odofre. dicit contrarium quod teſtis interro-
gatus non debet reſpondere de circunſtantijs remotis ex eo
quia ſuper hoc non fuit iuratus, nec productus, et attenta opi-
234 nione Jacobi Butri. Angel. in concluſio. Teſtis † non red-
dens cauſam ſui dicti ſtudioſe, vel non concludentem, punitur
pena falſi, ſicut ſi deponeret tacita veritate: ſecus ſi exemplifi-
catiue ſit loquutus, ſicut faciunt ruſtici: quia tunc non habet lo-
cum pena falſi. gloſſ. not. in verb. debeant. in d. l. Lucius. de infa-
mi. Ex quo dico quod teſtis qui dicit, non recordor, punit̃, quan-
do certum eſt quod recordatur, ſecus ſi eſſet probabilis cauſa o-
bliuionis. Super quo dicit Jnnocentius, quod teſtis debet re-
cordari ſuper perſonis, tam de loco quam de die, vnde ſuper
tempus eſt magis excuſabile dictum teſtis qui dicit ſe nõ recor-
dari ſecundum Jnnocen. in capi. qualiter, et quando, in glo. ma-
gna, de accuſationib ⁊ Bald. in l. preſbyteri. C. de epiſcop. ⁊ cle-
ri. Nam teſtis debet iurare dicere meram, ⁊ puram veritatẽ pro
vtraqꝫ parte ſuper his, ſuper quibus eſt productus ⁊ interroga-
tus: vt colligitur ex l. preſbyteri, coniuncta aut. ſi iudex. C. de e-
235 piſcop. ⁊ ⁊ dixi ſupra de iuramento teſtis. Teſtis † non debet
aſſerere niſi quod vidit. et ſenſit, alias eſt falſus. ſecundum Jn-
nocentium in capitu. fraternitatis. verſicu. ſi autem ſuper his.
de hereticis. quod notat Bald. in concluſio. quod etiam vide in
Specu. in titu. de teſte. in princ. in verſi. ꝙ nõ perhibet. Teſtis
236 † ⁊ ſi dixit ad eũ non ſpectare commodum rei, de qua deponit
excuſatur a falſo, licet probetur ad eum ſpectare commodum. tã-
quam de populo, vel vniuerſitate, quia intelligitur depoſuiſſe
de commodo particulari ⁊ ſingulari. Bald. in l. j. §. huius ſtu-
237 dij. ff. de iuſti. ⁊ iure. Teſtis † qui dicit falſum non poteſt con-
demnari ſine citatione licet ſit notorium iudici. ff. de re militari.
l. iij. §. ſi ad diem commeatus. Si vero in notorio, non requiritur
condemnatio, ſed inhibitio, vel alia ordinatio. Exemplum in ſta
tutis que ſunt contra libertatem eccleſie. tunc enim poteſt ſupe-
rior inhibere, ⁊ alia facere ſine citatione ſecundum Archidiaco-
num ij. queſtio. j. cap. que Lotharius. verſicu. ſed quod in noto-
rio. Adde qđ ſi iudex deprehẽdit teſtẽ in falſitate, nõ eſt neceſ-
ſaria citatio, ex quo pars eſt pñſens, atqui dictũ Archidia. debet
intelligi parte abſente. Ad hoc. C. de teſtib. l. nullũ. ⁊ quod not.
ff. de infami. l. ictus fuſtiũ. Bal. in l. preſbyteri. C. de epiſcop. et
cler. An aũt teſtis, cuius dictũ non valet, poſſit puniri de falſo:
Vide Bald. in l. j. verſic. pterea teſtis. C. de ſepul. viola. Teſtis
238 † inutilis non expediẽs producẽti, ⁊ aduerſario nõ nocẽs, po-
teſt accuſari de falſo, per textum in l. j. C. ſi ex fal. inſtrumẽ. Bal.
in l. fina. eod. titu. ⁊ vide Bart. in l. ſi quis legatum. verſic. iuxta
239 hoc quero. ff. de falſis. Teſtis † qui dicit falſum preter conſcien
tiam domini non preiudicat domino. Bald. in l. ſi. C. ſi ex fal. in-
ſtrumen. ⁊ dicit Bald. ibi pro cautela, quod dominus renuntiet
eius dicto. Teſtis qui dicit falſum ſuper vno articulo, ſiue capi-
tulo, non creditur in alio: quia eſt depoſitio ſuper indiuiſibili, ſci-
licet ſuper iuramento ſecundum Oldradum. vide quod notatur
in l. iij. ff. de condictio. ob turpem cauſam. ⁊ l. certi condictio. §.
240 quoniam. ff. ſi cert. peta. ⁊ ibi per Bartolum. Si teſtis † in ſua
teſtificatione falſum inſerit vel addit, aut vero detrahit, certe
licet tota teſtificatio detrahatur, vitiatur. Jta tenet Jacob. de
Are. per l. j. §. ſi quis ſimpliciter. ibi, ſemper probandum eſt. ff.
de verb. obligationib. ⁊ facit ſecundum eum iij. q. ix. cano. pura
⁊ ſimplex. Angel. in concluſione. ⁊ vide Baldum. C. de tranſa-
ctionib. l. ſi ex falſis. verſicu. ſed quid in teſtib. ⁊ gloſſ. in verb. qđ
in eis. in c. ſi ad ſcripturas. nona diſtinctione ⁊ in Speculatore
de teſte. in §. j. verſic. item quod aliquis additur de ſuo. Teſtis
241 qui in articulo mortis conſtitutus fatet̃ falſum teſtimoniũ di-
xiſſe, non nocet victori. Baldus in l. ſi quis in graui. in princip.
verſic. ⁊ ſic eſt argum. ff. ad Sillania. ⁊ ita etiam tenet Baldus
in auth. ſi teſtis productus. C. de teſtib. Angel. in cõcluſio. Pro-
242 ducens falſos † teſtes, ⁊ ipſi teſtes producti, ac etiam mandato-
poſſunt vno libello accuſari, licet in perſona cuiuſlibet teſtis ſi-
vna falſitas, de quo per Ang. in l. j. C. ſi reus vel accuſator mor-
tuus fuerit. ⁊ per Barto. de adulter. l. nihil. ⁊ per eum in l. ij. §.
ſed ſi vnus. ff. vi bonorum raptorum. vbi dicit quod pena que
imponitur producenti falſos teſtes habet locum in producente
vnum falſum teſtem tantum. Que autem ſit pena teſtis depo-
nentis falſum, ⁊ reuelãtis teſtimoniũ, dic vt not. ff. de teſtibus. l.
qui falſo vel varie. ⁊ dixi ſupra in princip. huius capituli. Te-
243 ſtis † occultans veritatem, perinde punitur acſi falſum diceret
vt not. C. de teſtib. l. iuriſiurandi. ⁊ l. preſbyteri. C. de epiſcop. et
cleric. Et vide omnino in Specul. in titu. de teſte. in principio.
verſicul. ſed nunquid. Judex teſtem, qui falſum dixit, ex officio
poteſt illum fuſtigare, non tamen ex hoc euitabit accuſationem
244 legis Cornelie. Teſtis † deponens falſum vel vacillans coram
iudice non ſuo, poteſt ab eo puniri, ⁊ ibi ſortitur forum. C. de te-
ſtibus. l. nullum. vide Speculatorem eodem titul. in principio.
verſicu. quid ſi aliquis Bononienſis. ⁊ in verſic. ſi ponit̃. Qua-
liter puniatur clericus deponens falſum. ⁊ in verſic. quod ſit e-
245 rum qui tradit. Deponens † falſum coram arbitro, remittitur
puniendus ad iudicem ſuum, in repetitione eod. titu. in princi-
pio. Quid de arbitro. in verſic. ſequen. ponitur de teſte qui di-
falſum per modum exceptionis vel replicationis. Teſtis qui di-
cit ſe neſcire que ſcit punitur de falſo. Angelus in authen. de te-
246 ſtibus in principio. † Quid ſi ſolus tabellio in abſentia iudicis
teſtem recipit, ⁊ eius depoſitionẽ ſcribit, qui teſtis negat ſe ita
depoſuiſſe, cui magis credatur, an tabellioni vel teſti, vide in
Speculatore de teſte. in verſicu. ſed pone ecce iudex. An teſtis
qui non põt de falſo redargui ex forma ſtatutoꝝ, poſſit de falſo
damnari ex forma ſtatuti diſponentis contumacem haberi pro
confeſſo. vide Bart. in l. abſentem. ff. de penis.

247 Non † preſumuntur rogati teſtes teſta-
mentarij: qꝛ extrinſeca ſolennitas eſt. Non obſtat
quod tabellio preſumitur rogatus. vt in authen. de
tabellio. §. nos autẽ credimus, quia illud facit authoritas publi-
ce perſone. Bal. in cõcluſio. ⁊ vide in Speculatore de teſte cir-
ca finem princ. ver. quid ſi dicitur, teſtes debent eſſe rogati, hoc
eſt ad actum, ad quem adhibentur, de quo per Bartolum. ff. vi
bonorum raptorum. l. ij. §. homines. Quando autem teſtes in te-
ſtamento deſcripti non ſunt rogati, quid iuris ſit, vide conſiliũ
Franc. Tigrini, quod habes tertium in ordine. Quando autem
in inſtrumentis iudicialibus teſtes ſunt neceſſarij, an debeant
eſſe rogati, vide Angelum in corpore de inſtrumen. caute. ⁊ fide.
§. ⁊ ſi inſtrumenta. Et quid in actis iudicij, vide ff. de adoptio.
l. poſt mortẽ. Jn quibus autẽ caſibus debeant teſtes eſſe rogati
vide glo. in verb. audierunt. iij. q. ix. cano. teſtes. §. j. ⁊ in Specu.
de teſte. in princip. verſicu. item quod non fuit rogatus. cum ſe-
quenti. Et an preſumantur rogati, vide ibi teſtes probantes cõ-
feſſionem extra iudicium debent eſſe rogati, vt dicta gloſſa. Jtẽ
debent eſſe rogati in teſtamento. C. de teſta. l. hac conſultiſſima.
Jtem in diuortijs. ff. de diuortijs. l. nullum diuortium. Jtem vbi-
cunque requiritur pretaxatus numerus teſtium, debent eſſe ro-
gati, exceptis codicillis. l. ſi. C. de codicil.

24[8] Quero † an teſtes debeat cogno-
re contrahentes.
Reſpondetur quod non, ſi adhibentur ad ſolenni-
zandum, ſecus ſi ad probandum actum, de hoc no-
ta. C. de iure deliberand. l. fina. §. ſi autem dubium. ⁊ vide in l. te-
ſtium. verſic. ideoqꝫ. ff. de teſtibus. per gl. ⁊ doctores, ⁊ per An-
gel. in aut. de ſide inſtru. ⁊ Jnſtit. de excuſa. tuto. §. item propter
249 litem. An autem teſtes poſſint † produci, ⁊ examinari corã iu-
dice per vnum ex compromittentibus in cauſa, ⁊ ſuper lite pen-
dente coram arbitris. licet non debeat iudex audiri cum tamen
eſt impedita via, quod actus ſit ipſo iure nullus, imo valet pe-
titio coram iudice oblata. l. ſi quis. ff. de arbitris. ⁊ l. ſi. quis rem.
250 ⁊ l. ſi vnus. §. ſi multo plus eodem titu. Sed † nunquid ſit neceſ-
ſaria litis conteſtatio parte opponente. Videtur quod ſic, in
capitu. per venerabilem. qui filij ſint legitimi. contrarium vide-
tur: quia ibi petitur ad perpetuam rei memoriam. Nam potius
implorator

imploratur inquiſitio, ſcilicet vt iudex inquirat veritatē a teſtibus, quam vi‑ietur actio, ꝛ concluditur iudici non parti, ideo iſte non conteſt. proceditur, vnde ca. quoniā frequenter eſt ſituatum ſub titulo, vt lite non cōteſtata. ad hoc in authent. de teſtib. §. penulti. ꝛ hec eſt veritas. Sed nunquid arbiter poſſit examinare, an teſtis depoſuerit veritatem coram iudice. iterum examinando eos duos teſtes: vt in l. ſi. C. de teſtib. videtur, quod non: quia veriſimile eſt, quod coram iudice qui habet imperiū, dixerit veritatem. Reſpondeo, iſte caſus non reperitur deciſus. Et dicūt quidam, quod teſtes iudicis non ſunt recipiendi, qui non poſſunt variare. ſed teſtes arbitri ſic. Sed Cynus in l. is apud quem. C. de edend. dicit, ꝙ nouus iudex de nouo examinat, per l. per hanc. C de tempo. appellatio. Sed illa non facit: quia loquitur de teſtibus diuerſarum partium: quicquid ſit, vacillanti teſti. vel varianti in prima teſtificatione nō creditur: ſed ſi ſepius teſtificet, credit dicto priori: qꝛ conſtat eum periurum, extra de
22 teſtibus capi. teſtimonium. Sed† nunquid magis credatur notario quam teſti. Dic quod notario quia fungitur vice notarij ꝛ teſtis, propter ſacramenti exactionem, ꝛ ideo notario magis creditur. De hoc in l. j. in fin. ff. quemadmodum teſtamen. aper. ꝛ per Cyn. C. de fal. l. ſi quis decurio. Et ita conſuluit. Bald. Item ſi teſtes dicant quod notarius aliter ſcripſit dictum eorū quam ipſi dixerūt teſtificando plus creditur notario quā ipſis, vt not. in Specu. de inſtrumen. edi. §. reſtat. verſicu quid ſi dum atteſtationes. ꝛ verſi. quid ſi tantum ꝛ quod not. in addit. Specul. in titu. de ſenten. §. vt autem. verſicu. ꝛ nota. Facit quod not. Bartol. in l. ſi quis filiabus. verſic. certe aliud. ff de teſta. tut. vbi dicit, qꝺ ſemper notarius preſumitur in dubio appoſuiſſe verba importantia voluntatem defuncti vel contrahentium. Quid autem ſi teſtis, qui depoſuit falſum, ſe excuſet quod notarius aliter ſcripſit, quam ipſe dixit: Vide in Specu. de teſte. §. j. verſicu. ſed pone, ecce iudex.

Tractatus de Excuſſionib.

a pignorum,[a] editus per do. Bar. a Saxoferrato in vltimo anno vite ſue.

Quoniā tractatꝰ pignorꝫ bonus ꝛ vtilis eſt, ꝛ frequēter in iudicio occurrit: ideo de excuſſionibus aliquid vtile videndū eſt. ſimile eſt. ff. de diuer. ꝛ tēpo. pſcript. l. j. in princi. ff. de lib. leg. l. legaui Titio. in prin. ꝛ vt omīs remoueat ſcrupuloſitas, ſimile eſt C. de interdict. matri. l. iij. Ut materiam hāc debite pſtringamus. Primo videamꝰ, quid ſit excuſſio. Secūdo in qbus ꝛ quot caſibꝰ fiat. Tertio, p quē fiat. Quarto quādo fiat. Quinto, vbi fiat. Sexto quō, ꝛ qualiter fiat. Septimo et vltimo, quedā dubitabilia. Circa diffinitionē excuſſionis videamus. ꝛ excuſſio ſic pōt diffiniri. Excuſſio eſt bonorꝫ ꝛ rerꝫ principalis dilatoris ad vngulam vſque ad ſacculum ꝛ peram facta per iudicem exquiſita diſcuſſio atque detectio. Ideo autem dixi in diffinitione bonorum, quia ſic dicit lex. C. de reuo. his que in fraud. cred. l. j. ibi, bonis eius excuſſis. Et quidem bonorum appellatio generalis ꝛ lata eſt, ꝛ quicquid in bonis noſtris eſſe intelligat continet, vt dicitur de verbo. ſignifi. l. bonorum. ꝛ l. rem in bonis. ff. de acquir. rer. domi. Ideo dico rerum: qꝛ ſic dicit l j. C. de decur. libꝛ. x. Appellatio autem rei etiam generalis eſt, vt ſub ſe contineat pecuniam ꝛ oēm ſpeciē. ff. ſi cert. peta. l. j. in ſi. ꝛ C. de conſti. pec. l. ij. in ſi. ꝛ ff. de fideiuſſorib. ꝛ mand. l. ſi ita fideiuſſorem. ꝛ de verb. ſign. l. rei appellatio. imo ſi actionē aliquam ad rē habendam vel perquirendā habeam, et ipſa in bonis noſtris eſſe videtur. ff. de acqui rer. domi. l. rem in bonis. ff. de reg. iur. l. qui actionē habet. Item ideo dixi principalis. qꝛ ſic apparet, ꝛ dicitur in omnibus legibus que de excuſſione loquuntur. Ad vngulam, ideo dixi, ꝛ iudex qui diſcuſſionē facit, debet cūcta rimari vt patet ff. de condi. ꝛ demonſt. l. ſi cui libertas ar. ad hoc C. de ſenten. ex breui. reci. l. ij. ꝛ ff. que in frau. cred. l. fin. §. fin. Per iudicē, ideo dixi qꝛ text. dicit excuſſionē ſolēniter fieri: vt C. quando ꝛ quib. quar. pars. de l. ij. lib. x. ꝛ ea dicuntur ſolennia ſiue ſolēniter fieri, que fiunt per iudicem vt ff de in integ. reſtitu. l. diuꝰ. ꝛ de re iud. l ꝛ ſi. C. de ſum. tri. l. iij. in prin. facta diſcuſſio. ꝛ exqſitio in bonis quare dicat patet. C. de iud. l. iudices. Ideo aūt dixi detectio, quia iudex per decretum, bona que ſunt detegit ſeu in publico ponit. non autem de nouo inuenire dicit: arg. de acqui. rer. domi. l. adeo. § cū quis. in fin. C. de neg geſt. l. ij. Ueniamus ad ſecundum in quibus ꝛ quot caſibus habeat locum diſcuſſio, ſeu excuſſio. Et quidē locū hꝫ ꝛ fieri debet ī multis caſibus, qui in ſcriptis legibus continentur prout per ſe curioſus lector poterit inuenire ſiue reperire vt lib. x. C. de conue. fiſ. l. iij. in fin. ꝛ C. de decu. l. j. eo. lib. x. ꝛ C. de magiſtra. conueni. l. aduerſus ff. de admi. tut. l. iij. §. j. ꝛ §. nec quiſquā putet. ꝛ C. de pigno. actio authent. hoc ſi debitor. ꝛ in authē. de fideiuſſ. §. j. ꝛ C. de fideiuſſo. auth. preſente. ꝛ de actio. ꝛ obli. l. j. ꝛ C. de magi. que. l. aduerſus. ꝛ ff. de admini. tut l. Lucius. §. cum teſtamento. ꝛ alias ſecūdū vnam lec u. ff de magi. conue. l. ij. §. ſi inter. ꝛ de verb. obligatio. l. decem. in fin. ꝛ ff. de iur. fiſ. l. Moſchis. cum ſimi. ¶ Super tertio membro, ſcilicet per quem fiat, nil eſt dicendum quia in diffinitione excuſſionis iam eſt terminatum, quia ſcilicet debet fieri per iudicem, l. ij. C. quo quiſque ord. conueni. libꝛ. xj. De quarto, quando fiet. Et dicendum, quod fieri debet quando eſt dubiū, vtrū reus principalis ſit ſoluendo, vel non. Si autem eſt certum ꝛ notorium, ipſum eſſe ſoluendo, ꝛ idoneum, tunc non eſt locus diſcuſſioni. ff. de verborum obligatio. l. decē. in fine. ꝛ arg. ff. ſi certum peta. l. ij. in fin, ꝛ de actio emp. l. emptorem. §. j. Accedat l. continuus. §. cum ita, de verborum obligationibus. quia in incertis non certis locus eſt coniecturis. concord. l. j. ff. de actio. empt. ¶ Quinto vbi hoc fiat. Super hoc dubium eſt, an in eo loco vbi agitur ſit facienda excuſſio vel vbi dicuntur eſſe bona. Uidetur, quod non ff. de procurat. l. ſed ꝛ he. §. non ſolum. et ff. de arbitr. l. ſi cum dies. §. ſi arbiter. argumen. de annu. legat l. Meuiam. §. fina ꝛ ff. de ope. lib. l. quod niſi. §. fin. cum ſimi. Itē cum ſit condemnatus, vel quaſi pro condemnato habetur principalis ex confeſſione ſua vel contumacia, argumen. C. de omni agro deſer. l. locorum. lib. xj. fiet excuſſio per arbitrium iudicis, in cuius territorio res eſſe dicatur, argum. ff. de bonis authorit. iudi. poſ l. cum vnus. §. penul. ꝛ C. de iudi. l. properandum. §. fin autem reus, Et hoc videtur verum: quia vbicunque ſunt bona, ſolū fiet excuſſio. Facit pro hoc ff. qui ſatiſ. cog. l. ſi fideiuſſor. §. neceſſaria. ꝛ de ſimili queſt. nota. qui. ex cau. in poſ. eatur. l. hoc aūt. §. final. authent. niſi. ꝛ in gloſſ. que incip. quas habet ꝛc. Super ſexto quero, qualiter fiet excuſſio. Hinc pēdent leges ꝛ pphete, ꝛ ſic vna via eſt que nos ducit Romam, ſed non ſola: vt no. ff. de eden. l. ſecūda. ſuper verb. proinde. noſtraque intereſt plura auxilia habere, ꝛ ſi nobis vtilia non ſint. vt ff. de reb. eo. l. prima. in fine. de lib. lega. l. iij. in fine. de vſur. l. ſi bene. ita ſunt plures vie, ꝛ modi ad faciendū excuſſionem. Et primo, videtur quod ſic fiat excuſſio, videlicet, vt principalis conueniatur ꝛ finaliter cōdemnetur: vt ff. de adulte. l. iij. ij. reſpon. ꝛ ad Turpil. l. ab accuſatiōe. §. deſtitiſſe. ꝛ de bonis lib. l qui cum maior. §. accuſaſſe. ꝛ l. in ſeruitutem. §. petijſſe. ꝛ rem ratam haberi. l. amplius. Nam verba cum effectu ſunt accipienda. ff. quod quiſque iur. l. prima. §. hec verba. ꝛ ff. ne quis eum qui in ius voc. l. pen. §. primo. Et poſt condemnationem fiat excuſſio in bonis debitoris ſi inueniant, argumen. C. quando fiſc. vel priuat. l. ſecunda. Si non reperiant de bonis excuſſi, locus eſt hypothecarie vel ſecunde conuentioni. argumen. ad hoc ff. de magiſtrat. conue. l. ſecunda. in fine. Si vero debitor non inficiatur ſed ſe non eſſe ſoluendo allegat, et non appareat tunc fienda eſt inquiſitio de bonis debitoris, etiā non conuicto eo ꝛ condemnato principali debitore: argumē. ff. que in frau. cred. l. j. ꝛ C. de magiſtrati. conuen. l. aduerſus. ꝛ ff. de
b iure fiſci. l. Moſchis Et facta inquiſitione fiat pronunciatio[b] ſuper bonis excuſſi. argument. de confirm. tut. l. tutores. ꝛ de fideicommiſſ. liber. l. non tantum. §. is autem. ¶ Secundo modo, et quando iudex facit comparere principalem debitorem et compellit eum pro ſatiſfactione, et mulctam indicendo indicare ſua bona. argument. C. de iure deliberandi. l. finali. §. licentiam. ꝛ C. quando ꝛ quibus quar. pars debea. l. ſecunda. §. exigendis vero debitis. lib. x. argumen. contra, quod non. ff. de ceſſio. bono. l. penult. ꝛ idem faciet de vxore ꝛ domeſticis qui talia ſcire poſſunt: vt C. de repu. l. conſenſu. Quod ſi nihil inueniat, vicinos ſciſcitabitur, qui ſi ſe neſcire dixerint, ſufficiet iudici fama, et opinio circumuicinorum, ꝛ circunſtantium. argu. ff. de fundo inſtru. l. cum de lanionis. §. aſinam. ꝛ ff. de flumini. l. j. §. ij. Sed ad hoc videtur citandus poſſeſſor rei obligate. ff. de adop leg. l. nam ita diuus. ꝛ de aqua plu. ar. l. in concedendo arg. optimum. C. ſi propter pub. penſit. l. ij. ꝛ arguitur ff. de reb. cor. l. magis puto. §. non paſſim. ꝛ §. in primis. Et ſi quidē venerit ꝛ negat debitorē inopem eſſe, producentur teſtes per actorem contra eū, probando debitorem non eſſe ſouendo, vt C. de act. here. l. ſi adulta. ꝛ C. ſi vē. pig. agat. l. ſi vxor. ꝛ ipſe primo poterit producere teſtes ſuos dicēdo ipſum eſſe ſoluendo. C. de probatio. l. ex perſona. ꝛ ff. ſi certū petatur. l. ſi quia incidēter cauſa ſua eſt. ergo poterit intereſſe. C. de lib. cauſa. l. principaliter cauſam. de litigio. authentic.